

Centar za istraživanje etniciteta

Goran Bašić
Katarina Crnjanski

LOKALNA DEMOKRATIJA I MULTIKULTURALNOST

*Izveštaj o rezultatima istraživanja na projektu
"Praćenje sprovođenja manjinskih prava
na lokalnom nivou - opština Kovačica"*

Stabilitätspakt für Südosteuropa
Gefördert durch Deutschland
Stability Pact for South Eastern Europe
Sponsored by Germany

Goran Bašić
Katarina Crnjanski

LOKALNA DEMOKRATIJA I MULTIKULTURALNOST

*Izveštaj o rezultatima istraživanja na projektu
„Praćenje sprovođenja manjinskih prava na
lokalnom nivou – opština Kovačica“*

Izdavač

Centar za istraživanje etniciteta
Ethnicity Research Center

Urednik
Goran Bašić

Grafička obrada i prelom
Nina Popov

Štampa
Grafika Galeb
18000 Niš

ISBN 86-84481-05-4

Tiraž
300

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	9
I. Ustavno-pravna zaštita nacionalnih manjina u Srbiji	11
I.1. Ustavna rešenja	11
I.1.1. Određenje države	11
I.1.2. Svrha ustavnih jamstava	11
I.1.3. Jednakost građana	12
I.1.4. Sloboda izražavanja nacionalnog identiteta	12
I.1.5. Zaštita nacionalnih manjina	12
I.1.6. Zabrana diskriminacije	12
I.1.7. Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje	13
I.1.8. Pravo na različitost	13
I.1.9. Pravo na očuvanje posebnosti	13
I.1.10. Individualna i kolektivna prava	14
I.1.11. Pravo na samoupravu	14
I.1.12. Razvijanje duha tolerancije	14
I.1.13. Službena upotreba jezika i pisma	15
I.1.14. Obrazovanje na jeziku nacionalne manjine	15
I.1.15. Ravnopravnost u vođenju javnih poslova	15
I.1.16. Mere afirmativne akcije (pozitivne diskriminacije)	15
I.1.17. Stečena prava	16
I.1.18. Nadležnosti autonomnih pokrajina u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina	16
I.1.19. Nadležnosti lokalnih samouprava u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina	17
I.1.20. Zabrana nasilne asimilacije	17
I.1.21. Pravo na udruživanje	17
I.1.22. Pravo na saradnju sa sunarodnicima u drugim državama	17
I.1.23. Neposredna primena zajamčenih prava	17
I.2. Zakoni kojima se štite prava nacionalnih manjina	18
I.2.1. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina	18
I.2.1.1. Definicija nacionalne manjine	18
I.2.1.2. Osnovna načela	19
I.2.1.3. Prava na očuvanje posebnosti	19
I.2.1.4. Službena upotreba maternjeg jezika	20
I.2.1.4.1. Odredbe Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina	20
I.2.1.4.2. Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma	20
A) Načela	20
B) Službena upotreba jezika manjina u obrazovanju	21
C) Ispisivanje i isticanje javnih natpisa i naziva	21
D) Jezik nacionalne manjine u upravnom, krivičnom i parničnom postupku	21

I.2.1.4.3. Zakon o ličnoj karti	22
I.2.1.4.4. Odluka Skupštine Vojvodine o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine	23
I.2.1.4.5. Odluka o višejezičnim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste	23
I.2.1.5. Negovanje kulture i tradicije	23
I.2.1.5.1. Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture	24
I.2.1.5.2. Zakon o bibliotečkoj delatnosti	24
I.2.1.6. Obrazovanje na maternjem jeziku	24
I.2.1.6.1. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja	25
I.2.1.6.2. Zakon o osnovnoj školi	26
I.2.1.6.3. Zakon o srednjoj školi	26
I.2.1.6.4. Zakon o visokom obrazovanju	26
I.2.1.7. Javno obaveštavanje na maternjem jeziku	27
I.2.1.7.1. Zakon o javnom informisanju	27
I.2.1.8. Upotreba nacionalnih simbola	27
I.2.1.9. Delotvorno učešće nacionalnih manjina u javnom životu	28
I.2.1.9.1. Pravilnik o načinu rada skupština elektora za izbor saveta nacionalnih manjina	28
I.2.1.9.2. Zakon o izboru narodnih poslanika	28
I.2.2. Zakon o lokalnoj samoupravi	29
II. <i>Implementacija ustavno-pravne zaštite prava nacionalnih manjina u opštini Kovačica</i>	31
II.1. Istorijsko-demografske prilike	31
II.1.1. Fizičko-geografska i osnovna demografska obeležja	31
II.1.2. Naseljavanje	32
II.1.3. Istorijske okolnosti	32
II.1.4. Stanovništvo	34
II.2. Lokalna samouprava i položaj nacionalnih manjina	34
II.2.1. Položaj nacionalnih manjina u dokumentima lokalne samouprave	34
II.2.1.1. Statut opštine	34
II.2.1.2. Poslovnik o radu Skupštine opštine	35
II.2.1.3. Odluka o osnivanju Saveta za međunacionalne odnose	35
II.2.1.4. Odluke o osnivanju domova kulture	36
II.2.1.5. Odluke o osnivanju Biblioteke i mreže Biblioteke	36
III. <i>Istraživanje o stavovima zaposlenih u opštini Kovačica o položaju i ostvarivanju prava nacionalnih manjina u opštini</i>	37
III.1. „Vidljivost“ nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji	37
III.2. Međunacionalni odnosi	38
III.3. Zaštita prava nacionalnih manjina	38

III.4. Javni servisi u opštini	40
III.5. Društvena integracija nacionalnih manjina	42
III.6. Zastupljenost nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji	43
III.7. Odnos državnih, pokrajinskih i lokalnih vlasti u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina	43
III.8. Diskriminacija pripadnika nacionalnih manjina	44
III.9. Ostvarivanje prava nacionalnih manjina u opštini	45
III.10. Službena upotreba jezika nacionalnih manjina	46
III.11. Ostala prava nacionalnih manjina koja se ostvaruju u opštini	47
III.12. Mere za unapređenje položaja nacionalnih manjina u opštini	47
III.12.1. Eliminisanje svih oblika diskriminacije	48
III.12.2. Unapređenje stanja u obrazovanju na jezicima nacionalnih manjina	48
III.12.3. Unapređenje društvene integracije nacionalnih manjina	49
III.12.4. Dostupnost javnih informacija kao mehanizam za unapređenje položaja nacionalnih manjina	50
III.12.5. Afirmativne mere u vezi s efikasnijom zastupljenošću nacionalnih manjina u opštinskoj upravi i administraciji	50
III.12.6. Predlog mera za unapređenje ostvarivanja prava na službenu upotrebu jezika	51
III.13. Stavovi o edukaciji o pravima nacionalnih manjina	52
 <i>IV. Stanje i perspektive ostvarivanja prava nacionalnih manjina u opštini</i>	53
IV.1. Obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina	53
IV.2. Institucije kulture nacionalnih manjina	58
IV.3. Informisanje na jezicima nacionalnih manjina	59
IV.4. Službena upotreba jezika	60
IV.5. Savet za međunacionalne odnose	62
 <i>V. Preporuke u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina</i>	63
 LOKÁLNA DEMOKRACIA A MULTIKULTÚRNOST'	66
Prevela Katarina Meljih	
 HELYI DEMOKRÁCIA ÉS MULTIKULTURALITÁS	71
Preveo Petar Lastić	
 DEMOCRATIA ŞI MULTICULTURALITATEA LOCALĂ	76
Prevela Annemarie Sorescu Marinković	
 <i>Prilog 1</i>	
Upitnik za istraživanje „Praćenje sprovođenja manjinskih prava na lokalnom nivou – opština Kovačica“	81

Popis tabela i grafikona

Tabela 1: Stanovništvo Kovačice prema Popisu iz 2002. godine	34
Tabela 2: Mehanizmi za efikasnije predstavljanje manjina u Skupštini opštine	43
Tabela 3: Pravo pripadnika nacionalnih manjina da se obraćaju lokalnoj administraciji na maternjem jeziku	46
Tabela 4: Stavovi o implementaciji prava na ispisivanje javnih natpisa na jezicima nacionalnih manjina	46
Tabela 5: Predlog mera za poboljšanje integracije manjina u lokalnoj zajednici	49
Tabela 6: Predlog mera u vezi s unapređenjem službene upotrebe jezika nacionalnih manjina	51
Tabela 7: Broj učenika u osnovnim školama – po razredima	54
Tabela 8: Broj učenika u osnovnim školama po nastavnim jezicima	55
Tabela 9: Opremljenost škola računarima	57
Grafikon 1: Stanje međunacionalnih odnosa u opštini	38
Grafikon 2: Stavovi ispitanika o uslugama koje pruža opština za zaštitu i unapređenje manjinskih prava	39
Grafikon 3: Implementacija prava nacionalnih manjina prema učestalosti korišćenja	40
Grafikon 4: Najčešći razlozi pripadnika nacionalnih manjina za obraćanje opštinskoj administraciji	41
Grafikon 5: Usluge koje prevazilaze pravne obaveze opštine u vezi sa zaštitom prava nacionalnih manjina	41
Grafikon 6: Upotreba dokumenata koji se odnose na prava nacionalnih manjina u svakodnevnom radu opštinske administracije	42
Grafikon 7: Šanse i mogućnosti dalje integracije manjina	42
Grafikon 8: Predlozi u vezi s rešavanjem problema nadležnosti	44
Grafikon 9: Stavovi o diskriminaciji pripadnika nacionalnih manjina od strane opštine prema oblastima	45
Grafikon 10: Upotreba maternjih jezika nacionalnih manjina u školama	45
Grafikon 11: Oblasti implementacije prava nacionalnih manjina u opštini	47
Grafikon 12: Mere za prevazilaženje diskriminacije opštinske uprave prema nacionalnim manjinama	48
Grafikon 13: Predlog za poboljšanje situacije u obrazovanju na jezicima nacionalnih manjina	49
Grafikon 14: Predlog mera za poboljšanje integracije manjina u lokalnoj zajednici prema ostvarivanju prava pristupu informacijama	50
Grafikon 15: Mere za unapređenje participacije nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji	51
Grafikon 16: Stavovi o opravdanosti sprovođenja treninga o pravima nacionalnih manjina	52

Predgovor

U saradnji sa Kancelarijom fondacije Friedrich Ebert u Skoplju, Centar za istraživanje etniciteta inicirao je projekat čiji je cilj praćenje ostvarivanja prava nacionalnih manjina u jugoistočnoj Evropi. Realizaciji projekta koji je sproveden u sedam lokalnih zajednica u različitim državama jugoistočne Evrope prethodila je, između ostalog, višegodišnja saradnja koju Centar ostvaruje sa Fondacijom Friedrich Ebert. Naime, zahvaljujući podršci kancelarija ove fondacije u Beogradu i Skoplju, Centar je realizovao istraživanja i organizovao više stručnih sastanaka posvećenih problemima demokratije u multietničkim društvima u regionu. Dosledan komparativan i multidisciplinarnan pristup izučavanju multikulturalnosti i etniciteta omogućio je kritičko sagledavanje politike multikulturalnosti koja se sprovodi u regionu, kao i uočavanje i definisanje mera za unapređenje stanja i razvijanje mehanizama za njihovu implementaciju.

Empirijska provera ovakvog pristupa u lokalnim zajednicama, razmatranog na posebnim sastancima koje je povodom projekta organizovala Fondacija Friedrich Ebert, rezultirala je sprovođenjem pomenutog istraživanja. Centar se obavezao da će u roku od deset meseci realizovati istraživanje o sprovođenju prava nacionalnih manjina u opštini Kovačica i na osnovu toga napisati odgovarajući izveštaj, formulisati preporuke za unapređenje stanja u toj oblasti i obezbediti infrastrukturu za njihovu implementaciju. U vezi s tim treba pomenuti da je metodologija istraživanja bila zasnovana na kombinaciji metodskih postupaka koji su podrazumevali: a) istraživanje o sprovođenju prava nacionalnih manjina u opštinskim službama, na osnovu poluotvorenog upitnika; b) diskusiju u fokus-grupama sa zaposlenima u javnoj upravi, medijima, obrazovnim i kulturnim institucijama; c) analizu sadržaja dokumenata i d) neusmerene intervjuje sa građanima. Upitnik na osnovu kojeg je realizovana prafaza istraživanja bio je usmeren na prikupljanje podataka–stavova od zaposlenih u opštinskoj upravi o ostvarivanju prava nacionalnih manjina u opštini (videti prilog 1). Iako je istraživanje obavljeno na celovitom uzorku od 62 ispitanika, dobijeni podaci, upravo zbog malog broja ispitanika, nisu predstavljali relevantan izvor. Argumentacija, korekcija i dopuna podataka prikupljenih istraživanjem postignuta je kroz razgovore na fokus-grupama i putem individualnih intervjuja sa građanima.

Ideja da istraživanje realizujemo u opštini u kojoj postoji razvijena praksa ostvarivanja prava nacionalnih manjina trebalo je da omogućí konstruisanje modela održivog razvoja demokratije u multietničkim opštinama. Među 68 multietničkih opština u Srbiji izabrali smo Kovačicu koju nastanjuju pripadnici devetnaest etničkih zajednica i u kojoj su u službenoj upotrebi, pored srpskog, i tri jezika nacionalnih manjina, u kojoj postoji mreža

predškolskih i osnovnoškolskih ustanova i gimnazija, u kojima se predaje na tim jezicima, postoje višejezične medijske redakcije i, što je najvažnije, međuetnički odnosi su skladni. Pošli smo od pretpostavke da bi bilo lakše uočiti nepravilnosti i nedoslednosti u vezi s implementacijom prava nacionalnih manjina u lokalnim multietničkim sredinama u kojima postoje dublji međuetnički animoziteti i na osnovu toga predložiti i konstruisati odgovarajuća rešenja. Nasuprot tome, opredelili smo se za opštinu koja je afirmisana po razvijenom modelu ostvarivanja prava manjina smatrajući da ćemo, ukoliko u takvoj sredini osmislimo mehanizme unapređivanja prava nacionalnih manjina, efektivno doprineti definisanju principa i mehanizama modela održivog razvoja lokalne demokratije u multietničkim sredinama.

Našu ideju je bez rezerve prihvatio predsednik opštine gospodin Miroslav Krišan, kao i načelnice opštinskih službi gospođa Marija Benka Hrješik, gospođa Ljiljana Žarić i gospođa Jarmila Ćendić. Svima njima zahvaljujemo na pomoći i podršci koje su nam pružili tokom istraživanja, a naročito gospođi Jarmili Ćendić koja je sve vreme bila dragoceni saradnik. Zahvaljujemo se i gospođi Vesni Miletić koja je obradila empirijske podatke.

Izveštaj se sastoji iz sledećih osnovnih delova: a) ustavno-pravna zaštita nacionalnih manjina; b) implementacija ustavno-pravne zaštite prava nacionalnih manjina u opštini Kovačica i c) preporuke u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina.

U prvom delu su obrađeni opšti i posebni normativni uslovi ostvarivanja prava nacionalnih manjina u Srbiji. S obzirom na to da je istraživanje realizovano na prekretnici ustavne transformacije zemlje, pomenuta su ustavna i pravna rešenja koja su bila na snazi tokom istraživanja, ali i odredbe novog Ustava Srbije u kojem postoje osnove za doslednu zaštitu prava nacionalnih manjina. Međutim, da bi se to i ostvarilo potrebno je da ustavna rešenja budu implementirana kroz niz međusobno usklađenih i u sistem povezanih zakona. Pored toga, analizirali smo i Statut i druga dokumenta opštine Kovačica nastojeći da utvrdimo na koji način su normativno implementirana prava nacionalnih manjina.

U drugom delu bavili smo se, na osnovu empirijskih podataka, ostvarivanjem prava nacionalnih manjina u opštini. U tom smislu, pratili smo stanje u vezi s ostvarivanjem prava na kulturnu autonomiju nacionalnih manjina i odnos lokalne samouprave prema njihovom ostvarivanju.

U poslednjem delu nastojali smo da osmislimo nekoliko grupa vremenski otvorenih preporuka kojima bi trebalo omogućiti efikasniji sistem zaštite prava nacionalnih manjina u opštini. Međutim, ove preporuke, koje je Skupština opštine na sednici od 26. septembra 2006. godine usvojila kao svoje zaključke, mogle bi da imaju širi značaj za razvoj demokratije u multietničkim lokalnim zajednicama.

I

USTAVNO-PРАВNA ЗАШТИТА НАЦИОНАЛНИХ МАНЈИНА У СРБИЈИ

Sve do 10. novembra 2006. godine na snazi je bio Ustav Srbije donet 1990. godine. Očekivalo se da će nakon demokratskih promena 2000. godine uslediti ustavna reforma. Međutim, novi Ustav Srbije donet je uprkos višegodišnjoj predustavnoj reformi, čini se po hitnom postupku, krajem jeseni 2006. godine. Za to su postojali mnogobrojni objektivni razlozi – nedefinisani odnosi u nekadašnjoj Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora, otvoreno pitanje statusa Kosova, nejasan odnos prema društvenim vrednostima, ali i razlozi koji proizlaze iz opšteg demokratskog deficita u zemlji.

Položaj nacionalnih manjina u Srbiji donedavno je bio definisan Ustavom Srbije iz 1990. godine i Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama (2003), koja se nakon raspada Državne zajednice Srbija i Crna Gora, na osnovu Odluke Skupštine Srbije, primenivala kao zakon u onom delu koji nije bio u suprotnosti sa tadašnjim Ustavom.

Pored ustavno-pravnog okvira koji je po mnogo čemu osoben, položaj nacionalnih manjina je uređen i Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, koji je donet 2002. godine, i drugim zakonima, propisima i uredbama kojima bi trebalo stvoriti i obezbediti mehanizme za sprovođenje usvojenih prava nacionalnih manjina.

I.1. USTAVNA REŠENJA

I.1.1. Određenje države

Ustavom iz 1990. godine Republika Srbija je definisana kao „demokratska država svih građana koji u njoj žive, zasnovana na slobodama i pravima čoveka i građanina, na vladavini prava i na socijalnoj pravdi“ (osnovne odredbe, član 1).

Ustavom iz 2006. godine koncept građanske države je izmenjen i Srbija je definisana kao država „srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima“ (Načela Ustava, član 1).

I.1.2. Svrha ustavnih jamstava

Novi Ustav Srbije naglašava u članu 19 da jamstva neotuđivih ljudskih i manjinskih prava u Ustavu služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju

pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu, zasnovanom na načelu vladavine prava.

I.1.3. Jednakost građana

Ustavom koji je polovinom oktobra 2006. godine bio na snazi predviđeno je da su građani jednaki „u pravima i dužnostima i imaju jednaku zaštitu pred državnim i drugim organima bez obzira na rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje...“ (član 13).

U Ustavu (2006) jednakost građana se jamči članom 21 koji se odnosi na zabranu diskriminacije i koji apostrofira ustavnu i pravnu jednakost građana i zabranjuje svaki oblik diskriminacije, a naročito na osnovu rase, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, kulture i veroispovesti.

I.1.4. Sloboda izražavanja nacionalnog identiteta

Članom 49 Ustava iz 1990. godine „građaninu se jamči sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti i kulture i sloboda upotrebe svog jezika i pisma“, ali je predviđeno i da „građanin nije dužan da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti“.

Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama zadržano je isto ustavno opredeljenje: „Jamči se sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti. Niko nije dužan da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti“ (član 48).

Članom 47 Ustava (2006) preuzeta su slična rešenja – „izražavanje nacionalne pripadnosti je slobodno“ i „niko nije dužan da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj pripadnosti“.

I.1.5. Zaštita nacionalnih manjina

Novim Ustavom se izričito iskazuje da Srbija štiti prava nacionalnih manjina, kao i da im jamči posebnu zaštitu radi ostvarivanja potpune ravnopravnosti i očuvanja identiteta (član 14).

Članom 2 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama predviđeno je da se ljudska i manjinska prava uređuju, obezbeđuju i štite ustavima, zakonima i politikom država članica.

I.1.6. Zabrana diskriminacije

Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama (član 3) „zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti“, kao i „kulture i jezika...“

Članom 49 Povelje takođe je zabranjena bilo kakva diskriminacija po osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.

Ustavom iz 2006. godine zabranjena je svaka diskriminacija zbog pripadnosti nacionalnoj manjini (član 76).

I.1.7. Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje

Članom 51 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama zabranjuje se i kažnjava „svako izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne, verske ili druge neravnopravnosti, kao i izazivanje i raspirivanje nacionalne, rasne, verske i druge mržnje i netrpeljivosti“.

Ustav (2006) izričito zabranjuje i kažnjava izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti (član 49).

I.1.8. Pravo na različitost

Ustavom (2006) je predviđeno da „merama u obrazovanju, kulturi i javnom obaveštavanju, Republika Srbija podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana“ (član 48).

I.1.9. Pravo na očuvanje posebnosti

Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama prvi put u ustavno-pravnoj praksi u Srbiji definisano je pravo na različitost u smislu da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo: na izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne i etničke, kulturne i verske posebnosti; na upotrebu svojih simbola na javnim mestima; na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma; da u sredinama sa značajnom manjinskom populacijom državni organi vode postupak i na jeziku nacionalne manjine koja čini značajan deo populacije; na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama; na osnivanje privatnih obrazovnih ustanova na svim nivoima; da sopstveno ime i prezime koriste na svom jeziku; da u sredinama sa značajnom manjinskom populacijom tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjine; na određen broj mandata u skupštini države članice i Skupštini Srbije i Crne Gore, polazeći od principa neposredne reprezentacije, saglasno zakonima država članica; na odgovarajuću zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave; na potpuno i nepristrasno informisanje na svom jeziku, uključujući pravo na

izražavanje, primanje, slanje i razmenu informacija i ideja; da osnivaju sopstvena sredstva javnog informisanja (član 52).

Ustav Srbije iz 2006. godine identično definiše pravo na očuvanje posebnosti (član 79).

I.1.10. Individualna i kolektivna prava

Prema Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama „pripadnici nacionalnih manjina imaju individualna i kolektivna prava, prava koja ostvaruju pojedinačno ili u zajednici s drugima, u skladu sa zakonom i međunarodnim standardima. Kolektivna prava podrazumevaju da pripadnici nacionalnih manjina, neposredno ili preko svojih izabраниh predstavnika, učestvuju u procesu odlučivanja ili odlučuju o pojedinim pitanjima koja su vezana za njihovu kulturu, obrazovanje, informisanje i upotrebu jezika i pisma, u skladu sa zakonom“ (član 47).

Novi Ustav Srbije jamči dodatna individualna ili kolektivna prava. „Individualna prava ostvaruju se pojedinačno, a kolektivna u zajednici sa drugima...“ „Putem kolektivnih prava pripadnici nacionalnih manjina, neposredno ili preko svojih predstavnika, učestvuju u odlučivanju ili sami odlučuju o pojedinim pitanjima vezanim za svoju kulturu, obrazovanje, obaveštavanje i službenu upotrebu jezika i pisma...“ (član 75).

I.1.11. Pravo na samoupravu

U skladu sa Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama „radi ostvarivanja prava na samoupravu u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma, pripadnici nacionalne manjine mogu izabrati svoje nacionalne savete, u skladu sa zakonom“ (član 47).

Članom 75 novog Ustava definisano je pravo pripadnika nacionalnih manjina da „radi ostvarivanja prava na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obaveštavanju i službenoj upotrebi jezika biraju svoje nacionalne savete...“ (član 75).

I.1.12. Razvijanje duha tolerancije

Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama predviđa da se u oblasti kulturne autonomije nacionalnih manjina podstiče duh tolerancije i međuetničkog dijaloga i preduzimaju efikasne mere za unapređenje uzajamnog poštovanja, razumevanja i saradnje među svim ljudima bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili verski identitet (član 56).

Nacrt novog ustava Srbije je doslovno preuzeo ovu ustavnu definiciju (član 81).

I.1.13. Službena upotreba jezika i pisma

Prema Ustavu iz 1990. godine u službenoj upotrebi je srpskohrvatski jezik i ćirilično pismo, a korišćenje latiničnog pisma u službenoj upotrebi regulisano je posebnim zakonom (član 8).

Ustavna rešenja iz 2006. godine predviđaju da su u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilično pismo, a upotreba drugih jezika i pisama uređuje se zakonom (član 10).

I.1.14. Obrazovanje na jeziku nacionalne manjine

Ustav iz 1990. godine je definisao pravo pripadnika nacionalnih manjina, odnosno „drugih naroda i narodnosti“ na obrazovanje na svom jeziku u skladu s odgovarajućim zakonom (član 32).

U Ustavu (2006) pravo na obrazovanje na jeziku nacionalne manjine utvrđeno je članom 79 u kojem se, pored ostalog, kaže da: „... pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama i ustanovama autonomnih pokrajina i na osnivanje privatnih obrazovnih ustanova...“

I.1.15. Ravnopravnost u vođenju javnih poslova

Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama pripadnicima nacionalnih manjina garantuje se pravo „da, ravnopravno sa ostalim građanima, učestvuju u vođenju javnih poslova, uključujući pravo glasanja i kandidovanja za nosioce javnih funkcija“ (član 55).

Ustavom Srbije (2006) precizira se da „pripadnici nacionalnih manjina imaju, pod istim uslovima kao ostali građani, pravo da učestvuju u upravljanju javnim poslovima i da stupaju na javne funkcije“. Sledećim stavom je predviđeno da se „pri zapošljavanju u državnim organima, javnim službama, organima autonomne pokrajine i jedinicama lokalne samouprave vodi računa o nacionalnom sastavu stanovništva i odgovarajućoj zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina“ (član 77).

I.1.16. Mere afirmativne akcije (pozitivne diskriminacije)

Poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama „dozvoljeno je privremeno uvođenje posebnih mera koje su neophodne za ostvarenje ravnopravnosti, potrebne zaštite i napretka za lica ili grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju, da bi im se omogućilo puno uživanje ljudskih i manjinskih prava pod jednakim uslovima“, a ove mere se primenjuju „samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete“ (član 3).

Članom 49 istog dokumenta diskriminacijom se ne smatraju oni propisi, mere i akcije koji su usmereni na obezbeđivanje prava pripadnika nacionalnih manjina, kada se nalaze u nejednakom položaju, da bi im se omogućilo puno uživanje prava pod jednakim uslovima.

Najzad, članom 55 Povelje jasno je definisana obaveza država članica „da, gde god je to potrebno, usvajaju odgovarajuće mere za unapređenje pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života“. Isti član predviđa da pomenute mere „predviđaju uklanjanje izrazito nepovoljnih uslova života koji posebno pogađaju pripadnike određene nacionalne manjine“.

Članom 21 Ustava (2006) definisano je da se merama diskriminacije ne smatraju „posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima“.

Članom 76 istog Ustava izričito se kaže da se „ne smatraju diskriminacijom posebni propisi i privremene mere koje Republika Srbija može uvesti u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom životu, radi postizanja pune ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i građana koji pripadaju većini, ako su usmerene na uklanjanje izrazito nepovoljnih uslova života koji ih posebno pogađaju“.

I.1.17. Stečena prava

Članom 57 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima ustanovljen je ustavni standard po kojem se „dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, ne može [se] smanjivati“, a pod tim pravima se podrazumevaju prava pripadnika nacionalnih manjina stečena propisima koji su se primenjivali do stupanja na snagu Povelje, kao i prava stečena na osnovu međunarodnih ugovora kojima je ranija država pristupila.

I.1.18. Nadležnosti autonomnih pokrajina u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina

Ustavom iz 1990. godine predviđeno je da autonomna pokrajina preko svojih organa, pored ostalog, donosi „odluke i opšte akte, u skladu sa Ustavom i zakonom, kojima uređuje pojedina pitanja od interesa za građane u autonomnoj pokrajini u oblastima: ... službene upotrebe jezika i pisma narodnosti...“ (član 109).

Istim članom utvrđeno je da Republika Srbija može zakonom poveriti autonomnoj pokrajini vršenje pojedinih poslova i za to joj preneti sredstva.

Članom 183 novog Ustava takođe je predviđeno da se autonomna pokrajina stara o ostvarivanju ljudskih i manjinskih prava, u skladu sa zakonom.

I.1.19. Nadležnosti lokalnih samouprava u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina

Ustavom (2006) je definisano da se opština „stara o ostvarivanju, zaštiti i unapređenju ljudskih i manjinskih prava, kao i o javnom informisanju u opštini“ (član 190).

I.1.20. Zabrana nasilne asimilacije

Članom 50 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama „zabranjena je nasilna asimilacija pripadnika nacionalnih manjina“, a „države članice i državna zajednica Srbija i Crna Gora“, odnosno Srbija, nakon raspada zajednice, „dužne su da zaštite pripadnike nacionalnih manjina od svake akcije usmerene ka takvoj asimilaciji“.

Član 78 Ustava Srbije iz 2006. „zabranjuje nasilnu asimilaciju pripadnika nacionalnih manjina“ i štiti ih, posebnim zakonom, od svake radnje usmerene ka nasilnoj asimilaciji.

I.1.21. Pravo na udruživanje

Članom 53 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama predviđeno je pravo pripadnika nacionalnih manjina „na osnivanje prosvetnih i kulturnih organizacija i udruženja, čije je finansiranje dobrovoljno“, a njihovim organizacijama i udruženjima „se priznaje posebna uloga u ostvarenju prava pripadnika nacionalnih manjina“.

Ustav Srbije (2006) na identičan način tretira pravo pripadnika nacionalnih manjina na udruživanje (član 80).

I.1.22. Pravo na saradnju sa sunarodnicima u drugim državama

Prema Povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, „pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da ostvaruju nesmetane veze i da saraduju sa svojim sunarodnicima koji su van teritorije državne zajednice Srbija i Crna Gora“ (član 54).

I ovo pravo novi Ustav Srbije doslovce preuzima iz Povelje (član 81, stav 3).

I.1.23. Neposredna primena zajamčenih prava

Članom 18 Ustava Srbije (2006) izričito se naglašava da se neposredno primenjuju ljudska i manjinska prava zajamčena ustavom, a da pod zajamčnim pravima podrazumeva ona koja su prihvaćena pravilima međunarodnog

prava, potvrđena međunarodnim ugovorima i zakonima. Istim članom je predviđeno da se „zakonom može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajamčenog prava“. Takođe, „odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrednosti demokratskih društava, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje“.

I.2. ZAKONI KOJIMA SE ŠTITE PRAVA NACIONALNIH MANJINA

U vezi s normativnim mehanizmima ostvarivanja ustavom zajamčenih prava nacionalnih manjina izdvajaju se: Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakon o lokalnoj samoupravi, koji su doneti 2002. godine. Pored ovih zakona postoje i brojne odredbe sadržane u drugim zakonima koje bi trebalo da regulišu i obezbede efektivnu zaštitu prava nacionalnih manjina.

Međutim, slično kao i kod objašnjenja ustavnih odredbi, i prilikom eksploracije sistema zaštite prava nacionalnih manjina u pravnom sistemu Srbije uočljiv je kaos koji je prevashodno uzrokovan predugim pripremama za donošenje novog ustava i odsustvom strategije u vezi sa politikom multikulturalnosti u zemlji (Bašić, 2006a; Bašić, Crnjanski, 2006). Takođe, za razumevanje ostvarivanja prava nacionalnih manjina u lokalnim zajednicama važno je znati da je prilikom pripremanja i donošenja Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina postojao dogovor političkih vlasti da se njegova implementacija obezbedi kroz donošenje drugih zakona i izmenama i dopunama odredbi u postojećim zakonima, koje se odnose na prava manjina. Nažalost, do toga nije došlo, bar ne u meri koja na zadovoljavajući način obezbeđuje ostvarivanje i jednaku zaštitu svih manjinskih zajednica.

U narednoj analizi koncentrisaćemo se na rešenja koja su predviđena u pomenuta dva zakona, a ostali zakoni u kojima su definisana neka posebna prava nacionalnih manjina biće u funkciji objašnjenja njihovih rešenja.

I.2.1. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina

(Službeni list SR Jugoslavije br. 1, 27. februar 2002)

I.2.1.1. Definicija nacionalne manjine

Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina utvrđeno je da se štite identiteti manjinskih zajednica nezavisno od njihovog broja i usvojen

je otvoreni pristup definisanja manjinskih identiteta, odnosno Zakonom je omogućeno da se različita shvatanja identiteta mogu u najširem smislu sveći pod opšti pojam nacionalne manjine: „Nacionalna manjina u smislu ovog zakona je svaka grupa državljana SR Jugoslavije koja je po brojnosti dovoljno reprezentativna, iako predstavlja manjinu na teritoriji SR Jugoslavije, pripada nekoj od grupa stanovništva koje su u dugotrajnoj i čvrstoj vezi sa teritorijom SRJ i poseduju obeležja kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuju od većine stanovništva i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju. Nacionalnom manjinom u smislu ovog zakona smatraće se sve grupe državljana koje se nazivaju ili određuju kao narodi, nacionalne i etničke zajednice, nacionalne i etničke grupe, nacionalnosti i narodnosti, a ispunjavaju uslove iz stava 1 ovog člana“ (član 2).

1.2.1.2. Osnovna načela

U Osnovnim načelima Zakona utvrđeni su osnovni principi na kojima se zasniva sistem zaštite posebnih prava nacionalnih manjina. Pod ovim načelima, u smislu Zakona, podrazumevaju se:

- a) zabrana diskriminacije (član 3);
- b) mere za obezbeđivanje ravnopravnosti (član 4);
- c) sloboda nacionalnog opredeljivanja i izražavanja (član 5);
- d) saradnja sa sunarodnicima u zemlji i inostranstvu (član 6);
- e) obaveza poštovanja ustavnog poretka, načela međunarodnog prava i javnog morala (član 7);
- f) zaštita stečenih prava (član 8).

Sva ova načela, odnosno prava, preuzeta su u identičnom duhu i gotovo istovetnim formulacijama u Povelji o ljudskim i manjinskim pravima (2003) i Nacrtu ustava Srbije (2006) i nabrojana su u prvom delu Izveštaja.

1.2.1.3. Prava na očuvanje posebnosti

Prava na očuvanje posebnosti, odnosno identiteta nacionalnih manjina, najvažniji su deo Zakona, ali i suština politike prema nacionalnim manjinama, koja se razvija od 2000. godine. Suština ove politike je institucionalno priznanje individualnih i posebnih kolektivnih prava nacionalnih manjina. Kolektivna prava se ostvaruju u vezi sa kulturnom autonomijom nacionalnih manjina koja se odnosi na kulturu, obrazovanje, informisanje i službenu upotrebu jezika i pisma nacionalnih manjina. Sledeća karakteristika ovog sistema je pravo na formiranje samouprava nacionalnih manjina koje osmišljavaju politiku razvoja identiteta nacionalne manjine.

1.2.1.4. Službena upotreba maternjeg jezika

1.2.1.4.1. Odredbe Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina

Pripadnicima nacionalnih manjina priznato je pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog imena, kao i na njegovo upisivanje u javne isprave i službene evidencije u skladu s njihovim maternjim jezikom i pismom (član 9).

U jedinicama lokalne samouprave u kojima su tradicionalno nastanjene pripadnici nacionalne manjine njihov jezik i pismo su obavezno u službenoj upotrebi ukoliko u ukupnom stanovništvu opštine imaju više od 15%, ili ukoliko je taj broj manji ali je u trenutku donošenja Zakona jezik manjine već bio u službenoj upotrebi (član 11).

Pravo na službenu upotrebu jezika podrazumeva korišćenje jezika nacionalne manjine:

- a) u upravnom i sudskom postupku;
- b) u komunikaciji s organima koji imaju javna ovlašćenja;
- c) prilikom upisa ličnih imena u javne knjige i službene evidencije;
- d) u radu predstavničkih tela;
- e) prilikom isticanja naziva jedinica lokalne samouprave, naseljenih mesta, trgova, ulica i toponima u jedinicama lokalne samouprave u kojima stanovništvo nacionalne manjine dostiže 15%.

1.2.1.4.2. Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 45, 27. jul 1991, br. 53, 16. jul 1993, br. 67, 30. avgust 1993, br. 48, 20. jul 1994)

Službena upotreba jezika i pisma nacionalnih manjina uređena je i posebnim Zakonom koji je donet 1991. godine, kojim je predviđeno da su pored srpskog jezika i ćirilicnog pisma u službenoj upotrebi i latinično pismo, u skladu s odredbama Zakona, i jezici nacionalnih manjina na područjima na kojima su tradicionalno nastanjene (član 1).

A) Načela

Član 7 predviđa da se u službenoj upotrebi tekst na jeziku narodnosti¹ ispisuje posle teksta na srpskom jeziku ispod ili desno od njega, istim oblikom i veličinom slova, a ako je više jezika narodnosti u službenoj upotrebi, tekst na tim jezicima ispisuje se posle srpskog jezika po azbučnom redu.

Isti član precizira da se „geografski nazivi i vlastita imena sadržana u javnim natpisima ne mogu zamenjivati drugim nazivima odnosno imenima, a ispisuju se na jeziku narodnosti u skladu sa pravopisom tog jezika“.

¹ Termin narodnost primenjuje se u pravnim aktima koja su nastala pre 2000. godine, odnosno koja se oslanjaju na terminologiju koja je ustanovljena u političkom i ustavno-pravnom sistemu SFRJ.

Sledeći član istog Zakona propisuje da je u „opštinama u kojima u većem broju žive pripadnici naroda čije je primarno pismo, u skladu s tradicijom tog naroda, latinica, u službenoj upotrebi i latinično pismo“, a da se ova materija bliže uređuje statutom opštine.

Statutima opština u kojima žive pripadnici narodnosti utvrđuje se kad su i jezici narodnosti u službenoj upotrebi na njihovoj teritoriji (član 11).

Statutom autonomne pokrajine utvrđuju se jezici narodnosti koji su u službenoj upotrebi u radu njenih organa (član 11).

B) Službena upotreba jezika manjina u obrazovanju

Na područjima na kojima su u službenoj upotrebi i jezici narodnosti, svedočanstva o stečenom obrazovanju, kad je nastava izvođena na jeziku narodnosti, druge javne isprave, kao i druge isprave koje su od interesa za ostvarivanje zakonom utvrđenih prava građana, na zahtev pripadnika te narodnosti, izdaju se i na njihovom jeziku (član 18).

Iz ovog prava izvodi se potreba da se odgovarajuće evidencije vode na jezicima manjina, kao i da se obrasci javnih isprava štampaju dvojezično (član 18).

C) Ispisivanje i isticanje javnih natpisa i naziva

Na područjima na kojima su u službenoj upotrebi i jezici narodnosti, nazivi mesta i drugi geografski nazivi, nazivi ulica i trgova, nazivi organa i organizacija, saobraćajni znaci, obaveštenja i upozorenja za javnost i drugi javni natpisi ispisuju se i na jezicima narodnosti (član 19).

Firma preduzeća, ustanove i drugog pravnog lica ispisuje se na srpskom jeziku i na jeziku narodnosti koji je u službenoj upotrebi u opštini u kojoj je sedište tog subjekta (član 20).

D) Jezik nacionalne manjine u upravnom, krivičnom i parničnom postupku

Prvostepeni upravni, krivični, parnični ili drugi postupak može se voditi i na jeziku narodnosti koji je u službenoj upotrebi u organu, odnosno u organizaciji koja vodi postupak. „Ako je organ, odnosno organizacija koja vodi postupak obrazovana za više opština, postupak se može voditi na jezicima narodnosti koji su u službenoj upotrebi u opštinama obuhvaćenim područjem tog organa, odnosno organizacije i to za stranke u postupku – pripadnike narodnosti koji imaju prebivalište u opštini u kojoj je u službenoj upotrebi jezik narodnosti“ (član 12).

U vezi sa jezikom koji se upotrebljava u sudskom postupku zakon predviđa nekoliko situacija:

- a) kada u postupku učestvuje jedna stranka – pripadnik narodnosti, postupak se, na njen zahtev, vodi na jeziku narodnosti koji je u službenoj upotrebi u organu, odnosno organizaciji koja vodi postupak;
- b) kad u postupku učestvuje više stranaka čiji jezici nisu isti, postupak se vodi na jednom od jezika koji su u službenoj upotrebi u organu,

odnosno organizaciji koja vodi postupak, o kojem se strane sporazumeju;

- c) najzad, ako se stranke ne sporazumeju o tome na kojem će se jeziku voditi postupak, jezik postupka određuje organ, odnosno organizacija pred kojom se vodi postupak, osim ako jedna od stranaka zahteva da se postupak vodi na srpskom jeziku, pa će se u tom slučaju postupak voditi na tom jeziku (član 12).

„Zapisnik i odluke u prvostepenom postupku i u vezi s tim postupkom izrađuju se, kao autentični tekstovi, na srpskom jeziku i na jeziku narodnosti, ako je na jeziku narodnosti vođen postupak“ (član 14).

Drugostepeni postupak se vodi na srpskom jeziku (član 15), a stranke u postupku imaju pravo, kao i pripadnici nacionalnih manjina koji postupak vode pred organima i organizacijama u opštinama u kojima jezik nacionalne manjine nije u službenoj upotrebi, na sprovođenje postupka na jeziku koji razumeju (član 16). Prema ovom članu, „na područjima na kojima jezici narodnosti nisu u službenoj upotrebi, organi, odnosno organizacije koje vode postupak dužne su da pripadnicima narodnosti koji kod njih ostvaruju svoja prava i obaveze obezbede:

- a) da u postupku kod ovih organa i organizacija upotrebljavaju svoj jezik i pismo;
- b) da na svom jeziku podnose molbe, žalbe, tužbe, predloge, predstavke i druge podneske;
- c) da im se na njihov zahtev dostavljaju na njihovom jeziku otpisani rešenja, presuda i drugih akata kojima se rešava o njihovim pravima i obavezama, kao i svedočanstva, uverenja, potvrde, i druga pismena“.

Članom 17 je predviđeno „da izjave stranaka, svedoka, veštaka i drugih lica koja učestvuju u postupku na područjima u kojima nije u službenoj upotrebi jezik narodnosti date na jeziku narodnosti, unose se u zapisnik na srpskom jeziku. Na zahtev pripadnika narodnosti, koji je učesnik u postupku, zapisnik ili pojedini njegovi delovi prevešće se na jezik narodnosti“. Na lični zahtev pripadnika nacionalne manjine izjave koje je dao na srpskom prevode se na njegov maternji jezik, a postupak se vodi uz pomoć tumača ako službeno lice koje vodi postupak ne poznaje u dovoljnoj meri jezik narodnosti. Troškove prevođenja snosi organ, odnosno organizacija kod koje se vodi postupak.

I.2.1.4.3. Zakon o ličnoj karti

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/06)

Član 9 Zakona predviđa da se obrazac lične karte štampa na jeziku i pismu nacionalne manjine u skladu sa zakonom i izvorno kako su upisani u obrazac matične knjige rođenih. U obrazac lične karte podaci se upisuju i paralelno na srpskom jeziku i ćirilicom.

I.2.1.4.4. Odluka Skupštine Vojvodine o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine

(Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine br. 8/2003, 9/2003)

Odluka Skupštine AP Vojvodina je doneta u skladu sa Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i njome bi trebalo da se, barem na teritoriji Vojvodine, prevaziđu slabosti Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma iz 1991. godine, koje se odnose na službenu upotrebu jezika i pisama nacionalnih manjina. Njome su uređeni:

- a) način ostvarivanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina u radu organa Pokrajine, organa i organizacija jedinica lokalne samouprave, organizacionim jedinicama organa državne uprave, javnih preduzeća, ustanova i službi osnovanih za celu teritoriju Republike Srbije, kao i za područje jedinice lokalne samouprave;
- b) pravo na upotrebu ličnog imena pripadnika nacionalnih manjina, kao i na izdavanje javnih isprava i drugih isprava koje su od interesa za ostvarivanje zakonom utvrđenih prava građana;
- c) upotreba jezika i pisma u oblasti privrede i usluga, ispisivanje naziva mesta, drugih geografskih naziva, naziva trgova i ulica, naziva organa, organizacija i firmi, objavljivanje javnih poziva, obaveštenja i upozorenja za javnost kao i ispisivanje drugih javnih natpisa;
- d) uslovi za uvođenje službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave, podnošenje Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine izveštaja o ostvarivanju prava na službenu upotrebu jezika i pisama nacionalnih manjina, kao i druga pitanja.

I.2.1.4.5. Odluka o višejezičnim obrascima izvoda iz matičnih knjiga i o načinu upisa u iste

(Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodina br. 1/2001, 8/2003)

Odlukom je, pored ostalog, uređeno izdavanje izvoda i uverenja iz matičnih knjiga na jezicima nacionalnih manjina, kao i način upisa u iste u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini (član 1). U tom smislu, „obraci izvoda iz matične knjige i uverenja štampaju se dvojezično, na srpskom jeziku i na jezicima i pismima nacionalnih manjina, čiji su jezici u službenoj upotrebi u opštinama na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine“ (član 2).

I.2.1.5. Negovanje kulture i tradicije

Član 12 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina posvećen je pravu nacionalnih manjina na očuvanje vlastitog kulturnog identiteta i

tradicije koji se garantuju i kao individualno i kao kolektivno pravo. U tu svrhu pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da osnivaju sopstvene ustanove, organizacije, društva i udruženja koje će pomagati država, a predviđeno je i osnivanje fondacija za podsticanje njihovog razvoja.

Muzeji, arhivi i zavodi za zaštitu spomenika kulture i druge institucije kulture, čiji osnivač je država, dužni su da obezbede predstavljanje i zaštitu kulturno-istorijskog nasleđa nacionalnih manjina. U odlučivanju o sadržaju i načinu predstavljanja kulture nacionalnih manjina učestvuju predstavnici manjinske samouprave.

1.2.1.5.1. Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 49/92)

Član 2, stav 20 Zakona o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture među prioritete uvrštava „programe iz oblasti kulture drugih naroda i narodnosti i staranje o zaštiti njihove kulturne baštine“.

Članovi 9 i 10 istog Zakona predviđaju obavezu autonomne pokrajine i opština da se staraju o programima i institucijama kulture narodnosti.

1.2.1.5.2. Zakon o bibliotečkoj delatnosti

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 34/94)

Jedan od interesa u oblasti bibliotečke delatnosti je izrada tekuće, retrospektivne i druge bibliografije srpskog naroda i nacionalnih manjina koje žive u Republici Srbiji (član 10).

1.2.1.6. Obrazovanje na maternjem jeziku

Član 13 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina utvrđuje pravo pripadnika nacionalnih manjina na predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko i visoko obrazovanje na maternjem jeziku. U tom smislu država je dužna da stvara uslove i da podstiče obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina, a u svrhu organizacije nastave može da odredi najniži broj učenika potreban za formiranje odeljenja na jeziku nacionalne manjine. Nastava na jeziku nacionalne manjine može biti dvojezična, a može se organizovati i kroz učenje maternjeg jezika i nacionalne kulture i istorije. Pored nastave na jezicima nacionalnih manjina u državnim školama, pripadnici nacionalnih manjina mogu decu obrazovati i u privatnim školama koje nastavu izvode na jeziku manjine (član 15).

Za potrebe obrazovanja na jezicima nacionalne manjine u okviru visokoškolskih ustanova obrazuju se fakulteti i katedre gde se na jeziku nacionalne manjine ili dvojezično obrazuju kadrovi osposobljeni da izvode nastavu na jeziku nacionalne manjine. Takođe, na fakultetima se obrazuju

lektorati na kojima studenti pripadnici manjina mogu da savladaju stručnu terminologiju (član 14).

1.2.1.6.1. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/2003, 64/2003, 58/2004, 62/2004, 79/2005)

Pravo na obrazovanje je dostupno svakom, a prema članu 4 Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja „građani Republike Srbije jednaki su u ostvarivanju prava na obrazovanje i vaspitanje, bez obzira na pol, rasu, nacionalnu, versku i jezičku pripadnost, uzrast, fizičku i psihičku konstituciju, socijalno i kulturno poreklo, imovno stanje, političko opredeljenje ili drugo lično svojstvo“.

Među dvanaest ciljeva i zadataka obrazovanja i vaspitanja su: a) razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanje srpske tradicije i kulture, kao i tradicije i kulture nacionalnih manjina i b) razvijanje kod dece i učenika radoznalosti i otvorenosti za kulture tradicionalnih crkava i verskih zajednica, kao i etničke i verske tolerancije, jačanje poverenja među decom i učenicima i sprečavanje ponašanja koja narušavaju ostvarivanje prava na različitost (član 3). Pored toga, članom 46 su u ustanovama namenjenim za obrazovno-vaspiti rad „zabranjene aktivnosti kojima se ugrožavaju, omalovažavaju ili diskriminišu grupe i pojedinci po osnovu rase, nacionalne, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičke ili psihičke konstitucije, uzrasta, socijalnog i kulturnog porekla, imovnog stanja, odnosno političkog opredeljenja, kao i podsticanje takvih aktivnosti“, a pod diskriminacijom učenika se podrazumeva „svako neposredno ili posredno pravljenje razlika ili njihovo povlađivanje, isključivanje ili ograničavanje, čiji je cilj sprečavanje ostvarivanja prava, smanjenje prava ili prestanak jednakog tretmana deteta, odnosno učenika“. Nastavnici i osoblje koji izazivaju ili podstiču nacionalnu netrpeljivost snose sankcije u skladu sa članom 131.

Za pripadnike nacionalne manjine obrazovno-vaspiti rad ostvaruje se i na maternjem jeziku. Izuzetno, on se može ostvarivati i na srpskom jeziku (član 7), a evidencija i izdavanje javnih isprava ostvaruju se u skladu sa posebnim zakonom (član 8).

Prema članu 94, kada se obrazovno-vaspiti rad ostvaruje na jeziku nacionalne manjine, koriste se udžbenici i nastavna sredstva na jezicima nacionalnih manjina, a pripadnici nacionalne manjine u obrazovno-vaspiti radu mogu da koriste udžbenike iz matične države, na osnovu odobrenja ministra, u skladu sa standardima koje utvrđuje Nacionalni prosvetni savet.

U Nacionalnom prosvetnom savetu, koji utvrđuje pravac razvoja i unapređivanja kvaliteta predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i

vaspitanja (član 10), rezervisano je mesto za člana iz reda nacionalnih manjina, sa liste kandidata koju zajednički podnose saveti nacionalnih manjina (član 11).

I.2.1.6.2. Zakon o osnovnoj školi

(*Službeni glasnik RS* br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94 i
Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovnoj školi,
Službeni glasnik RS br. 22/02 i 62/03, 101/05)

Za pripadnike narodnosti nastavni plan i program ostvaruje se i na maternjem jeziku, ili dvojezično, ako se za upis u prvi razred prijavi najmanje 15 učenika. Škola može da ostvaruje nastavni plan i program i na jeziku narodnosti, odnosno dvojezično i za manje od 15 učenika upisanih u prvi razred uz saglasnost ministra prosvete. Ministar prosvete propisuje način dvojezičnog ostvarivanja nastavnog plana i programa. Kada se nastavni plan i program ostvaruje i na jezicima narodnosti, učenik savladuje nastavni plan i program srpskog jezika. Kada se nastavni plan i program ostvaruje na srpskom jeziku, učenicima pripadnicima narodnosti obezbeđuje se savlađivanje nastavnog plana i programa maternjeg jezika s elementima nacionalne kulture (član 5).

I.2.1.6.3. Zakon o srednjoj školi

(*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 50/92, 53/93,
67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 i 64/2003)

Član 5 Zakona omogućava da se u srednjim školama ostvaruje nastavni plan i program na jeziku narodnosti i dvojezično ukoliko se za to izjavi 15 učenika, a uz odobrenje ministra prosvete može se propisati i manji broj učenika. Istim članom je predviđeno pravo učenika pripadnika nacionalnih manjina da kada se školuju na srpskom jeziku uče maternji jezik s elementima nacionalne kulture.

Sve evidencione knjige škola vodi na jeziku narodnosti, ukoliko se nastava izvodi na tom jeziku (član 101). Na osnovu evidencije i podataka unetih u njih škola izdaje javne isprava koje su takođe na jezicima narodnosti (član 102).

I.2.1.6.4. Zakon o visokom obrazovanju

(*Službeni glasnik Republike Srbije* br.76, 12. septembar 2005)

Članom 8 predviđeno je da pravo na visoko obrazovanje ne može biti neostvareno zbog diskriminacije koja podrazumeva i nacionalnu i etničku netrpeljivost.

Studije, kao i odbrane doktorskih disertacija mogu se organizovati na jeziku nacionalne manjine u skladu sa statutom visokoškolske ustanove (član 80). Evidencija i matične knjige visokoškolskih ustanova u kojima se

studije ostvaruju na jeziku nacionalne manjine ili se nalaze u opštini u kojoj je jezik manjine u službenoj upotrebi vode se na tom jeziku (član 97), a javne isprave izdaju se i na jeziku manjine (član 99).

1.2.1.7. Javno obaveštavanje na maternjem jeziku

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina u načelu definiše pravo pripadnika nacionalnih manjina na „potpuno i nepristrasno obaveštavanje na njihovom jeziku“, kao i obavezu države da u programima javnog servisa obezbedi odgovarajuće sadržaje na jeziku nacionalne manjine. Predviđeno je i pravo pripadnika nacionalnih manjina da osnivaju medije na maternjem jeziku.

1.2.1.7.1. Zakon o javnom informisanju

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 43/2003, 61/2005)

Članom 5 Zakona utvrđuje se da „radi ostvarivanja prava nacionalnih manjina i etničkih zajednica u informisanju na sopstvenom jeziku i negovanju sopstvene kulture i identiteta, Republika, autonomna pokrajina, odnosno lokalna samouprava obezbeđuju deo sredstava ili druge uslove za rad javnih glasila na jezicima nacionalnih manjina i etničkih zajednica“.

Članom 17 je predviđeno da nadležni okružni sud, na predlog javnog tužioca, može zabraniti distribuciju informacije ukoliko se njome zagovara rasna, nacionalna ili verska mržnje.

Članom 38 zabranjeno je objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

1.2.1.8. Upotreba nacionalnih simbola

Među pravima koja su Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina uvrštena kao značajna za očuvanje identiteta nalazi se i pravo na upotrebu nacionalnih simbola (član 16). Oni ne mogu biti identični sa simbolima i znamenjima druge države, a usvaja ih Savet za nacionalne manjine Republike Srbije na predlog nacionalnog saveta nacionalne manjine, odnosno manjinske samouprave.

Simboli nacionalnih manjina službeno se ističu tokom državnih praznika i praznika nacionalne manjine na zgradama i prostorijama lokalnih samouprava i zgradama organa koji vrše javna ovlašćenja na područjima na kojima je jezik nacionalne manjine u službenoj upotrebi. Uz ova znamenja ističu se i simboli i znamenja Republike Srbije.

1.2.1.9. Delotvorno učešće nacionalnih manjina u javnom životu

Članom 18 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina nacionalne manjine biraju svoje samouprave – nacionalne savete, koji predstavljaju nacionalnu manjinu u oblasti službene upotrebe jezika, obrazovanja, informisanja i kulture.

Državni, pokrajinski i opštinski organi mogu poveriti deo nadležnosti iz pomenutih delatnosti nacionalnim savetima nacionalnih manjina, a dužni su da traže mišljenje manjinske samouprave prilikom donošenja odluka koje su od značaja za položaj nacionalne manjine.

Nacionalne savete nacionalnih manjina bira skupština elektora koju čine pripadnici nacionalne manjine:

- a) izabrani na poslednjim lokalnim, pokrajinskim ili republičkim izborima;
- b) čiju kandidaturu je podržalo najmanje 100 sunarodnika;
- c) čiju kandidaturu je podržala jedna organizacija nacionalne manjine.

1.2.1.9.1. Pravilnik o načinu rada skupština elektora za izbor saveta nacionalnih manjina

(Službeni list Savezne Republike Jugoslavije br. 41/2002)

Ovim dokumentom koji je, 2002. godine, na osnovu javnog ovlašćenja doneo ministar zadužen za pitanja nacionalnih manjina privremeno je uređen način izbora nacionalnih saveta nacionalnih manjina. U skladu sa članom 19 i članom 24 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina Pravilnik je trebalo da bude privremenog karaktera, odnosno da bude u funkciji izbora prvih manjinskih samouprava, do donošenja odgovarajućeg zakona o njihovom izboru. Do novembra 2006. godine to nije učinjeno.

1.2.1.9.2. Zakon o izboru narodnih poslanika

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 35/2000, 69/2002, 57/2003, 72/2003, 18/2004)

Delotvoran uticaj na svoj položaj pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju preko svojih predstavnika u opštinskim, pokrajinskim i republičkim predstavničkim telima.

Prema članu 81 Zakona o izboru narodnih poslanika predviđeno je da „političke stranke nacionalnih manjina i koalicije političkih stranaka nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata i kad su dobile manje od 5% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali“.

U smislu ovog zakona, političke stranke nacionalnih manjina su sve one stranke čiji je osnovni cilj predstavljanje i zastupanje interesa nacionalne manjine i zaštita i poboljšanje prava pripadnika nacionalnih manjina, u skla-

du s međunarodno-pravnim standardima, a o tome odlučuje Republička izborna komisija pri proglašenju izborne liste, a na predlog podnosioca izborne liste.

U članu 60, stav 6 Zakona o izboru narodnih poslanika utvrđeno je da se u „opštinama gde su u službenoj upotrebi jezici nacionalnih manjina glasački listići štampaju i na tim jezicima“, a obaveza izbornih organa je da u tim opštinama zapisnike o radu biračkih odbora takođe štampaju na manjinskim jezicima. Najzad, članom 100 istog Zakona ovlašćen je Nadzorni odbor za izbornu kampanju da pred nadležnim državnim organima inicira pokretanje postupka protiv lica koja su tokom izborne kampanje svojim ponašanjem pozivala na nasilje ili širenje nacionalne ili verske mržnje.

I.2.2. Zakon o lokalnoj samoupravi

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 9/2002, 33/2004)

Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđeno je da jedinice lokalne samouprave, među svojim izvornim nadležnostima, imaju i obavezu da se staraju „o zaštiti i ostvarivanju ličnih i kolektivnih prava nacionalnih manjina i etničkih grupa“ (član 18, tačka 28) i da „utvrđuju jezike i pisma nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi na teritoriji opštine“ (član 18, tačka 29).

U praksi to znači da se nadležnosti lokalnih samouprava u vezi sa pravima nacionalnih manjina odnose na osnivanje i rad ustanova i organizacija u oblasti obrazovanja, zaštite kulturnih dobara, rada biblioteka, muzeja i drugih ustanova kulture, obezbeđenja javnog informisanja, uvođenja jezika i pisma nacionalnih manjina u javnu komunikaciju i drugo.

Ovako formulisane izvorne nadležnosti opština podrazumevaju da lokalne samouprave moraju da obezbede sprovođenje i zaštitu prava nacionalnih manjina garantovanih ustavno-pravnim sistemom zemlje. To znači da bi lokalne samouprave trebalo da obezbede uslove za sprovođenje zaštite prava i za očuvanje i unapređenje identiteta nacionalnih manjina koje su nastanjene na njihovoj teritoriji. Iako je bazičnim zakonom u ovoj oblasti – Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina – predviđeno da se štite identiteti manjinskih zajednica i da kriterijum brojnosti u vezi s tim nema presudan značaj u ostvarivanju prava, u praksi postoje odgovarajući brojni kriterijumi na osnovu kojih su lokalne samouprave dužne da preduzmu aktivnosti u vezi sa svojim izvornim nadležnostima.

Primena brojčanog kriterijuma vidljiva je u sledećim zakonima: Zakon o zaštiti prava nacionalnih manjina utvrđuje obavezu opština u kojima živi 15% stanovništva koje pripada jednoj nacionalnoj manjini da uvedu u službenu upotrebu jezik te manjine, a Zakonom o osnovnoj školi i Zakonom o srednjoj školi takođe su propisani uslovi u pogledu broja učenika za koje se organizuje neki od vidova nastave na jezicima nacionalnih manjina.

Članom 63 Zakona o lokalnoj samoupravi u pravni i društveni život zemlje uvedena je institucija opštinskih saveta za međunacionalne odnose koji bi trebalo da se bave pitanjima ostvarivanja zaštite i unapređenja nacionalne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama.

Prema stavu 1 ovog člana predviđeno je da se u nacionalno mešovitim opštinama osniva savet za međunacionalne odnose koji čine predstavnici svih nacionalnih i etničkih zajednica. Sledećim stavom definiše se da je opština sa nacionalno mešovitim stanovništvom ona „u kojoj jedna nacionalna zajednica čini više od 5% od ukupnog broja stanovnika ili sve zajednice čine više od 10% prema poslednjem popisu“.

Osnovna nadležnost saveta za međunacionalne odnose je da „razmatra pitanja ostvarivanja zaštite i unapređenja nacionalne ravnopravnosti u skladu sa zakonom i statutom“. Delotvorna uloga saveta je u tome što on „o svojim stavovima i predlozima obaveštava skupštinu opštine, koja je dužna da se o njima izjasni na prvoj narednoj sednici a najkasnije u roku od 30 dana“.

Skupština opštine je obavezna da svaki predlog odluke koja se odnosi na prava nacionalnih i etničkih zajednica zastupljenih u savetu za međunacionalne odnose dostavi na razmatranje ovom telu, koje ima pravo „da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluke ili drugog opšteg akta skupštine opštine ako smatra da su njime neposredno povređena prava nacionalnih i etničkih zajednica predstavljenih u savetu za međunacionalne odnose i ima pravo da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocenu saglasnosti odluke ili drugog opšteg akta skupštine opštine sa statutom opštine“.

II IMPLEMENTACIJA USTAVNO-PRAVNE ZAŠTITE PRAVA NACIONALNIH MANJINA U OPŠTINI KOVAČICA

II.1. ISTORIJSKO-DEMOGRAFSKE PRILIKE

II.1.1. Fizičko-geografska i osnovna demografska obeležja

Opština Kovačica je u južnom Banatu, na ograncima Deliblatske peščare, istočno od reke Tamiš. Proteže se na površini od 419 km², a graniči se sa teritorijama opština Pančevo, Zrenjanin, Alibunar, Sečanj i Opovo. Opštinu Kovačica čine naseljena mesta: Kovačica, Debeljača, Crepaja, Padina, Samoš, Uzdin, Idvor i Putnikovo.

Prema etničkoj strukturi, opština Kovačica je izuzetno heterogena. O ovome govori i podatak da je Kovačica jedna od četiri vojvodanske opštine u kojoj nijedna etnička zajednica nema apsolutnu većinu. Kao što se može videti iz podataka sa poslednjeg popisa, ali i popisa stanovništva sprovedenih u prošlosti, najbrojnije etničke grupe na teritoriji opštine su Slovaci, Srbi, Mađari i Rumuni, a s njima u Kovačici žive i druge zajednice: Crnogorci, Albanci, Bugari, Vlasi, Makedonci, Muslimani, Nemci, Romi, Rusi, Hrvati i drugi.

II.1.2. Naseljavanje

Nakon okončanja Austrijsko-turskog rata 1718. godine, takozvanim Požarevačkim mirom, Banat je dospao pod ingerenciju Beča. Austrijanci su na banatskim prostranstvima zatekli opustošenu zemlju, mali broj stanovnika i nerazvijenu privredu. Da bi unapredili privredu i oživeli ovaj ne toliko pitom deo vojvodanske ravnice habzburške vlasti su, pored radova na isušivanju močvara, počele sa planskom kolonizacijom. Ceo XVIII vek, ali i početak XIX, bio je praćen stalnim kretanjem stanovništva koje su usmeravale i nadzirale austrijske vojne vlasti. Naseljavanje Banata, kao i ostalih delova Vojvodine, bilo je intenzivno naročito u vreme vladavine Marije Terezije i Josifa II.

Migracijama su bili obuhvaćeni razni narodi koji su etničku sliku većine banatskih mesta učinili šarolikom (Maran, 2004). Pored starosedelaca, Rumuna i Srba, u Banat se doseljavaju Nemci, Mađari, Slovaci, Česi, Bugari, Rusi, Ukrajinci, pa čak i Francuzi, Španci, Italijani i Holandani.

Većina sela u južnom Banatu, a među njima i naselja koja danas čine teritoriju opštine Kovačica, naseljena su u doba Vojne krajine sa ciljem pojačanja graničnog pojasa i stvaranja čvrste odbrambene zone duž Dunava, gde se prostirala Otomanska carevina. Na zemlji koja je do tada bila pustara iz dana u dan su nicala nova naselja, u većini slučajeva s izuzetno heterogenim etničkim sastavom stanovništva. Stanovnici ovih naselja postali su graničari, a za uzvrat dodeljena im je zemlja i određeno vreme po doseljavanju bili su oslobođeni plaćanja poreza. Vojna krajina je ukinuta 1872. godine i za tamošnje stanovništvo prestale su vojne obaveze koje su bili dužni da vrše.

Kada je u pitanju razvoj međuetničkih odnosa u naseljima današnje opštine Kovačica važno je pomenuti dva događaja – Mađarski ustanak 1848. godine i Austro-Ugarsku nagodbu iz 1867. godine. Tokom bune, koja je izbila 1848. godine, Srbi i drugi narodi koji su naseljavali područje jugoistočne Ugarske, privrženi Beču, tražili su izvršenje datih privilegija. Međutim, nakon neuspeha mađarskog ustanka postignuta je Austro-Ugarska nagodba kojom je ukinuta Vojna krajina, a Vojvodina dodeljena na upravu Ugarskoj. Nakon Nagodbe privilegije koje su uživali Srbi, ali i drugi narodi, postepeno su stavljane van snage i usledio je period dominacije mađarske administracije koja je intenzivno širila mađarsku kulturu i jezik na ovim prostorima.

II.1.3. Istorijske okolnosti

Kovačica je dobila ime po kovačnici koja je stajala na raskrsnici puteva glavnih banatskih gradova Pančeva, Zrenjanina i Vršca. U blizini mesta gde je osnovana Kovačica nije bilo naselja do početka XIX veka. Ono je osnovano 1802. godine i po osnivanju u njemu je živela 141 slovačka porodica. Povod slovačkom stanovništvu za dolazak na teritoriju Vojvodine bio je Patent kojim je car Josif II omogućio slobodno ispovedanje vere, što je

odgovaralo Slovacima evangelistima. U Kovačici se pored Slovaka evangelista doselio i određen broj Slovaka nazarena. Po naseljavanju osnovana je crkva, a u okviru nje i škola. Nastava je bila jednogodišnja, verskog karaktera, a učilo se na nemačkom i slovačkom.

Nakon Austro-Ugarske nagodbe stanovnici Kovačice su očekivali da će doći do napretka, ali, umesto toga, mere ugarske administracije i događaji koji su usledili uslovlili su stanje koje je kasnije bilo povod permanentnom nepoverenju među etničkim zajednicama. Naime, uvođenje mađarskog jezika u lokalnu administraciju uslovlilo je da se iz službe povuku službenici koji nisu znali mađarski, a mađarski jezik je uveden u sve nemađarske škole. Nesporazumi između slovačkog stanovništva i ugarske administracije pojavili su se i prilikom određivanja imena naselja. Kao što je rečeno, mesto je dobilo ime po kovačnici, ali su mađarske vlasti uvele naziv Antal-falva, po erchercogu ugarskom Josifu Antoniu (Milovanović, 1935). Isti izvor navodi i to da su se Slovaci već krajem 1918. godine digli protiv mađarskih vlasti i zbacili sve natpise s ovim imenom zamenivši ih starim imenom Kovačica. Sledeći primer narušenih međuetničkih odnosa je događaj koji je doveo do Kovačičkog procesa koji je vođen od 1907. do 1909. godine. Naime, kako nisu mogli da spreče uvođenje bogoslužjenja na mađarskom jeziku u slovačkoj crkvi, Slovaci su se pobunili i u vreme bogoslužjenja vernici su crkvene pesme pevali na slovačkom, zbog čega su tučeni i predati sudu koji je 34 osobe osudio na kazne zatvora i plaćanje visokih novčanih kazni.

Nekoliko decenija pre događaja koji su menjali život lokalnog stanovništva, 1774. godine, osnovano je selo Crepaja naseljeno isključivo Srbima. Prva trogodišnja škola s nastavom na srpskom otvorena je 1824. godine. U to vreme zasnovani su Idvor 1795. i Debeljača 1766. godine, a nešto kasnije, početkom XIX veka, Samoš, naselja sa pretežno srpskim stanovništvom. U Debeljaču su se 1794. godine doselili Mađari, koje je pomagala ugarska administracija, što je uslovlilo podozrenje srpskog stanovništva koje nije imalo zasnovanu školu i podignutu crkvu. Kako bi se sprečilo iseljavanje Mađara zasnovana je crkvena zajednica reformatske veroispovesti i podignuta im je crkva. Nakon Austro-Ugarske nagodbe nepovoljni međuetnički odnosi bili su povod za iseljavanje Srba, koje je trajalo do 1918. godine kada je veći broj Srba naseljen u Debeljači.

Među tradicionalnim naseljima je Uzdin, koje je podignuto 1724. godine u vreme sprovođenja odluke Karla IV da u Banat naseli Rumune. Pojedini izvori navode podatak da je ovo naselje zasnovano na teritoriji današnje Padine, ali da su se stanovnici iselili zbog nedostatka vode i 1779. godine nastanili u delu Banata gde se danas nalazi Uzdin (Milovanović, 1935). U okviru savremene uzdinske katastarske opštine je selo Putnikovo koje su 1923. godine podigli Srbi doseljenici iz Mađarske iz Sasalombate, Bata-nje i okoline Sentandreje, koji su se tamo naselili u vreme velike seobe.

Padinu su 1806. godine podigli Slovaci evangelističke veroispovesti. Crkva je podignuta 1839. godine. Kao i ostalo nemađarsko stanovništvo,

Slovaci u Padini su se suočavali sa posledicama mađarizacije koja je uslovlila otpuštanje činovnika i učitelja koji su administrirali i predavali na maternjem jeziku. Kako molbe slovačkog stanovništva da se slovački predaje kao nastavni predmet nisu usvojene tinjalo je nezadovoljstvo koje je kulminiralo revanšizmom i nasiljem po okončanju Prvog svetskog rata.

II.1.4. Stanovništvo

Kovačica je multietnička opština, pretežno nastanjena slovačkim i srpskim stanovništvom. Demografski značajan deo populacije čine Mađari i Rumuni, a u opštini je nastanjeno još petnaest etničkih zajednica.

Tabela 1: Stanovništvo Kovačice prema Popisu iz 2002. godine

Ukupno	27.890	%			%
Srbi	9.459	33,92	Rumuni	1.950	6,99
Crnogorci	50	0,18	Rusi	10	0,04
Jugosloveni	349	1,25	Rusini	4	0,01
Albanci	27	0,10	Slovaci	11.455	41,07
Bošnjaci	1	0,00	Ukrajinci	4	0,01
Bugari	9	0,03	Hrvati	69	0,25
Vlasi	11	0,04	Česi	8	0,03
Mađari	2.935	10,52	Ostali	20	0,07
Makedonci	100	0,35	Neizjašnjeni	486	1,74
Muslimani	9	0,03	Regionalna pripadnost	31	0,11
Nemci	13	0,05			
Romi	815	2,92	Nepoznato	69	0,25

II.2. LOKALNA SAMOUPRAVA I POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA

II.2.1. Položaj nacionalnih manjina u dokumentima lokalne samouprave

II.2.1.1. Statut opštine

(Službeni list opštine Kovačica br. 5, 12. jun 2002)

Među izvornim nadležnostima opštine su one koje definišu zaštitu individualnih i kolektivnih prava nacionalnih manjina i službenu upotrebu njihovih maternjih jezika (član 16, tačke 28 i 29). U nadležnostima opštine

kojima se posredno utiče na položaj nacionalnih manjina su odredbe o obezbeđivanju javnog informisanja od lokalnog značaja (tačka 30); osnivanje ustanova u oblasti obrazovanja, kulture i dečje zaštite (tačka 14); organizovanje poslova u vezi sa zaštitom kulturnih dobara i stvaranje uslova za rad muzeja, biblioteka i ustanova kulture čiji je osnivač opština (tačka 15) i drugo.

U opštini su, pored srpskog jezika i ćiriličnog i latiničnog pisma, u službenoj upotrebi i slovački, mađarski i rumunski jezik, koji se upotrebljavaju prema sopstvenim pravopisima. Svaki građanin ima pravo da prilikom obraćanja organima opštine i organima sa javnim ovlašćenjima koristi maternji jezik i da dobija informacije na tom jeziku (Odeljak II, član 12).

U skladu sa članom 12, Statutom je predviđeno da se pečat opštine koristi na srpskom jeziku i ćiriličnom pismu, a pored toga i na slovačkom, mađarskom i rumunskom prema pravopisu i pismu tih jezika (član 5).

Prema članu 21 Statuta, u nadležnosti Skupštine opštine je, pored ostalog, da uz saglasnost nadležnog ministarstva utvrđuje nazive naseljenih mesta, ulica i trgova i da daje saglasnost za utvrđivanje grba i obeležja opštine (tačke 19 i 20).

Statutom je predviđeno osnivanje opštinskog Saveta za međunacionalne odnose, u čijem radu učestvuju predstavnici svih nacionalnih i etničkih zajednica, a njihove nadležnosti su usmerene na razmatranje pitanja u vezi sa međunacionalnom ravnopravnošću u opštini (član 55). Sledećim članom Statuta predviđeno je da se osnivanje, izbor i delokrug rada saveta ustanovljavaju posebnom odlukom Skupštine opštine.

II.2.1.2. Poslovník o radu Skupštine opštine

(Službeni list opštine Kovačica br. 13, 15. novembar 2004)

Poslovníkom je predviđeno ustanovljavanje saveta za međunacionalne odnose kao stalnog radnog tela Skupštine opštine (član 45).

II.2.1.3. Odluka o osnivanju Saveta za međunacionalne odnose

(Službeni list opštine Kovačica br. 14, 8. decembar 2004)

Savet za međunacionalne odnose je konstituisan na osnovu člana 63 Zakona o lokalnoj samoupravi, Statuta opštine i Odluke Skupštine opštine kojom je utvrđeno da savet: a) razmatra pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređivanja nacionalne ravnopravnosti; b) o svojim stavovima i predlozima obaveštava Skupštinu opštine koja je dužna da se o njima izjasni na svojoj prvoj sednici, a najkasnije za 30 dana; c) da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluke ili drugog opšteg akta Skupštine opštine ako smatra da su njima neposredno povređena prava nacionalnih i etničkih zajednica predstavljenih u savetu.

II.2.1.4. Odluke o osnivanju domova kulture

Kovačica je među retkim opštinama u Srbiji koja nije zapostavila rad domova kulture. Iako postoje brojni problemi u vezi s radom i organizacijom poslovanja domova kulture, a naročito u vezi s njihovim finansiranjem, Skupština opštine je u poslednje vreme donela nekoliko odluka kojima su osnovani domovi kulture. U Kovačici je Odlukom Skupštine opštine definisan rad Doma kulture „3. oktobar“ (*Službeni list opštine Kovačica* br. 5/2004). Inače, ova kulturna ustanova je osnovana Odlukom SO od 12. aprila 1994. godine.

Odlukom od 12. aprila 1994. godine osnovani su i domovi kulture „Mihal Babinka“ u Padini, „Jožef Atila“ u Debeljači, „Mita Živkov – Lala“ u Crepaji, „Doina“ u Uzdinu i „Mihajlo Pupin“ u Uzdinu.

Odlukom SO iz 2001. godine (*Službeni list opštine Kovačica* br. 2/2001) osnovan je Dom kulture „Vladimir Fijat“ u Samošu.

II.2.1.5. Odluke o osnivanju Biblioteke i mreže Biblioteke

(*Službeni list opštine Kovačica* br. 3/95)

Odlukom Skupštine opštine iz 1995. godine osnovana je Opštinska biblioteka Kovačica koja je na osnovu Odluke o mreži opštinske biblioteke Kovačica (*Službeni list opštine Kovačica* br. 1/1999) osnovala podružnice u mesnim zajednicama na teritoriji opštine.

III

ISTRAŽIVANJE O STAVOVIMA ZAPOSLENIH U OPŠTINI KOVAČICA O POLOŽAJU I OSTVARIVANJU PRAVA NA- CIONALNIH MANJINA U OPŠTINI

Za potrebe projekta obavljeno je istraživanje o stavovima zaposlenih o lokalnoj samoupravi u vezi s ostvarivanjem prava i položajem nacionalnih manjina. S obzirom da je Kovačica opština u kojoj većinu stanovništva čine Slovaci, polazna pretpostavka je bila da postoji određen senzibilitet za potrebe lokalnih manjinskih zajednica u vezi sa zaštitom i očuvanjem njihovih kolektivnih identiteta. U opštini Kovačica ispitana su 62 zaposlena koji su organizovani u sektorima: Odeljenje za opštu upravu i zajedničke poslove; Odeljenje za društvene delatnosti; Odeljenje za privredu, malu privredu i razvoj; Odeljenje za budžet, finansije i imovinsko-pravne poslove; Odeljenje za urbanizam, komunalne i inspeksijske poslove; Služba za skupštinske poslove i Kabinet predsednika opštine.

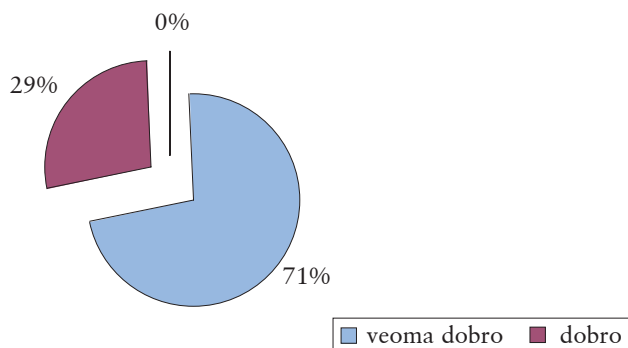
III.1. „VIDLJIVOST“ NACIONALNIH MANJINA U LOKALNOJ ADMINISTRACIJI

Zaposleni u opštinskoj upravi apsolutno prepoznaju nacionalnu pripadnost svojih sugrađana slovačke, mađarske i rumunske nacionalnosti. Reč je o etničkim zajednicama koje su tradicionalno nastanjene u opštini i njihova etnička pripadnost je jasno izražena kako u životu Kovačice tako i u svesti opštinskih službenika. Međutim, 13 opštinskih službenika ne prepoznaje romsku zajednicu u opštini, a još manje su vidljivi Rusini, Bugari, Albanci, Bošnjaci, Makedonci i Hrvati. Izuzev Roma, reč je o etničkim zajednicama koje su na nivou opštine malobrojne i koje ne ostvaruju prava na zaštitu identiteta u opštini, koja su dostupna pripadnicima pomenutih tradicionalnih nacionalnih manjina. S obzirom na to da je svim, u opštini „neprepoznatljivim“, etničkim zajednicama priznat status nacionalne manjine u Srbiji i da su osnovale svoje manjinske samouprave, u budućnosti bi se moglo očekivati postavljanje na dnevni red ostvarivanje prava u vezi sa zaštitom njihovih identiteta u opštini (videti: II.1. i II.2).

III.2. MEĐUNACIONALNI ODNOSI

U vezi sa međunacionalnim odnosima u opštini ispitanici su polazili od ličnih stavova i viđenja prilika. Većina ispitanika, njih 44, ili 71%, smatra da su međunacionalni odnosi veoma dobri, a još 28 (28,6%) da su dobri.

Grafikon 1: Stanje međunacionalnih odnosa u opštini

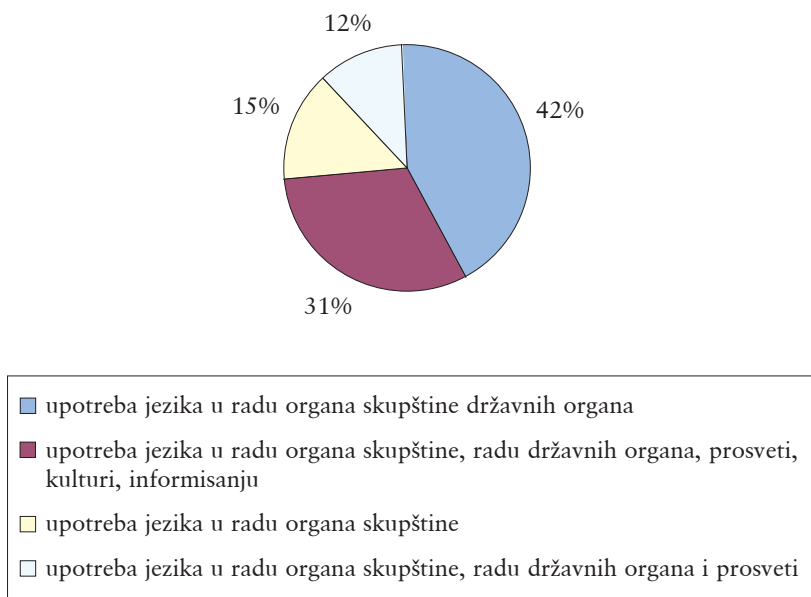
III.3. ZAŠTITA PRAVA NACIONALNIH MANJINA

Odgovori na pitanje koje je bilo usmereno ka utvrđivanju mišljenja opštinskih službenika o tome da li su potrebna posebna prava nacionalnim manjinama da bi bile zaštićene, ukazuju na stepen društvene integrisanosti manjinskih zajednica. Naime, većina ispitanika, njih 35, ili 56,5%, je odgovorila da nije potrebno razvijati sistem zaštite posebnih prava nacionalnih manjina, a još 21 ispitanik, ili 33,9%, smatra da ova prava treba utvrditi samo u nekim oblastima. Samo četiri ispitanika, odnosno 6,4%, smatraju da su manjinska prava neophodna za zaštitu identiteta etničkih zajednica u opštini. Dubinskim istraživanjem reprezentativnog uzorka ispitanika u opštini utvrdilo bi se zašto su dobijeni odgovori u vezi s institucionalizacijom manjinskih prava u suprotnosti sa savremenim intencijama u ovoj oblasti. S obzirom na to da tradicionalne etničke zajednice u opštini – slovačka, mađarska i rumunska – nisu asimilovane i da imaju čvrsta uporišta svoje nacionalne kulture, pretpostavlja se da je reč o građanskoj orijentaciji ispitanika, po kojoj su posebna prava sekundarna ili izlišna.

Međutim, da je u praksi opštinskih službi drugačije, odnosno da su u visokom stepenu implementirana pojedina zajamčena prava u vezi sa zaštitom identiteta nacionalnih manjina, upućuju odgovori ispitanika u vezi s uslugama koje opštinske službe obavljaju u vezi s njihovim pravima. Četrdeset jedan ispitanik, ili 68,3%, ukazuje da se na jezicima nacionalnih manji-

na ostvaruju prava koja su odgovarajućim zakonima definisana kao pravo na kulturnu autonomiju (videti: I.2.1.4. – I.2.1.8). Dvadeset ispitanika ne zna da li se prava nacionalnih manjina ostvaruju u opštinskim službama i ustanovama u opštini, a u 7 anketnih listića nije bilo odgovora na ovo pitanje. U vezi s implementacijom prava nacionalnih manjina ispitanici ih dovode u vezu s upotrebom maternjih jezika nacionalnih manjina u radu

Grafikon 2: Stavovi ispitanika o uslugama koje pruža opština za zaštitu i unapređenje manjinskih prava

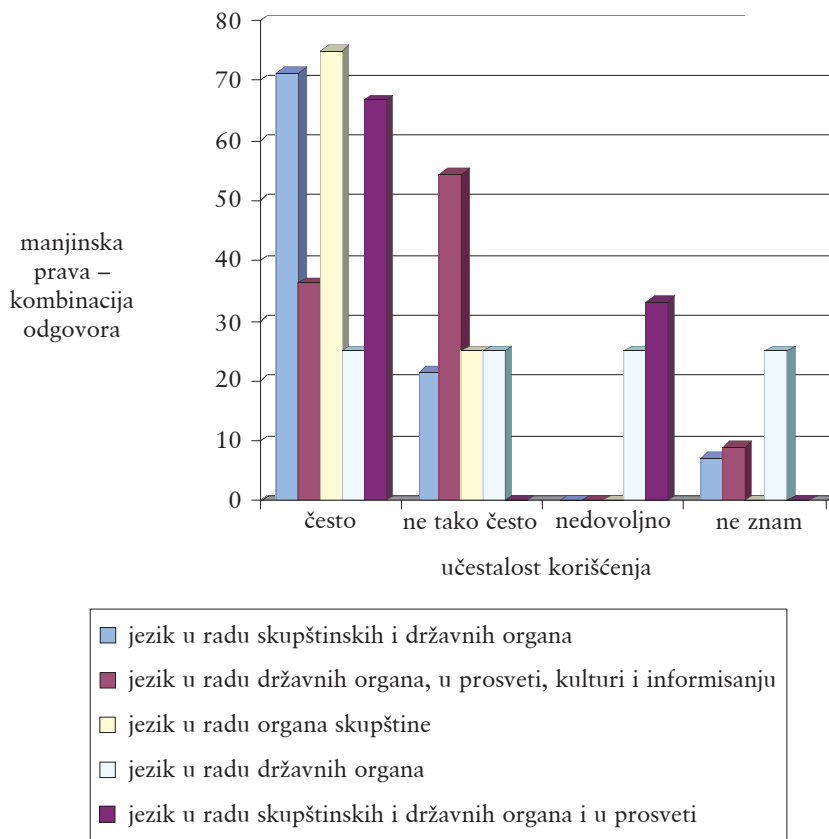

opštinskih organa i službi, medijima, obrazovnim i kulturnim ustanovama.

U vezi sa stepenom korišćenja prava nacionalnih manjina u opštini većina ispitanika (57,4%) je odgovorila da pripadnici nacionalnih manjina ne koriste često pravne i institucionalne pogodnosti za zaštitu svojih etničkih prava. Ovakvo mišljenje, koje bi trebalo da odgovara realnom stanju, jer je reč o ispitanicima koji svakodnevno rešavaju neke od zahteva građana, donekle odgovara njihovim prethodno iskazanim mišljenjima o potrebama priznavanja prava nacionalnih manjina.

Većina ispitanika, njih 26 ili 41,9%, smatra da se situacija u vezi s unapređenjem prava nacionalnih manjina u opštini nije bitno promenila u poslednjih nekoliko godina, a neznatno manji broj, 24 ili 38,7%, smatra da je situacija povoljnija. Samo dvoje ispitanika smatra da je stanje u vezi s ostvarivanjem manjinskih prava lošije, a njih 10 nije bilo u stanju da izvrši

Grafikon 3: Implementacija prava nacionalnih manjina prema učestalosti korišćenja

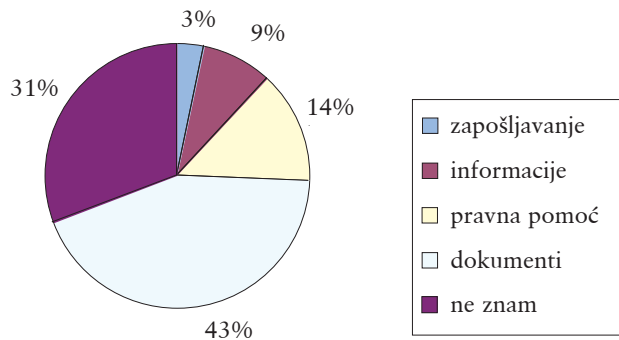
poređenje. Odgovor na ovo pitanje posredno upućuje da nakon 2002. godine i usvajanja Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, u dobro integrisanim multietničkim opštinama kakva je Kovačica, nije došlo do bitnih promena u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina. Posebnim merenjima, koja nisu bila predviđena ovim istraživanjem, moglo bi se utvrditi u kojoj meri je usvajanje pomenutog i drugih zakona doprinelo kvalitetnijem zadovoljavanju potreba pripadnika nacionalnih manjina za zaštitom njihovih etnokulturnih posebnosti.

III.4. JAVNI SERVISI U OPŠTINI

U vezi sa prethodnim stavom su i odgovori na pitanje u kojim slučajevima pripadnici manjina traže usluge opštinskih servisa. Prema mišljenju 25

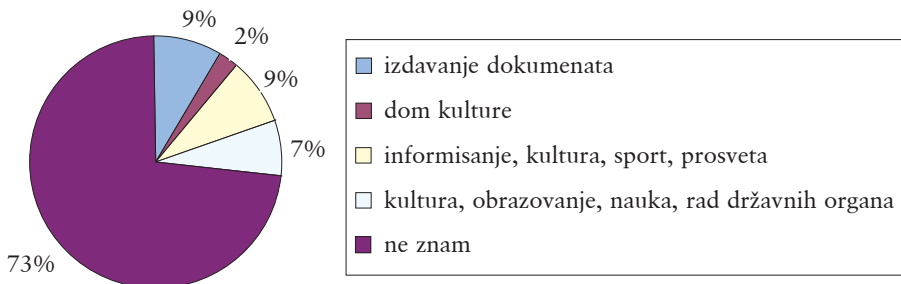
ispitanika (43%), najčešće je reč o podnošenju zahteva za izdavanje raznih vrsta dokumenata. Pravna pomoć i informacije su po mišljenju 13 ispitanika sledeće motivacije za obraćanje građana pripadnika nacionalnih manjina opštinskim službama.

Grafikon 4: Najčešći razlozi pripadnika nacionalnih manjina za obraćanje opštinskoj administraciji

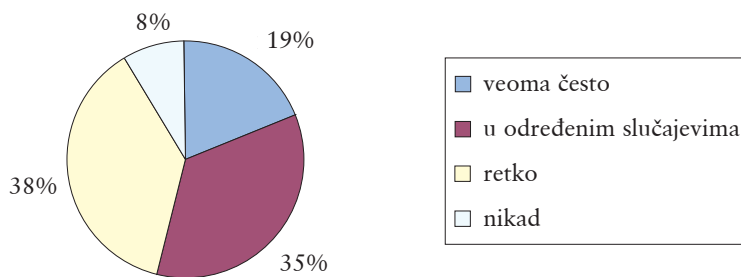
U vezi sa prethodnim stavovima opštinske administracije je i autopercepcija ispitanika o tome koje usluge u vezi sa zaštitom manjina koje pruža opštinski servis prevazilaze postojeće pravne obaveze. Većina ispitanika, njih 73% od 55 koji su odgovorili na ovo otvoreno pitanje, nema saznanja o tome da li opštinska administracija primenjuje standarde zaštite manjina više od onih koji su predviđeni nacionalnim zakonodavstvom i pokrajinskim odlukama. Njih petnaest smatra da se izvesna prava u oblastima informisanja, kulture, izdavanja dokumenata i u obrazovanju ostvaruju u obimu višem od zakonima predviđenog.

Grafikon 5: Usluge koje prevazilaze pravne obaveze opštine u vezi sa zaštitom prava nacionalnih manjina

Veliki broj apstinenata u prethodnom stavu korespondira s odgovorima ispitanika o tome koliko često koriste dokumente koji se odnose na prava nacionalnih manjina u svakodnevnom radu. Samo devet ispitanika, ili 15%, je odgovorilo da ova dokumenta koristi često, a njih 25, ili 41,7%, koristi ih samo u određenim slučajevima. Retko ili nikad koristi ih 22 ispitanika, a četvoro nije odgovorilo na ovo pitanje. Međutim, 36 ispitanika, ili 59%, smatra da je nepotrebna bilo kakva edukacija u ovoj oblasti, a 25 opštinskih službenika priželjkuje neki od oblika unapređenja svakodnevnog rada.

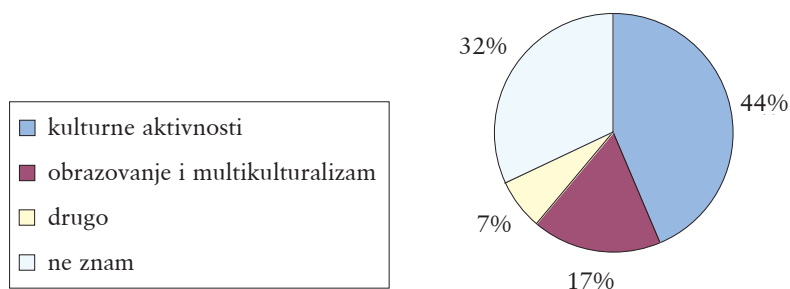
Grafikon 6: Upotreba dokumenata koji se odnose na prava nacionalnih manjina u svakodnevnom radu opštinske administracije

III.5. DRUŠTVENA INTEGRACIJA NACIONALNIH MANJINA

Kada je reč o društvenoj integraciji manjina ispitanici smatraju da se ona najbolje može ostvariti kroz aktivnosti u oblasti kulture i putem obrazovanja o vrednostima multikulturalizma. Za ova dva aspekta integracije manjina opredelilo se 61% ispitanih, ali čak njih 33 nije dalo odgovore koji bi doprineli razumevanju problema integracije manjina u opštini.

Grafikon 7: Šanse i mogućnosti dalje integracije manjina

Zaposleni u lokalnoj administraciji smatraju da je opštinska uprava u vezi s integracijom manjina najveći napredak učinila u vezi s uključivanjem pripadnika nacionalnih manjina u proces odlučivanja. Pedeset tri ispitanika, ili 85,5%, smatraju da su pripadnici nacionalnih manjina zastupljeni u opštinskim vlastima i službama. Međutim, istraživanjem nije pokazano da li je obezbeđena zastupljenost pripadnika manjina u opštinskoj administraciji proporcionalno njihovoj brojnosti u opštini. U vezi s ovim pitanjima pokušali smo da posredno dođemo do podataka o nacionalnoj strukturi odbornika, članova opštinske administracije i službenika, ali nažalost u tome nismo uspjeli. Procena je da su sve nacionalne zajednice zastupljene u opštinskim telima uprave i stručnim službama, a da prednost imaju pripadnici najbrojnije, slovačke zajednice.

III.6. ZASTUPLJENOST NACIONALNIH MANJINA U LOKALNOJ ADMINISTRACIJI

Najefikasniji mehanizmi pomoću kojih se obezbeđuje zastupljenost manjina u lokalnoj administraciji i upravljačkim telima opštine su, prema mišljenjima ispitanika, proporcionalnost i učešće predstavnika nacionalnih manjina u radu skupštinskih tela – saveta za međunacionalne odnose i odgovarajućih skupštinskih tela – koja se bave stanjem obrazovanja, medija i rodne ravnopravnosti u opštini.

Tabela 2: Mehanizmi za efikasnije predstavljanje manjina u Skupštini opštine

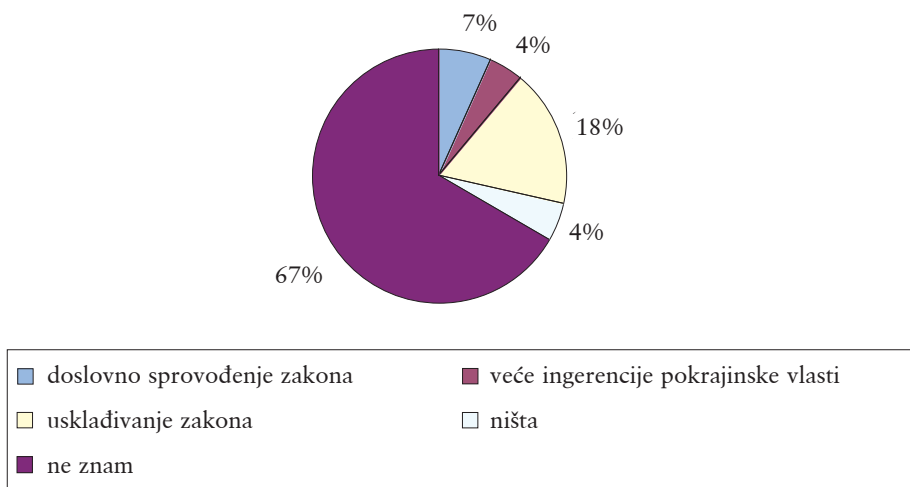
	Lokalna administracija	%
Proporcionalnost	4	7,5
Savet za međunacionalne odnose	11	20,8
Saveti za obrazovanje, informisanje, rodnu ravnopravnost	5	9,4
Ne znam	33	62,3
Ukupno	53	100

III.7. ODNOS DRŽAVNIH, POKRAJINSKIH I LOKALNIH VLASTI U VEZI S OSTVARIVANJEM PRAVA NACIONALNIH MANJINA

Zaposleni u opštinskoj administraciji u najvećem procentu, 34,4%, nemaju saznanja o tome da li centralne vlasti utiču na pitanja koja se odnose

na ostvarivanje prava nacionalnih manjina. Njih petoro nije primetilo nikakav uticaj centralnih vlasti, a o tome da se ove ponekad ili retko kad mešaju u rad opštinskih službi u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina izjasnilo se 55,8% ispitanika. Ispitanici smatraju da izvesne probleme stvara nejasna podela nadležnosti između lokalnih, pokrajinskih i državnih vlasti u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina, kao i da bi opštinama, uprkos relativno niskom postotku uticaja centralnih vlasti na lokalne vlasti, trebalo omogućiti veću samostalnost i sredstva u vezi sa sprovođenjem prava nacionalnih manjina. Prema njihovom mišljenju, postojeći problemi u vezi sa preklapanjem nadležnosti bi se mogli prevazići: a) doslovnim sprovođenjem zakona; b) većim ingerencijama pokrajinskih vlasti i c) usklađivanjem zakona.

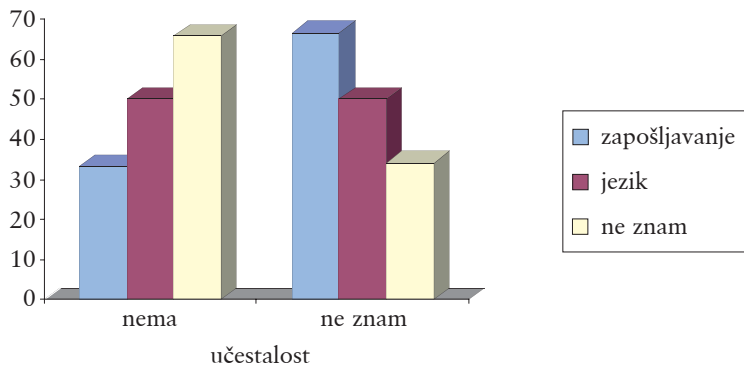
Grafikon 8: Predlozi u vezi s rešavanjem problema nadležnosti

III.8. DISKRIMINACIJA PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

Sledeći aspekt koji smo ispitivali odnosi se na stavove opštinskih službenika o diskriminaciji pripadnika nacionalnih manjina od strane opštinske administracije prilikom zapošljavanja i službene upotrebe jezika. Ni u jednom slučaju nisu iskazani stavovi o ispoljavanju bilo kakvog oblika diskriminacije ili je izuzetno visok procenat ispitanika, 66,7%, koji su se izjasnili da ne znaju za postojanje bilo kakvog oblika diskriminacije. Oko trećine ispitanika smatra da u pomenutim oblastima opštinska administracija ne zapostavlja pripadnike nacionalnih manjina.

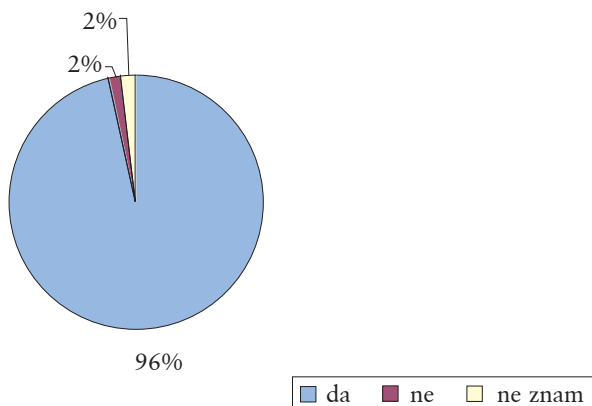
Grafikon 9: Stavovi o diskriminaciji pripadnika nacionalnih manjina od strane opštine prema oblastima

III.9. OSTVARIVANJE PRAVA NACIONALNIH MANJINA U OPŠTINI

U vezi sa pitanjem da li pripadnici nacionalnih manjina koriste svoja prava 48 ispitanika, ili 77,4%, je odgovorilo potvrdno, a 12,9%, ili osam službenika, je ukazalo na to da se ostvaruju samo neka prava. Međutim, svi ispitanici su saglasni da je pripadnicima nacionalnih manjina dostupno obrazovanje na maternjem jeziku u školama u opštini.

Grafikon 10: Upotreba maternjih jezika nacionalnih manjina u školama

III.10. SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA NACIONALNIH MANJINA

U vezi sa službenom upotrebom jezika nacionalnih manjina trebalo bi naglasiti da ona spada u izvorne nadležnosti opštine (videti: II.2), a jedan od mehanizama za ostvarivanje ovog prava je obraćanje građana organima opštine na maternjem jeziku. U vezi s tim, većina ispitanika, njih 59 (93,7%), ne vidi nikakve prepreke, a samo jedan opštinski službenik ukazuje da stanje u ovoj oblasti nije zadovoljavajuće.

Tabela 3: Pravo pripadnika nacionalnih manjina da se obraćaju lokalnoj administraciji na maternjem jeziku

	Lokalna administracija	%
Da	59	93,7
Ne	1	1,6
Ne znam	2	3,2
Ukupno	62	100

Zakon o službenoj upotrebi jezika predviđa i pravo nacionalnih manjina da u mestima u kojima je jezik manjine u službenoj upotrebi nazivi mesta, ulica i drugi natpisi budu ispisani i na jeziku nacionalne manjine. Prema mišljenju 39, odnosno 66,1% opštinskih službenika, ovo pravo je implementirano, a njih 8, ili 13,6%, smatra da postoje određeni problemi u vezi s ostvarivanjem ovog prava. Međutim, da s rezervom moramo pristupiti zaključivanju o implementaciji ovog prava ukazuje i to da čak 20,3% ispitanika ili njih 12 nisu iskazali svoj stav.

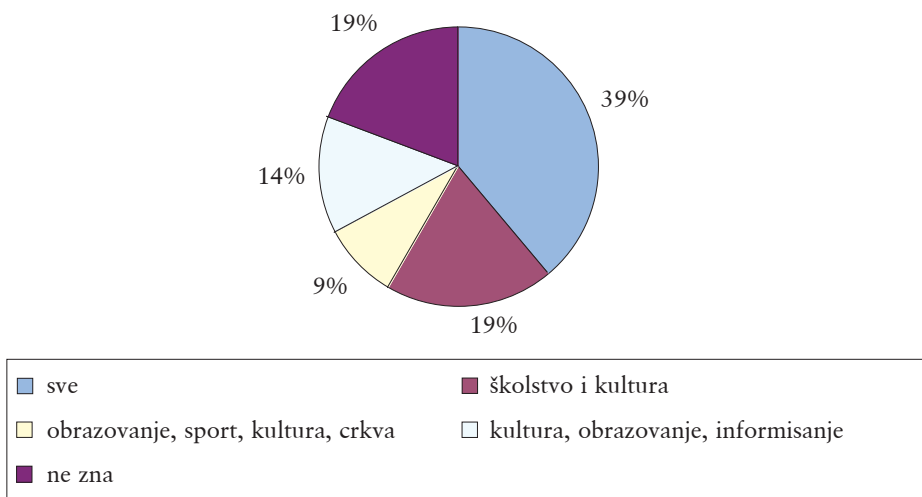
Tabela 4: Stavovi o implementaciji prava na ispisivanje javnih natpisa na jezicima nacionalnih manjina

	F	%
Da	39	66,1
Ne	8	13,6
Ne znam	12	20,3
Ukupno	59	100

III.11. OSTALA PRAVA NACIONALNIH MANJINA KOJA SE OSTVARUJU U OPŠTINI

Najzad, pored pomenutih prava koja su, prema mišljenju opštinskih službenika, implementirana u opštinskoj upravi u društvenom životu zajednice, pripadnicima nacionalnih manjina su priznata i druga prava i omogućeno im je da ih nesmetano koriste. Kako je pitanje bilo otvoreno odgovori su davani u nekoliko nestandardnih modaliteta, tako da ih je tabelarno i grafički teško jasno iskazati, ali nesumnjivo je da 22 (38,6%) ispitanika smatra da su u opštini implementirana sva zakonima priznata prava nacionalnih manjina, a da sledećih 24, odnosno 42% ispitanika ukazuje da su u najvećoj meri implementirana prava u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja, a među njima su i oni koji ukazuju na visok stepen zaštite verskih prava.

Grafikon 11: Oblasti implementacije prava nacionalnih manjina u opštini

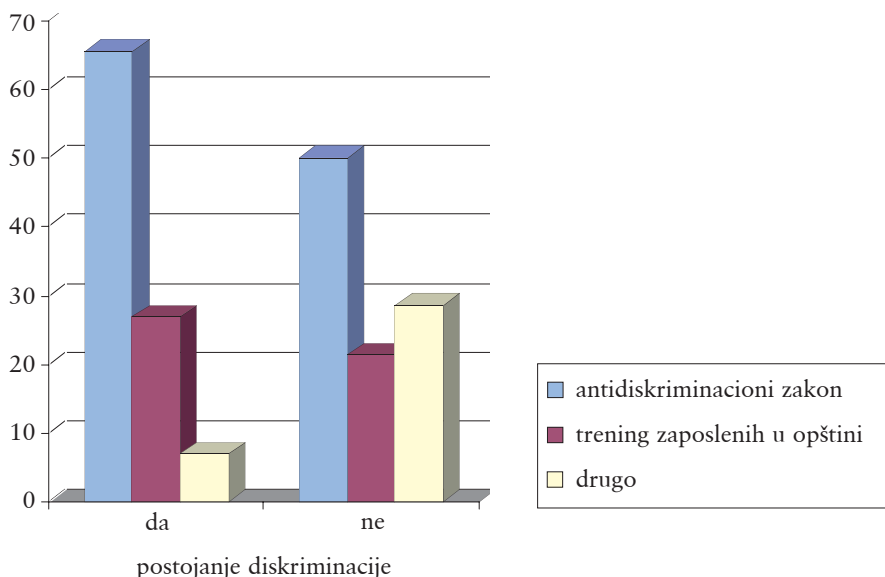
III.12. MERE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA NACIONALNIH MANJINA U OPŠTINI

Poluotvorenim upitnikom, koji je ispitanicima ponuđen kao okvir za iskazivanje stavova o implementaciji prava nacionalnih manjina u opštini predviđena su i pitanja koja se odnose na unapređenje stanja u ovoj oblasti. U tom smislu, od ispitanika su traženi odgovori na pitanja u vezi s unapređenjem stanja u oblasti kulturne autonomije nacionalnih manjina i prevazilaženja oblika eventualne diskriminacije od strane lokalnih vlasti.

III.12.1. Eliminisanje svih oblika diskriminacije

U vezi sa prevazilaženjem problema diskriminacije, koja prema mišljenju ispitanika nije izražena u opštini (videti grafikon 9), stanje bi se moglo popraviti donošenjem Zakona protiv diskriminacije (17 ispitanika ili 65,4%) i organizovanjem odgovarajuće edukacije za lokalnu administraciju – 7 ispitanika ili 26,9%. Ostali ispitanici smatraju da nisu potrebne nikakve mere u ovoj oblasti jer ne postoji diskriminacija opštinskih vlasti prema nacionalnim manjinama.

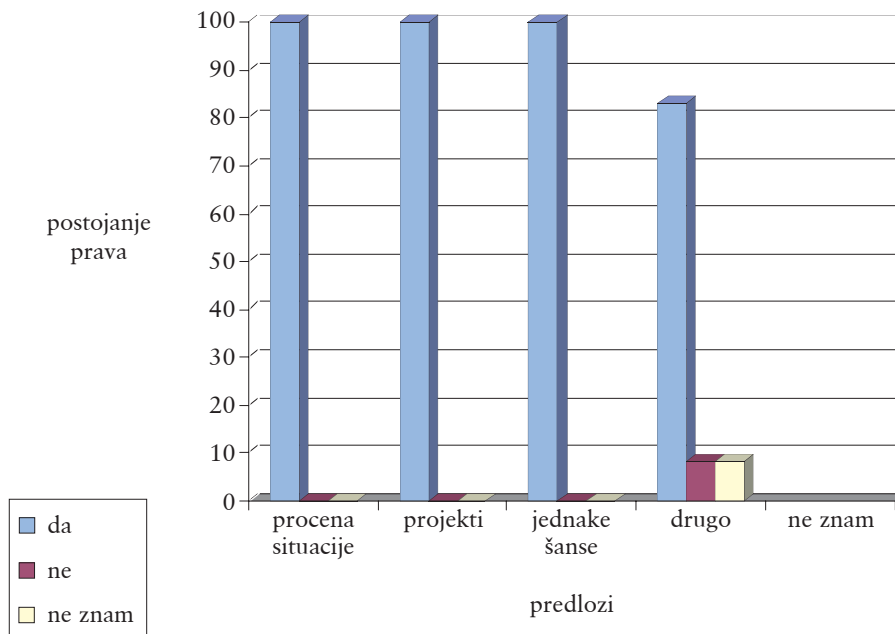
Grafikon 12: Mere za prevazilaženje diskriminacije opštinske uprave prema nacionalnim manjinama

III.12.2. Unapređenje stanja u obrazovanju na jezicima nacionalnih manjina

Situacija u vezi sa obrazovanjem na jezicima nacionalnih manjina bila bi unapređena ukoliko bi se povelu računa o nekoliko međusobno povezanih programskih pravaca i na njima zasnovanim aktivnostima. Prema modalitetima odgovora, ispitanici smatraju da bi istu pažnju trebalo posvetiti: a) proceni situacije u vezi s obrazovanjem na jezicima nacionalnih manjina; b) projektima koji se odnose na obrazovanje manjina; c) stvaranjem jednakih šansi za sve nacionalne manjine.

Grafikon 13: Predlog za poboljšanje situacije u obrazovanju na jezicima nacionalnih manjina

III.12.3. Unapređenje društvene integracije nacionalnih manjina

Predlozi u vezi sa društvenom integracijom nacionalnih manjina u lokalnoj zajednici usmereni su, prema mišljenjima ispitanika, na učenje jezika sredine i na promociju različitih kultura.

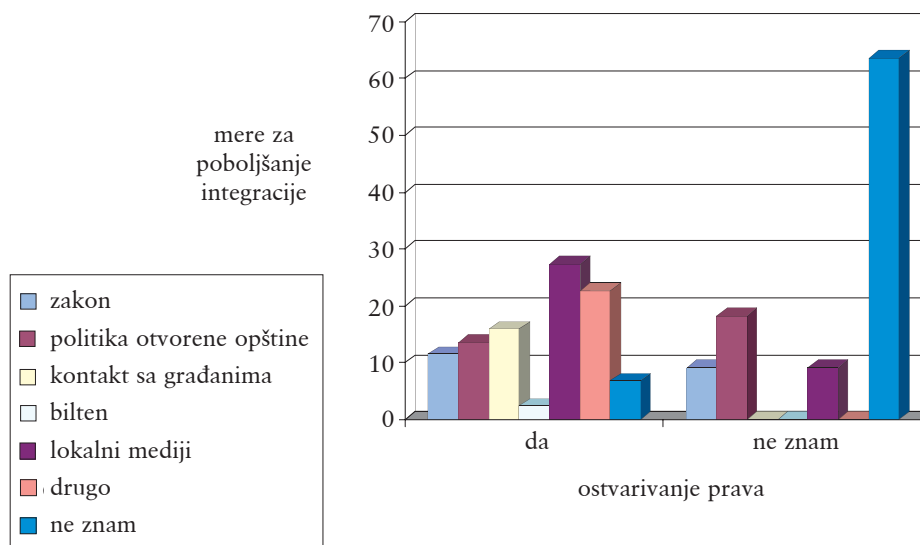
Tabela 5: Predlog mera za poboljšanje integracije manjina u lokalnoj zajednici

	Lokalna administracija	%
Učenje jezika sredine	13	23,2
Promocija različitih kultura	22	39,3
Drugo	6	10,7
Ne znam	15	26,8
Ukupno	56	100

III.12.4. Dostupnost javnih informacija kao mehanizam za unapređenje položaja nacionalnih manjina

U vezi s unapređenjem prava nacionalnih manjina u opštini putem razvijanja mehanizama za dostupnost javnih informacija ispitanici smatraju da bi bilo delotvorno da se Zakon o dostupnosti informacija dosledno sprovodi, razvija politika „otvorene“ lokalne samouprave, unapređuje saradnja sa građanima i objavljuje opštinsko glasilo (bilten).

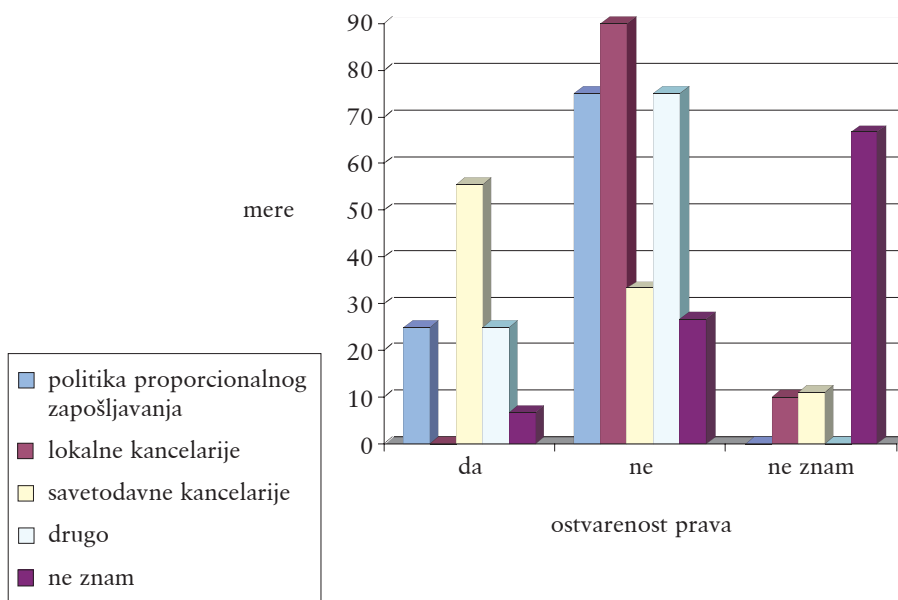
Grafikon 14: Predlog mera za poboljšanje integracije manjina u lokalnoj zajednici prema ostvarivanju prava pristupu informacijama

III.12.5. Afirmativne mere u vezi s efikasnijom zastupljenošću nacionalnih manjina u opštinskoj upravi i administraciji

Mere koje bi doprinele boljoj zastupljenosti nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji odnose se na: a) politiku proporcionalnog zapošljavanja; b) osnivanje lokalnih kancelarija i c) osnivanje savetodavnih kancelarija. Među ispitanicima je i jedan broj onih koji smatraju da nije potrebno preduzimati posebne mere u vezi sa participacijom nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji.

Grafikon15: Mere za unapređenje participacije nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji

III.12.6. Predlog mera za unapređenje ostvarivanja prava na službenu upotrebu jezika

U vezi sa službenom upotrebom jezika nacionalnih manjina u opštini ispitanici smatraju da je neophodno dosledno sprovoditi postojeće zakone i propise, ali jedan broj (11 ili 19,3%) misli da bi donošenje podzakonskih akata u ovoj oblasti doprinelo unapređenju stanja.

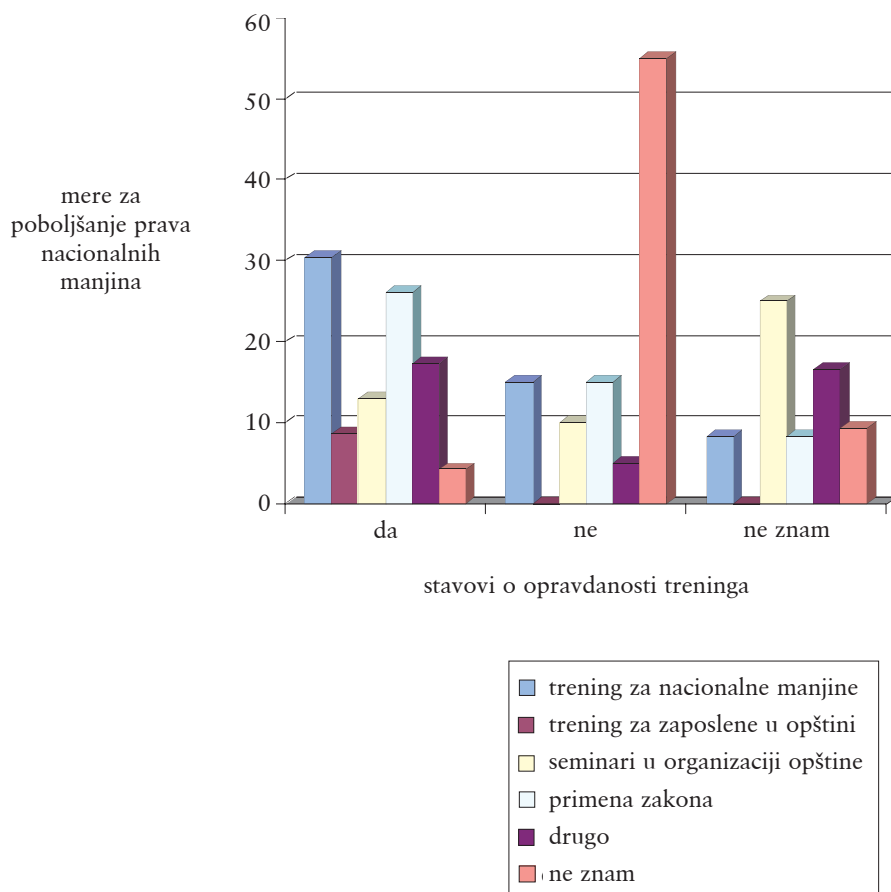
Tabela 6: Predlog mera u vezi s unapređenjem službene upotrebe jezika nacionalnih manjina

Predlog mera	Lokalna administracija	%
Podzakonski akti	11	19,3
Doslovno sprovođenje zakona	29	50,9
Drugo	3	5,3
Ne znam	14	24,6
Ukupno	57	100

III.13. STAVOVI O EDUKACIJI O PRAVIMA NACIONALNIH MANJINA

Najzad, zaposleni u lokalnoj administraciji smatraju da bi posebne vrste edukacije u vezi s unapređenjem položaja nacionalnih manjina u opštini trebalo organizovati kako za pripadnike nacionalnih manjina, tako i za zaposlene u opštinskim službama. Iako je veliki procenat neopredeljenih u vezi s organizacijom odgovarajuće edukacije, stavovi ukazuju da je poželjna edukacija koju inicira lokalna samouprava na osnovu iskustava i problema sa kojima se upravni organi i servisi opštine susreću u svakodnevnom radu.

Grafikon 16: Stavovi o opravdanosti sprovođenja treninga o pravima nacionalnih manjina

IV

STANJE I PERSPEKTIVE OSTVARIVANJA PRAVA NACIONALNIH MA- NJINA U OPŠTINI

U vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina u opštini uočeni su primeri dobre prakse, ali i problemi od kojih neki proizlaze iz ranijih ne- sporazuma i animoziteta (videti: II.1.3), a drugi iz savremenih okolnosti. Usvajanje Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, 2002. godi- ne, nije uslovalo potreban kvalitativan pomak u vezi s unapređenjem prava nacionalnih manjina u zemlji. Uprkos naporima koji su učinjeni u vezi sa zaštitom prava manjina, naročito institucionalizacijom njihovih samoupra- va u oblasti kulturne autonomije, izostalo je kreiranje politike multikultu- ralnosti koja jača kohezivne društvene veze. Takvo opšte stanje odrazilo se i u lokalnim zajednicama koje, suočene sa mnoštvom problema, nastoje da pitanje međunacionalnih odnosa i implementacije prava manjina urede i usklade na način koji im se čini najcelishodniji.

Osnova za aktivnosti opština u vezi sa zaštitom prava nacionalnih ma- njina je Zakon o lokalnoj samoupravi (videti: I.2.2) koji među njihovim izvornim nadležnostima navodi zaštitu individualnih i kolektivnih prava nacionalnih manjina i obezbeđivanje uslova za službenu upotrebu njihovih maternjih jezika i pisama. Kovačica je opština u kojoj multikulturalnost „nije otkrivena sa demokratijom“, već se s izazovima, lepotom i proble- mima etnokulturne različitosti svojih žitelja suočava od osnivanja naselja. Savremene prilike odraz su veštine žitelja Kovačice da pomire različitosti i da iz njih crpe sadržaje koji ovu opštinu čine posebnom u multikulturalnoj vojvodanskoj košnici.

IV.1. OBRAZOVANJE NA JEZICIMA NACIONALNIH MANJINA

U opštini postoji mreža od sedam osnovnih škola od kojih se jedna na- lazi u središtu opštine u Kovačici, a ostale su rasprostranjene u mestima koja su u sastavu opštine (videti: II.1.1). Odluku o Mreži osnovnih škola donela je, na osnovu mišljenja Sekretarijata za obrazovanje AP Vojvodina, Skupština opštine u decembru 2005. godine. Neke od osnovnoškolskih usta- nova imaju dugu tradiciju. Škola u Kovačici je osnovana 1803. godine, u Padini tri godine kasnije, a u Idvoru 1843. godine. Ostale škole su osno- vane u razdoblju od 1952. godine u Crepaji do 1978. u Samošu. Imajući u

vidu značaj ovih škola, pokrajinski sekretarijat je u pomenutom mišljenju preporučio da se, uprkos sve manjem broju učenika, postojeća mreža osnovnih škola ne menja.

U 2005/06. školskoj godini nastavu u svim školama pohađao je 2.541 učenik. Poput većine vojvođanskih opština Kovačica je suočena sa depulacijom. Otuda konstantno smanjivanje broja učenika u svim školama i među svim etničkim zajednicama.

Tabela 7: Broj učenika u osnovnim školama – po razredima

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I-VIII
ŠKOLA	Uč.	Uč.	Uč.	Uč.	Uč.	Uč.	Uč.	Uč.	Ukupno
„Mlada pokoljenja“ – Kovačica	55	75	58	74	67	66	87	65	547
„Moša Pijade“ – Debeljača	67	59	69	70	57	54	62	72	510
„Sava Žveljan“ – Crepaja	44	62	62	65	54	62	57	64	470
„Maršal Tito“ – Padina	69	94	72	71	72	75	72	70	595
„Lukrecija Ankucić“ – Samoš	15	9	11	18	14	7	7	12	93
„Sveti Georgije“ – Uzdin	32	40	24	19	34	29	21	30	229
„Mihajlo Pupin“ – Idvor	11	16	8	16	13	9	13	11	97
UKUPNO	293	355	304	333	311	302	319	324	2.541

U osnovnim školama nastava se izvodi na srpskom, slovačkom, mađarskom i rumunskom jeziku. U nekoliko navrata postojale su inicijative da se organizuje nastava na romskom jeziku, ali zbog dugotrajnog državnog nemara da uredi pitanje obrazovanja na romskom i nedostatka kvalifikovanih kadrova za organizovanje nastave na ovom jeziku one su propale. U vezi s obrazovanjem Roma trebalo bi pomenuti da je, prema rečima učesnika fokus-grupe, u gimnaziju, na osnovu mera afirmativne akcije, upisan učenik romske nacionalnosti.

U svim osnovnim školama u opštini nastava se predaje na srpskom, a u Osnovnoj školi „Mlada pokoljenja“ u Kovačici na slovačkom, u Osnovnoj školi „Moša Pijade“ u Debeljači na mađarskom, a u Osnovnoj školi „Sveti Georgije“ u Uzdinu i na rumunskom. Nastavu na slovačkom pohađa ukupno 405 dece, na mađarskom 147, a rumunskom 144. U osnovnoj školi u Kovačici uvedeno je, kao izborni predmet, učenje jezika društvene sredine, koje bi trebalo da pospeši bolju društvenu integraciju. Sredstva za izvođenje ovog predmeta obezbedio je Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine. Učenje jezika društvene sredine uvedeno je i u gimnaziji u Kovačici, a učenici slovačke i rumunske nacionalnosti, koji nastavu pohađaju na srpskom, uče i maternje jezike.

Tabela 8: Broj učenika u osnovnim školama po nastavnim jezicima

ŠKOLA	I		II		III		IV		I-IV		V		VI		VII		VIII		V-VIII			
	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O	U	O		
„Mlada pokoljenja“, Kovačica	548	31	71	4	53	3	75	4	65	6	264	17	72	4	62	3	65	3	85	4	284	14
Slovački	405	20	52	3	41	2	60	3	46	3	199	11	47	2	50	2	44	2	65	3	206	9
Srpski	127	8	19	1	12	1	15	1	11	1	57	4	17	1	12	1	21	1	20	1	70	4
Deca sa posebnim potrebama	13	2									5	1									8	1
Autistična deca	3	1									3	1									0	0
„Moša Pijade“, Debeljača	483	24	55	3	69	3	58	3	69	3	251	12	71	3	52	3	48	3	61	3	232	12
Srpski	316	16	33	2	42	2	44	2	47	2	166	8	43	2	37	2	30	2	40	2	150	8
Mađarski	167	8	22	1	27	1	14	1	22	1	85	4	28	1	15	1	18	1	21	1	82	4
„Sava Žvevljan“, Crepaja – srpski	451	22	65	3	35	2	60	3	63	3	223	11	70	3	44	2	59	3	55	3	228	11
„Maršal Tiro“, Padina – slovački	603	25	78	3	68	3	95	4	73	3	314	13	70	3	73	3	74	3	72	3	289	12
„Lukrecija Ankućić“, Samoš – srpski	90	8	16	1	12	1	7	1	13	1	48	4	14	1	14	1	6	1	8	1	42	4
„Sveti Georgije“, Uzdin	226	17	33	3	38	3	37	3	25	2	133	11	26	2	20	2	27	2	20	2	93	8
Rumunski	144	8	23	1	21	1	24	1	15	1	83	4	16	1	13	1	19	1	13	1	61	4
Srpski	82	11	10	2	17	2	13	2	10	1	50	7	10	1	7	1	8	1	7	1	32	4
„Mihajlo Pupin“, Idvor – srpski	98	8	18	1	7	1	16	1	9	1	50	4	13	1	13	1	9	1	13	1	48	4
UKUPNO	2.499	137	336	18	282	16	348	19	317	19	1.283	72	336	17	278	15	288	16	314	17	1.216	65

U vezi s obrazovanjem na jezicima nacionalnih manjina uočen je problem nedostatka didaktičkog materijala. Neophodna učila, posebno za decu u početnim razredima, nedostaju kako zbog nedostatka sredstava i opšte loše organizovanosti nastave u Srbiji, tako i zbog problema koji su uočeni u vezi sa legalnim uvozom udžbenika i nastavnih sredstava iz matičnih zemalja. Iako je Srbija kao sukcesor SR Jugoslavije i Državne zajednice Srbija i Crna Gora zaključila ugovore sa Rumunijom i Mađarskom o uzajamnoj zaštiti nacionalnih manjina, koji sadrže obavezu država da obezbede uslove za uvoz i korišćenje učila i udžbenika iz matičnih država, postoje problemi koji nisu prevaziđeni i koji otežavaju kvalitetno izvođenje nastave na manjinskim jezicima. O izdavanju udžbenika i učila za nastavu na jezicima nacionalnih manjina u Srbiji brine se samo Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava jer ostale izdavačke kuće nemaju ekonomskih interesa da izdaju u malim tiražima inače tehnički zahtevna učila. U tom smislu, poboljšanje međudržavne saradnje u oblasti prosvete doprinelo bi unapređenju obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina, kako u regionu, tako i u opštini.

Na fokus-grupi posvećenoj problemu obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina, koja je realizovana u okviru projekta, skrenuta je pažnja da reformu školstva, koja je poslednjih godina intenzivna, ne prati izdavanje savremenih, odnosno novom gradivu i programu prilagođenih udžbenika na jezicima nacionalnih manjina. Ova konstatacija se posebno odnosi na izborne predmete za nastavu na rumunskom jeziku.

Na problem distribucije udžbenika, ali sa stanovišta odnosa centra i periferije u samim manjinskim zajednicama, ukazivali su nastavnici koji nastavu predaju na mađarskom jeziku. Prema njihovom mišljenju, kvalitetni i novi udžbenici, koji putem razmene stignu u zemlju, distribuiraju se većim centrima i školama u kojima se nastava održava na mađarskom, a enklavama koje su odvojene od tradicionalnih centara u Bačkoj prepušta se manji broj, uglavnom starijih izdanja. Sličan problem je uočen i prilikom organizovanja stručnih seminara i usavršavanja nastavnika koji predaju na mađarskom jer su oni dostupni kolegama koji su bliži centrima mađarske kulture u Vojvodini – Subotici, Senti, Novom Sadu.

Što se tiče mreže škola na mađarskom jeziku, u bliskoj prošlosti situacija je bila povoljnija. U ovom trenutku đaci mađarske nacionalnosti iz Debeljače su u povoljnijem položaju u odnosu na ostale sunarodnike u južnom Banatu u kojem su, osim u Vojlovici, pogašene škole i odeljenja na mađarskom. Međutim, sve veći broj dece se opredeljuje da nastavu pohađa na srpskom jer u neposrednom okruženju nema srednjoškolskih ustanova u kojima se nastava predaje na mađarskom.

Suprotna iskustva su izneli nastavnici koji predaju na slovačkom koji smatraju da je međusobna saradnja kolega dobra, da postoje dobre veze sa matičnom Slovačkom iz koje stiže odgovarajući broj nastavnih učila, ali upozoravaju da su problemi sa kojima se suočavaju u nastavi izvan manjinskih zajednica i da bi njihovo rešenje trebalo potražiti u odlukama prosvetnih vlasti.

Naime, najizraženiji problem je nedovoljan broj učitelja, nastavnika i profesora koji nastavu predaju na slovačkom. U vezi s obezbeđivanjem kvalitetnih kadrova račun bi trebalo da povedu kako prosvetne republičke i pokrajinske vlasti, tako i lokalna samouprava, a pre svih nacionalni saveti nacionalnih manjina. Nacionalni saveti bi u okviru svojih nadležnosti trebalo da brinu o planiranju kadrova, ne samo u obrazovanju, već i kulturi, informisanju i drugim delatnostima koje su od interesa za nacionalne manjine. U vezi s tim trebalo bi pomenuti da pojedini nacionalni saveti, a među njima i Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine, stipendiraju učenike koji nastavu pohađaju na maternjim jezicima.

Poseban problem predstavlja nedostatak sredstava neophodnih za obrazovanje i usavršavanje kadrova, njihovo stipendiranje i studentske boravke. Sredstva za slične namene trebalo je obezbediti iz Fonda za nacionalne manjine koji je trebalo da bude osnovan na osnovu člana 20 Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Osnivanje takve institucije i njen kontinuiran rad doprineli bi i povoljnijoj situaciji u vezi s iseljavanjem mladih i obrazovanih kadrova iz opštine ka obližnjim gradskim centrima. Većina nastavnika i profesora se odlučuje da predaje u školama u kojima im je obezbeđen pun fond časova, tako da je za stručne predmete teško obezbediti kvalifikovane predavače koji poznaju jezik nacionalne manjine. U vezi s obezbeđivanjem kadrova u prosveti nisu iskorišćene ni mogućnosti koje postoje na osnovu međunarodnih ugovora o prosvetnoj i kulturnoj saradnji i ugovora o uzajamnoj zaštiti manjina, po kojima se podstiče razmena i angažovanje učitelja i nastavnika iz matičnih zemalja. Problemi se javljaju i prilikom odlaska na seminare, treninge i druge vrste sastanaka u zemlje u kojima važi vizni režim na osnovu ugovora u Šengenu i koje zahtevaju posebne vrste viza za građane Srbije.

Tabela 9: Opremljenost škola računarima

ŠKOLA	Računari	Skener	Štampač	Video bim
„Mlada pokoljenja“, Kovačica	15	1	1	1
„Moša Pijade“, Debeljača	12	1	1	1
„Sava Žebeljan“, Crepaja	10	1	1	1
„Maršal Tito“, Padina	8	1	1	1
„Lukrecija Ankucić“, Samoš	7	1	1	0
„Sveti Georgije“, Uzdin	5	1	1	0
„Mihajlo Pupin“, Idvor	2	1	1	0
UKUPNO	59	7	7	4
GIMNAZIJA				
„Mihajlo Pupin“, Kovačica	10	1	1	1

Sve škole u opštini raspolažu sa 69 računara i još skromnijom pratećom računarskom opremom. U nekim slučajevima oprema nije prilagođena potrebama organizacije nastave, pa tako, na primer, štampač na kojem bi trebalo da se na maternjim jezicima nacionalnih manjina štampa svedočanstvo o završenoj osnovnoj školi ne odgovara dimenzijama predviđenog obrasca.

Takođe, dnevnici nastave na jezicima nacionalnih manjina su nekoliko puta skuplji od dnevnika na srpskom, tako da se u pojedinim slučajevima radi uštede nabavljaju jeftiniji.

Poseban problem predstavlja nedovoljna institucionalna samostalnost pokrajinskih, a naročito lokalnih vlasti u vezi s organizovanjem obrazovanja. Nerazumevanje centralnih organa za specifične probleme nacionalnih manjina usloveli su ne samo probleme u vezi s nedostatkom kadrova u prosveti već i lagano gašenje inspektorata za nastavu na manjinskim jezicima, a nedovršen sistem obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina deluje destimulativno za roditelje i učenike da se opredeljuju za obrazovanje na maternjem jeziku.

IV.2. INSTITUCIJE KULTURE NACIONALNIH MANJINA

Kovačica je na mapi kulturne i umetničke baštine prepoznatljiva po specifičnoj školi naivnog slikarstva koja je pedesetih godina XX veka utemeljena stvaralaštvom Martina Jonaša i nešto kasnije Zuzane Halupove. Slike brojnih umetnika amatera koje su izlagane u prestižnim galerijama u inostranstvu čuvaju se u *Galeriji naivne umetnosti*, a pored ove institucije postoji i privatni etnokulturni centar *Babka*.

Kovačica je među retkim opštinama u Srbiji koja je očuvala domove kulture u svojim mesnim zajednicama. U lokalnim zajednicama, ove institucije su decenijama bile mikrocentri kulturnih aktivnosti i inicijatori razmene u oblasti kulture. Ove institucije su stecište folklornog, pozorišnog i drugog života građana. Međutim, institucionalni nemar i nedostatak sredstava, ali i ideja, doprineo je tavorenju ili gašenju domova kulture i u većim centrima. Opština Kovačica je uspela da očuva ove institucije u šest naseljenih mesta (videti: II.1.1.4) i da obezbedi skromna budžetska sredstva za njihovo održavanje i funkcionisanje. Poslednjih godina, osnivačka prava većine domova kulture preneti su na mesne zajednice koje ne mogu da obezbede minimalna sredstva za njihov opstanak. Dotacije koje lokalna samouprava pruža domovima kulture nedovoljne su tako da je smanjen broj zaposlenih, umanjena su sredstva za tekuće održavanje, a programski sadržaji su zasnovani na samodoprinosu umetnika–amatera i saradnji sa mesnim osnovnim školama. Situacija bi svakako bila bolja ako bi konkursi za finan-

siranje projekata iz oblasti kulture, koje raspisuje republičke, pokrajinske i lokalne vlasti, bili bolje osmišljeni, ali i kada bi nacionalni saveti nacionalnih manjina imali otvoreniji pristup za delovanje i rad institucija čiji nisu osnivači. Domovi kulture koji neguju stvaralaštvo na jezicima nacionalnih manjina nastoje da se povežu s institucijama u matičnim državama kako bi na taj način nadomestili nedostatak kadrova i sredstava. Međutim, čak i prilikom postizanja povoljnih komercijalnih ugovora nedostaje sredstava za angažovanje koreografa, reditelja i drugih kadrova. Zahvaljujući pomoći opštine domovi kulture u Kovačici su u povoljnijoj situaciji u odnosu na većinu sličnih institucija.

Rad matične biblioteke organizovan je u mesnim zajednicama u kojima postoji izvestan broj knjiga na jezicima nacionalnih manjina (videti: II.1.1.5). Obnavljanje knjižnih fondova na jezicima nacionalnih manjina je sporo i ne zadovoljava potrebe biblioteke. Ministarstvo kulture ne otkupljuje knjige na jezicima nacionalnih manjina, a sredstva namenjena za ovu svrhu biblioteka dobija od Sekretarijata za kulturu AP Vojvodine i lokalne samouprave. Međutim, problem je nabavljanje knjiga, kako beletristike, tako i stručne i periodične literature. Naime, izdavačka delatnost na jezicima nacionalnih manjina je siromašna u odnosu na stanje koje je bilo sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka, dažbine za uvoz knjiga iz matičnih država su izuzetno visoke jer najčešće trostruko prevazilaze vrednost knjige. Čak i kada se knjige dobiju na poklon porezi su toliko visoki da je biblioteka prinuđena da ih se odrekne. U vezi s udžbenicima na jezicima nacionalnih manjina situacija je nepovoljna jer se štampaju u malim tiražima i na osnovu toga se formira visoka maloprodajna cena. Odredbe ugovora o kulturnoj saradnji i ugovora o zaštiti nacionalnih manjina, koji su zaključeni između Srbije i Mađarske, Rumunije i Slovačke nisu sprovedene u praksu, tako da je dostupnost literaturi na jezicima nacionalnih manjina isplativija putem interneta.

IV.3. INFORMISANJE NA JEZICIMA NACIONALNIH MANJINA

Lokalna medijska kuća Radio televizija Kovačica emituje program na srpskom, slovačkom, mađarskom i rumunskom, a i pored nastojanja da se deo programa emituje na romskom to nije zaživelo pre svega zbog poimanja kvalitetnih kadrova. Programska šema radija je podeljena na pet sati svakodnevnog programa na slovačkom, tri sata na srpskom i po jedan sat na mađarskom i rumunskom jeziku. Četvrtkom i petkom se ostvaruje četvorčasovni kontakt program na rumunskom i petčasovni na mađarskom.

TV program se emituje na srpskom, a svakodnevno u ukupnom trajanju od četiri sata i na slovačkom, mađarskom i rumunskom. Emitovanje

programa na jezicima nacionalnih manjina je zahtevno, područje medijske pokrivenosti je usko i izuzev za program na slovačkom teško je postići minimalnu ekonomsku opravdanost za emitovanje programa. U vezi s tim je i loš položaj redakcija koje pripremaju program na mađarskom i rumunskom koje imaju kadrovske, tehničko-organizacione i materijalne probleme. U sadašnjem pravnom sistemu koji reguliše položaj medija lokalna samouprava može da finansira lokalne elektronske medije i samim tim obezbedi sredstva za finansiranje redakcija na jezicima nacionalnih manjina. Međutim, situacija će se bitno izmeniti nakon privatizacije medija, kada vlasnička i osnivačka prava preuzmu pravna lica koja će tražiti ekonomsku opravdanost za svoju investiciju. Učesnici fokus-grupe su smatrali da bi intervencija pokrajinskih vlasti u smislu olakšica i stimulacija za rad medija na jezicima nacionalnih manjina doprinela njihovom opstanku.

Opština Kovačica, za razliku od većine opština, u budžetu izdvaja sredstva namenjena radu redakcija na jezicima nacionalnih manjina i trebalo bi da prilikom pregovara o privatizaciji elektronskih medija iskoristi svoja osnivačka prava i postigne eventualne pogodnosti u vezi s radom ovih redakcija. Međutim, problem sa kojim se suočava radio Padina, privatna radio-stanica koja program emituje na slovačkom na komercijalnoj osnovi, ukazuje da ubuduće neće biti lako emitovati ovakvu vrstu programa. Naime, prilikom dodele frekvencija za emitovanje programa trebalo bi voditi računa o tome da je u opštini potrebno dodeliti lokalnim emiterima najmanje tri frekvencije.

Predstavnici izdavačkih kuća Libertatea, koja izdaje časopis na rumunskom, i Hlas l'udu, na slovačkom, ukazuju na to da je situacija bila povoljnija pre nego što su osnivačka prava preneti sa pokrajinske skupštine na nacionalne savete nacionalnih manjina. Osnovni problem, po mišljenju predstavnika ovih izdavačkih kuća, je u tome što se položaj manjinskih medija neprestano pogoršava, a situacija se može popraviti samo obezbeđivanjem permanentnog nekomercijalnog finansiranja. Prevažilaženje problema u vezi sa tehničkom opremljenošću redakcija, kadrovima i distribucijom časopisa očekuje se nakon intervencije finansijera koji ima dugoročan interes da podržava rad medija na jezicima nacionalnih manjina.

IV.4. SLUŽBENA UPOTREBA JEZIKA

U službenoj upotrebi su srpski, slovački, mađarski i rumunski jezik (videti: II.2.1.1). Ovi jezici se koriste i u većini zakonom propisanih i Statutom opštine prihvaćenih slučajeva oblika komunikacije građana sa lokalnim vlastima. Na prilazima mestu natpis Kovačica je istaknut latinicom, kao i nazivi naseljenih mesta u kojima su nastanjeni pripadnici nacionalnih manjina čiji jezici su u službenoj upotrebi u opštini – Padina, Debeljača, Uzdin. Nazivi ostalih naseljenih mesta u kojima su pretežno nastanjeni Srbi ispisani su ćirilicom.

Nazivi škola ispisani su dvojezično na srpskom i na jeziku nacionalne manjine, a nazivi republičkih organa koji su detaširani u opštini označeni su na sva četiri jezika. Nazivi ustanova čiji je osnivač lokalna samouprava takođe su istaknuti na svim jezicima u službenoj upotrebi. Međutim, iako je opština Kovačica primer povoljnih međuetničkih odnosa, povod retkim nerazumevanjima i animozitetima su sećanja na događaje koji su se odvijali u XIX veku kada su uskraćivana nacionalna prava nemađarskom stanovništvu. Najviše emocija izaziva sećanje na nepravde koje su se odnosile na zabrane upotrebe slovačkog i drugih jezika u školama, prilikom bogoslužjenja i u javnoj administraciji (videti: II.1.2). U savremenim okolnostima ovo nasleđe je prepreka da se dosledno sprovede pravo na ispisivanje naziva naseljenih mesta prema tradiciji i pravopisu mađarskog jezika.

U školama u opštini nema izraženih problema u vezi sa nastavom na jezicima nacionalnih manjina. Međutim, primena ovih prava izvan opštine nije uvek na zadovoljavajućem nivou tako da se na pokrajinskim i naročito republičkim takmičenjima deca iz Kovačice suočavaju sa problemima koje u opštinama nemaju i kojima nisu dorasla – imena su im pogrešno ispisana, često testovi nisu prevedeni na jezike nacionalnih manjina i drugo.

Pogrešnog ispisivanja imena građana bilo je i prilikom upisa u matične knjige, naročito prilikom upisa imena na mađarskom, čiju fonetiku je teško transkribovati. Postoje i problemi u vezi s izdavanjem dvojezičnih ličnih karata koje se u AP Vojvodini izdaju bez većih problema. Najčešće objašnjenje u vezi s tim je nedostatak formulara na jezicima nacionalnih manjina. Čini sa da je ovo sporedan razlog, a osnovni bi trebalo tražiti u nezainteresovanosti građana da ostvaruju ovo pravo jer se ono neometano može koristiti uglavnom u lokalnim multietničkim područjima. Naime, izvan ovih područja ne postoji senzibilitet za ostvarivanje manjinskih prava, a građani, naročito zaposleni u javnim službama, ne poseduju dovoljno znanja u vezi s tim.

U radu javnih službi jezici nacionalnih manjina se samo delimično koriste. Zaposleni u Centru za socijalni rad izdaju rešenja i vode administraciju na srpskom, a samo povremeno liflete i slične materijale koji su upućeni građanima obezbeđuju i na jezicima nacionalnih manjina.

U lokalnoj kancelariji Nacionalne službe za zapošljavanje celokupna korespondencija i izdavanje rešenja vodi se na srpskom. Među 4.400 nezaposlenih građana najviše je Slovaka i Srba, a kako zaposleni govore oba jezika smatra se da ne postoji problem u vezi s implementacijom prava na službenu upotrebu jezika nacionalnih manjina.

Širu službenu upotrebu jezika nacionalnih manjina ometa i nedostatak sredstava za efikasan rad odgovarajuće prevodilačke službe. Službeni list opštine se objavljuje na srpskom jer nema sredstava za njegovo prevođenje i štampanje na jezicima nacionalnih manjina. Takođe, u mesnim kancelarijama administracija je na srpskom jeziku.

IV.5. SAVET ZA MEĐUNACIONALNE ODNOSI

Prema članu 63 Zakona o lokalnoj samoupravi, u multietničkim opštinama se osniva savet za međunacionalne odnose (videti: II.1.1.3). U skladu sa Zakonom, Skupština opštine Kovačica je obrazovala ovo telo. Članom 55 Statuta opštine predviđeno je obrazovanje ovog tela u čijem radu učestvuju predstavnici svih nacionalnih zajednica i čije nadležnosti su razmatranje pitanja nacionalne ravnopravnosti u opštini. Sledeći član Statuta upućuje na to da se delokrug rada i način izbora članova saveta utvrđuje odlukom Skupštine opštine. Takva odluka je doneta 8. decembra 2004. godine (*Službeni list opštine Kovačica* br. 14, 8. decembar 2004), a njome je utvrđeno da savet: a) razmatra pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređivanja nacionalne ravnopravnosti; b) o svojim stavovima i predlozima obaveštava Skupštinu opštine koja je dužna da se o njima izjasni na svojoj prvoj sednici, a najkasnije za 30 dana; c) da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluke ili drugog opšteg akta Skupštine opštine ako smatra da su njima neposredno povređena prava nacionalnih i etničkih zajednica predstavljenih u savetu. Skupština opštine je dužna da savetu dostavlja na mišljenje predloge svih odluka, koji se odnose na prava nacionalnih i etničkih zajednica. Savet je obrazovan posebnim rešenjem kojim je izabrano sedam članova.

Od kraja 2004. godine do septembra 2006. godine savet je održao dve sednice posvećene lokalnim incidentima u kojima su izgređnici pripadali različitim etničkim zajednicama. Savet nema poslovnik o radu i o njegovim delatnostima ne postoje službeni zapisi. Skupština opštine ne dostavlja blagovremeno članovima saveta predloge odluka o kojima bi trebalo da se izjasni, a članovi saveta ne iskazuju inicijativu u vezi sa poboljšanjem svog statusa i unapređenja rada. Međutim, stanje u vezi s radom ovih tela je slično u većini opština u kojima su osnovani jer je član Zakona na osnovu kojeg se obrazuju nejasan, kao i ideja šta bi ova tela trebalo da rade i mehanizmi na osnovu kojih bi trebalo da funkcionišu (Bašić, 2006b).

V

PREPORUKE U VEZI S OSTVARIVANJEM PRAVA NACIONALNIH MANJINA

Na osnovu opisanog istraživanja, Centar za istraživanje etniciteta je formulisao odgovarajuće preporuke u vezi s unapređenjem ostvarivanja prava nacionalnih manjina, a opština Kovačica ih je usvojila na sednici od 26. septembra 2006. godine.

Preporuke su zasnovane na konstataciji da je opština Kovačica primer modela razvoja lokalne demokratije u multietničkim sredinama, odnosno da je većina prava u vezi sa zaštitom etnokulturnih identiteta nacionalnih manjina predviđenih međunarodnim standardima i domaćim zakonodavstvom sprovedena, a da je stanje u vezi sa međusobnim odnosima etničkih zajednica nastanjenih u opštini povoljno. Međutim, konstatovano je i to da postoji prostor za unapređenje sistema zaštite prava nacionalnih manjina u opštini, kao i to da je neophodno da se povoljni međuetnički odnosi čuvaju i razvijaju kroz stabilan demokratski razvoj. U vezi s očuvanjem i unapređenjem modela međuetničke koegzistencije u opštini bi trebalo primeniti odgovarajuće dugoročne, srednjoročne i kratkoročne mere.

Dugoročnim merama se:

1. Podstiče razvoj demokratije, tolerancije i međuetničkog razumevanja;
2. Stvaraju uslovi za očuvanje i razvoj identiteta i ostvarivanje prava nacionalnih manjina;
3. Sprečava svaki oblik diskriminacije prema lokalnim manjinama i razvijaju mehanizmi prevencije konflikata;
4. Unapređuje saradnja sa međunarodnim i domaćim organizacijama u vezi s regionalnom, nacionalnom i lokalnom saradnjom.

Srednjoročnim merama se:

1. Inicira uvođenje učenja jezika sredine u osnovnim školama u dvojezičnim i višejezičnim delovima opštine;
2. Razvijaju mere u vezi sa podsticanjem obrazovanja na jezicima manjina u opštini;
3. Podstiče rad Saveta za međunacionalne odnose;
4. Omogućava nabavka i distribucija knjiga, monografija i periodike u biblioteke koje čuvaju fondove na jezicima nacionalnih manjina;
5. Podstiče očuvanje i rad domova kulture u mesnim zajednicama;
6. Podstiču programi integracije lokalne romske zajednice;
7. Organizuju kulturne manifestacije, događaji i priredbe u cilju upoznavanja različitih tradicija, običaja i kultura.

Kratkoročne mere se ostvaruju kroz:

1. Redovno i blagovremeno dostavljanje članovima Saveta za međunacionalne odnose materijala iz njihovog delokruga rada;
2. Obezbeđivanje pomoći stručnih službi Savetu za međunacionalne odnose u vezi sa donošenjem pravnih akata Saveta i svake druge stručne pomoći;
3. Vođenje računa da se prilikom privatizacije medija pomogne opstanak i rad redakcija na manjinskim jezicima;
4. Usvajanje odluke o isticanju dvojezičnih ili višejezičnih natpisa ulica u naseljenim mestima i mesnim zajednicama s etnički mešovitim sastavom stanovništva;
5. Usavršavanje zaposlenih u opštinskoj administraciji iz oblasti koje se neposredno odnose na zaštitu prava nacionalnih manjina;
6. Vođenje računa o tome da u opštinskim službama budu ravnomerno zastupljeni predstavnici svih etničkih zajednica, srazmerno njihovoj zastupljenosti u stanovništvu opštine;
7. Inicijativu kod nadležnih državnih organa za povećanje sredstava namenjenih lokalnim samoupravama u vezi s ostvarivanjem prava nacionalnih manjina;
8. Nabavku didaktičkih materijala i učila za predškolske i školske ustanove na jezicima nacionalnih manjina;
9. Obezbeđivanje dovoljnog broja dvojezičnih obrazaca i zahteva za izdavanje ličnih i drugih dokumenata na jezicima nacionalnih manjina;
10. Dopunsko obrazovanje pripadnika romske nacionalne manjine.

Prilikom definisanja preporuka vodili smo računa da njima obuhvatimo sve uočene probleme i da, s obzirom na opšte i lokalne prilike, utvrdimo moguće mehanizme njihovog rešavanja u određenom vremenskom rasponu. Uočavajući da su neki od problema konstantno prisutni u životu opštine i da bi ishitreno usvajanje mehanizama za implementaciju pojedinih zakona priznatih prava moglo da poremeti manje-više skladne međunacionalne odnose predložili smo fleksibilan razvoj lokalne demokratije u kojoj pitanje multikulturalnosti ima jedno od ključnih mesta. U vezi s tim osmišljene su dugoročne i srednjoročne mere kojima bi trebalo izvršiti senzibilizaciju građana u vezi sa poštovanjem različitosti i boljeg razumevanja principa vladavine prava, tolerancije i integrativnog multikulturalizma, ali i reorganizovati javni servis u skladu sa zahtevima multikulturalnosti u opštini.

Međutim, neke od problema lokalne samouprave ne mogu da reše bez promene pristupa centralnih vlasti organizaciji multietničke države. Naime, uprkos tome što je država usvojila najvažnije međunarodne instrumente zaštite prava nacionalnih manjina i na osnovu njih definisala svoje ustavnopravne obaveze, ne postoji realno opredeljenje za podsticanje multikulturalnosti, poštovanje različitosti i društvenu integraciju nacionalnih manjina. Većina prava nacionalnih manjina, koja se ostvaruju u savremenoj Srbiji, ostvarivala su se i u državama u kojima je bila jedna od članica, a naročito

tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka. U Vojvodini, u kojoj je i opština Kovačica, tradicija i kultura poštovanja različitosti, naročito među autohtonim stanovništvom, je izraženija nego u drugim delovima zemlje, ali i na tom prostoru se uočavaju problemi koji opterećuju lokalnu i regionalnu bezbednost (Biber; Winterhagen 2006). Ovakva pitanja moraju biti postavljena na dnevni red i raspravljena, a odgovori ponudeni kroz usvajanje odgovarajuće strategije u vezi s razvojem multikulturalne države. Nedavni ustavni aranžman nije najpovoljniji za ovakav proces, ali ne isključuje pristup zasnovan na jačanju kohezivnih društvenih veza i očuvanju, zaštiti i unapređenju posebnosti kulture, jezika i prava nacionalnih manjina. Od implementacije ustavom zajamčenih prava kroz odgovarajuće zakone i mehanizme koje bi trebalo razvijati na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou zavisio bi pravac društvenog razvoja zemlje. U tom procesu iskustva i uloga lokalnih samouprava su nezaobilazan činilac. Opština Kovačica sa svojim potencijalima i dosadašnjom praksom trebalo bi da posluži kao uzor za izgradnju održivog modela multikulturalnosti u lokalnim zajednicama.

Literatura:

- Bašić Goran, *Iskušenja demokratije u multietničkom društvu*, CIE, Beograd 2006, a.
Bašić Goran, *Vodič kroz rad saveta za međunacionalne odnose*, OSCE i SKOG, Beograd 2006, b.
Bašić Goran, Crnjanski Katarina, *Status of National Minorities in Serbia*, CIE, 2006, www.erc.bgd.org.
Biber Florijan, Winterhagen Jenni, *Ethnic Violence in Voivodina: Glitch or Harbinger of Conflicts to Come*, ECMI, 2006.
Maran Mirča, *Kulturni razvoj Rumuna u Banatu 1918–1941*, Istorijski arhiv, Pančevo 2004.
Milovanović, D. Svet, *Po ravnom Banatu*, 1935.
Kovačica 1802–2002, Miestne spoločenstvo, Kovačica 2002.
Kovačický process, Istorijski arhiv, Pančevo 2002.

LOKÁLNA DEMOKRACIA A MULTIKULTÚRNOSŤ

Správa o výsledkoch výskumov podniknutých v rámci
projektu *Ako sa uskutočňujú menšinové práva na
lokálnej úrovni – obec Kovačica*

Resumé

V spolupráci s Kanceláriou Friedricha Eberta fondu v Skopji Stredisko pre výskum etnicity iniciovalo projekt, ktorého cieľom je sledovať, ako sa uskutočňujú práva národnostných menšín v lokálnych spoločenstvách juhovýchodnej Európy. Väčšina štátov v regióne za posledné desaťročie prijala medzinárodné štandardy týkajúce sa ochrany práv národnostných menšín, na podklade ktorých sa potom v jednotlivých národných zákonodarstvách vytvorili mechanizmy na plnenie týchto práv. Skúsenosti sú rozličné, okrem príkladov dobrej praxe sú i prípady poukazujúce na to, že v regióne ešte stále pretrvávajú latentné, skryté, ale i otvorené etnické napätie.

Pri voľbe Kovačice ako prostredia, v ktorom sa bude skúmať uskutočňovanie práv národnostných menšín v Srbsku, sme mali na zreteli inakšie kritériá. Išlo totiž o to, že realizácia takéhoto výskumu v obci s vyvinutou praxou uskutočňovania práv národnostných menšín by mala umožniť dostať sa k takému modelu rozvoja demokracie v multietnických obciach, ktorý prejaví patričnú životaschopnosť. Kovačicu sme si zvolili spomedzi 68 multietnických obcí v Srbsku. Bývajú v nej príslušníci 19 etnických spoločenstiev, okrem srbského jazyka v tejto obci sa úradne používajú ešte tri jazyky národnostných menšín, je v nej síť predškolských ustanovizní a základných škôl, ako aj gymnázium, vo všetkých sa používajú už spomínané jazyky, redakcie informačných prostriedkov sú tiež viacjazykové, a najdôležitejšie je to, že tu vládnu súladné medzietnické vzťahy. Teda rozhodli sme sa výskum podniknúť v obci, ktorej model uskutočňovania menšinových práv sa už osvedčil, domnievajúc sa pritom, že v takomto prostredí odhalíme mechanizmy na zveličovanie práv národnostných menšín a tak účinne pomôžeme definovať princípy a mechanizmy takého modelu rozvoja lokálnej demokracie v multietnických spoločenstvách, ktorý sa bude môcť udržať aj v budúcnosti.

Metodológia práce spočívala v kombinovaní týchto postupov: a) výskum uskutočňovania práv národnostných menšín v obecných službách pomocou poloopeného dotazníka; b) diskusia v zvolených skupinách pozostávajúcich zo zamestnaných vo verejnej správe, médiách, vzdelávacích a kultúrnych inštitúciách; c) analýza obsahu dokumentov a d) neusmerňované (nesugestívne) rozhovory s občanmi. Dotazník, pomocou ktorého sa uskutočnila

prvá fáza výskumu, mal umožniť od zamestnaných v obecnej správe získať údaje alebo počut', aké sú ich stanoviská o tom, ako sa v obci plnia práva národnostných menšín (príloha 1). Hoci sa výskum uskutočnil na celkovej vzorke počítajúcej 62 opýtaných, získané údaje, práve pre malý počet respondentov, nemohli byť relevantným zdrojom. K argumentácii, korekcii a doplneniu údajov získaných výskumom došlo v skupinových rozhovoroch a individuálnych interview s občanmi.

Výsledky výskumov sú podané v tejto správe, pozostávajúcej z častí:

- a) ústavnoprávna ochrana národnostných menšín;
- b) uskutočňovanie ústavnoprávnej ochrany práv národnostných menšín v Kovačickej obci a
- c) odporúčania v súvislosti s uskutočňovaním práv národnostných menšín.

V prvej časti sú spracované všeobecné a normatívne podmienky uskutočňovania práv národnostných menšín v Srbsku. Vzhľadom na to, že sa výskum uskutočnil vo chvíli ústavnej transformácie krajiny, uvádzajú sa ústavné a právne riešenia platné počas výskumu, ale aj ustanovenia novej srbskej ústavy, ktorá poskytuje základy pre dôslednú ochranu práv národnostných menšín. No aby sa to dalo uskutočniť, ústavné riešenia treba včleniť do celého radu navzájom zladených a do systému pospájaných zákonov. Riešenia týkajúce sa identity a práv národnostných menšín, ktoré obsahuje ústava Srbska z roku 2006, sú známe zo skúseností predchádzajúcej ústavnoprávnej praxe v krajine a na prvý pohľad si nevyžadujú reformnú rekonštrukciu existujúcich právnych riešení. Avšak vzhľadom na to, že doteraz nebola iniciovaná žiadna stratégia týkajúca sa politiky multikultúrnosti v krajine a že nie sú vyvinuté mechanizmy na uskutočňovanie prijatých medzinárodne uznaných právnych štandardov ochrany menšín, treba očakávať intenzívnejšiu reformu tých zákonov, ktoré priamo i nepriamo upravujú postavenie národnostných menšín.

Preto analýza obsahu zákonov a iných aktov, ktorými sa upravuje postavenie národnostných menšín, a analýza normatívnych riešení v Kovačickej obci, ktorými sa zabezpečuje právna infraštruktúra pre ich plnenie, má širší spoločenský význam a je súčasne vzácnou skúsenosťou.

V druhej časti sme sa venovali zohľadneniu historických a demografických aspektov postavenia národnostných menšín v obci, ale sme sa použitím empirických údajov zaoberali aj uskutočňovaním ich práv v súčasnej dobe. Sledovali sme situáciu v oblasti uskutočňovania práva na kultúrnu autonómiu národnostných menšín, ako aj vzťah lokálnej samosprávy k tomu, ako sa toto právo uskutočňuje.

Najpočetnejšie etnické spoločenstvá v Kovačici – Slováci, Srbi, Maďari a Rumuni bývajú na území tejto obce od 18. storočia (tabuľka 1). Osídlenie Kovačica, z ktorého sa vyvinulo moderné administratívne stredisko, bolo založené roku 1802 a osídl'ovali ho prevažne príslušníci slovenského spoločenstva. Terajšie rozmiestnenie obyvateľ'stva pripomína miernu územnú

etnickú segregáciu a je následok historických a migračných prúdov. Sústreďenie príslušníkov etnických spoločenstiev v rozličných osídleniach (Slovákov v Kovačici a Padine, Maďarov v Debeljači, Rumunov v Uzdíne a Srbov v Crepaji, Idvore a Putnikove) vplýva na uskutočňovanie kolektívnych práv menšinových spoločenstiev.

V obci sa úradne používa srbský, slovenský, maďarský a rumunský jazyk a vyučovanie v siedmich základných školách v obci sa tiež uskutočňuje v týchto jazykoch, v závislosti od koncentrácie príslušníkov etnického spoločenstva na území, ktoré patrí k danej škole. Úradné používanie jazykov je v súlade s národným zákonodarstvom. Názvy škôl sa píše dvojjazyčne, po srbsky a v jazyku konkrétnej národnostnej menšiny, a názvy republikových orgánov, ktoré sú v obci detašované, sa uvádzajú vo všetkých štyroch jazykoch. Názvy ustanovizní, ktorých zakladateľom je lokálna samospráva, sa taktiež píše vo všetkých úradne používaných jazykoch. Avšak, akokoľvek je Kovačická obec príkladom dobrých medzietnických vzťahov, príčinou zriedkavých nedorozumení a predpojatostí sú spomienky na udalosti, ktoré sa odohrali v 19. storočí, keď nemad'arské obyvateľstvo bývalo ukracované o svoje národnostné práva. Najviac emócií vyvolávajú spomienky na krivdu spáchanú zákazom používať slovenčinu a iné jazyky v školách, pri bohoslužbách a vo verejnej administrácii (II.1, 2). Toto dedičstvo aj v terajších okolnostiach prekáža pri dôslednom uplatňovaní práva názvy osídlení písať podľa tradície a pravopisom maďarského jazyka.

Vydavateľstvá kníh, časopisov a iných vydaní v jazykoch národnostných menšín, ako aj elektronické médiá, ktoré svoj program vysielajú tiež v týchto jazykoch, sa nachádzajú v ťažkej situácii, jednak pre problémy, ktoré spôsobuje nepriaznivá hmotná a kádrová situácia, a jednak preto, že vo vlastníckej transformácii si nemôžu prísť na svoje, čiže uskutočniť výhody vyplývajúce z toho ich spoločenského významu, aký majú v oblasti ochrany identity menšinových etnických spoločenstiev.

V podobnej situácii sú aj domy kultúry v osadách aj napriek tomu, že im obce poskytujú určitú pomoc. V minulosti bývali dejiskom kultúrnych udalostí, ochraňovateľmi lokálnej tradície a kultúry, a teraz živorovia zápasiac s finančnými problémami, ale aj s prekonanými a stereotypnými názormi na organizáciu a program takýchto ustanovizní.

A nakoniec, výskumom sú zahrnuté aj stanoviská obecnej administratívy týkajúce sa uskutočňovania práv národnostných menšín. Väčšina spomedzi 62 respondentov mieni, že medzinacionálne vzťahy v obci sú dobré (III.2), ale je jasné, že v obci existujú aj „skryté“ menšiny, čiže že väčšiu časť práv uskutočňujú príslušníci slovenského, maďarského, rumunského a do určitej miery i rómskeho spoločenstva (III.1).

Zamestnaní v obecnej administratíve mienia, že jednotlivé zaručené práva týkajúce sa ochrany identity národnostných menšín sú vo veľkej miere naplnené, keďže 68,3 % hovorí o tom, že v obci sa v jazykoch národnostných menšín uskutočňujú tie práva, ktoré sú zodpovedajúcimi zákonmi definované

ako právo na kultúrnu autonómiu (III.4). Členovia obecnej administratívy, ktorí bezpochyby najlepšie vedia, ako sa práva národnostných menšín uskutočňujú, keďže sú denne v kontakte s občanmi, si nevšimli, žeby v tejto oblasti bolo väčších prekážok, tak ako si neuvedomujú ani potrebu, žeby sa mali rozvíjať osobitné práva národnostných menšín. Vysvetlenie takéhoto stanoviska, ktoré je v rozpore so súčasnými intenciami ochrany národnostných menšín, dalo by sa argumentovať len po uskutočnení zodpovedajúcich dôkladnejších výskumov. Predpokladáme však že sa, vzhľadom na skutočnosť, že väčšina zamestnaných patrí do niektorého z menšinových etnických spoločenstiev, stretáme s takým občianskym spoločenským konceptom, ktorý špecifické etnické práva uprednostňuje pred integratívnymi spoločenskými hodnotami. A konečne, najväčší pokrok v uskutočňovaní práv národnostných menšín v obci možno dosiahnuť potom, keď sa odstráni prípadná diskriminácia, keď sa zákony budú dôsledne uplatňovať, keď lokálna samospráva dostane väčšie ingerencie a keď sa občania budú vychovávať tak, aby boli otvorení pre hodnoty multikulturizmu (III.12).

V poslednej časti správy sme sa snažili vytvoriť niekoľko skupín časovo otvorených odporúčaní, ktorými by sa malo umožniť vytvoriť účinnejší systém ochrany práv národnostných menšín v obci. Hoci vzhľadom na vysoký stupeň uskutočňovania štandardov ochrany práv národnostných menšín v obci bolo ľahko vyhládat' elementy pre vypracovanie zodpovedajúcich odporúčaní, konštatovali sme, že existuje i spoločenský i právny priestor, v ktorom by obec alebo iné segmenty verejnej správy mohli vytvárať a rozvíjať také riešenia, ktoré by prispeli k vytvoreniu ešte účinnejšieho systému ochrany identity etnických menšín, ako aj k lepším medzietnickým vzťahom.

Väčšina problémov v súvislosti s multikulturalitou, s ktorými sa občania stretávajú, nepochádza z lokálneho spoločenstva, produkujú ich všeobecné spoločenské a politické okolnosti. No ak máme byť úprimní, niektoré z problémov občas sa prejavujúcich v medzietnických vzťahoch, ktoré hatia uskutočňovanie jednotlivých práv národnostných menšín, majú korene v spomínaných historických a dávnych vzájomných zaujatostiach.

Pri definovaní odporúčaní sme sa snažili zahrnúť všetky zistené problémy a tiež, vzhľadom na všeobecné a lokálne okolnosti zistiť mechanizmy na ich riešenie v určitom časovom rozpätí. Uvedomujúc si, že niektoré z problémov sú stále prítomné v živote obce a že by náhlenie v prijímaní mechanizmov na zavedenie jednotlivých zákonmi uznaných práv mohlo poukazať viac-menej súladné medzinacionálne vzťahy, navrhli sme flexibilný rozvoj lokálnej demokracie s tým, že otázke multikulturalnosti má patriť jedno z kľúčových miest. V súvislosti s tým sú vypracované dlhodobé a stredodobé opatrenia, pomocou ktorých by sa mala sledovať senzibilizácia občanov na uctievanie toho, čo je inakšie a rozličné, zisťovať, ako sa chápe princíp vládnutia práva, tolerancie a integratívneho multikulturizmu, ale aj reorganizovať verejný servis v súlade s požiadavkami multikulturalnosti v obci (V).

Niektoré z týchto problémov lokálna samospráva nemôže riešiť, kýmkoľvek ústredná moc nezmení svoj postoj k organizácii multietnického štátu. Totiž, aj napriek tomu, že štát prijal najdôležitejšie medzinárodné inštrumenty týkajúce sa ochrany práv národnostných menšín a podľa nich definoval svoje ústavnoprávne povinnosti, reálne nie je ochotný podporovať multikultúrnosť, uctievať rozličnosti a národnostné menšiny spoločensky integrovať. Prevažná časť práv, ktoré národnostné menšiny majú v súčasnom Srbsku, existovali aj v tých štátoch, kde Srbsko bolo jednou z členiek. A predovšetkým sa to vzťahuje na sedemdesiate a osemdesiate roky 20. storočia. Vo Vojvodine, v ktorej je i Kovačická obec, je tradícia a kultúra uctievania rozličností, predovšetkým medzi autochtónnym obyvateľstvom, výraznejšia ako v ostatných častiach štátu, ale aj tu sú badateľné problémy, ktoré zatážujú lokálnu a regionálnu bezpečnosť (Biber; Winterhagen 2006). Sú to otázky, ktoré sa budú musieť položiť na rokovací program, bude sa musieť o nich hovoriť, a odpoveďou na ne by malo byť prijatie takej stratégie, ktorá bude mať za cieľ rozvoj multikultúrneho štátu. Udalosti súvisiace s nedávnym vynesením ústavy nie veľmi patria do toho procesu, ale to neznamená, že treba vylúčiť prístup, ktorý bude podporovať silnenie kohezívnych spoločenských prvkov, ochranu a zvel'ad'ovanie inakších kultúr, jazykov a práv národnostných menšín. Od toho, ako sa prostredníctvom zákonov a iných mechanizmov, ktoré by bolo treba rozvíjať tak na štátnej, ako aj na pokrajinskej a lokálnej úrovni, budú plniť ústavou zaručené práva, bude závisieť aj smer spoločenského rozvoja krajiny. V tom procese skúsenosť a úloha lokálnych samospráv je nenahraditeľným činiteľom. Kovačická obec by na základe svojich potenciálov a doterajšej praxe mala poslúžiť ako vzor pri budovaní životaschopného modelu multikultúrnosti lokálneho spoločenstva.

Prevela Katarina Meljih

HELYI DEMOKRÁCIA ÉS MULTIKULTURALITÁS

Jelentés a „Kisebbségi jogok alkalmazása helyi szinten Kovacsica Községben“ projekt keretében végzett kutatás eredményeiről

Összefoglaló

A Friedrich Ebert Alapítvány Skopljei Irodájával együttműködve a belgrádi Kisebbségkutató Központ egy olyan projektet kezdeményezett, melynek célja a nemzeti kisebbségi jogok megvalósulásának figyelemmel kísérése Dél-kelet Európa országaiban, a helyi közösségekben. Az utóbbi évtizedben a legtöbb állam ebben a térségben elfogadta a nemzeti kisebbségi jogok védelmének nemzetközi normáit és a törvényhozásuk révén kifejlesztették e jogok érvényesülésének mechanizmusait. A tapasztalatok ezen a téren eltérőek és a pozitív példák mellett továbbra is előfordulnak olyan esetek, amelyek a térségben meglevő látens és nyílt etnikai feszültségekre utalnak.

Azonban amikor Kovacsicát választottuk szerbiai kutatásunk helyszínéül, más kritériumokat tartottunk szemelőtt. Kutatásunkat egy olyan községben (helyi önkormányzatban) valósítottuk meg, amelyben a nemzeti kisebbségi jogok érvényesítésének fejlett gyakorlata létezik, így azt reméljük, hogy ezáltal sikerül megfogalmaznunk a demokrácia fenntartható fejlődésének modelljét többnemzetiségű helyi önkormányzatokban. A 68 szerbiai többnemzetiségű község (helyi önkormányzat) közül Kovacsicát választottuk, melyben 19 etnikai közösség tagjai élnek és amelyben a szerb nyelv mellett még három nemzeti kisebbség nyelve is hivatalos használatban van, amelyben óvodai és általános iskolai hálózat, valamint egy olyan gimnázium működik, melyekben a kisebbségek nyelvein is oktatnak, ahol többnyelvű média-szerkesztőségek működnek, s legfőképpen ahol harmonikus viszonyok uralkodnak a nemzetiségek között. Tehát egy olyan község mellett döntöttünk, amely elismerést vívott ki magának a nemzeti kisebbségi jogok modellértékű megvalósítása terén. Feltételeztük, amennyiben sikerül egy ilyen községben megfogalmaznunk a nemzeti kisebbségi jogok gyakorlatban történő fejlesztésének mechanizmusait, akkor azzal hatékonyan járulhatunk hozzá egy olyan modell elveinek és mechanizmusainak kidolgozásához, amely többnemzetiségű közösségekben írja le a helyi demokrácia fenntartható fejlődését.

A kutatás az alábbi eljárások kombinációján alapult: a) a nemzeti kisebbségi jogok megvalósulásának felmérése a helyi önkormányzat szerveinél, intézményeinél félig nyitott kérdőívvel; b) fókusz-csoportokban folytatott vita az önkormányzati közigazgatásban, a helyi médiában, a közoktatási és kulturális-művelődési intézményekben dolgozókkal; c) a különböző dokumentumok tartalmának elemzése; d) nemirányított interjúk a község lakóival,

helyi polgárokkal. A kutatás első fázisának alapjául szolgáló kérdőív az önkormányzatban (polgármesteri hivatalban) dolgozóktól származó adatok, vélemények összegyűjtésére irányult a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósulásáról a községben (1.sz. melléklet). Habár a felmérés a 62 megkérdezett alkalmazott teljes mintáján történt, éppen a kisszámú megkérdezett miatt nem tekinthető releváns forrásnak. Az összegyűjtött adatok argumentációját, korrekcióját és kiegészítését a fókusz-csoportokkal történt beszélgetések és a helyi lakosokkal felvett interjúk útján biztosítottuk.

A kutatás eredményeit ebben a jelentésben mutatjuk be, amely a következő részekből áll: a) a nemzeti kisebbségek alkotmányos, jogi védelme; b) a nemzeti kisebbségi jogok alkotmányos-jogi védelmének gyakorlati megvalósítása (alkalmazása) Kovacsica Községben és c) ajánlások a nemzeti kisebbségi jogok megvalósításával kapcsolatban.

Az első részben a nemzeti kisebbségi jogok szerbiai megvalósulásának általános és különös normatív feltételeit dolgoztuk fel. Tekintettel arra, hogy a kutatást az ország új alkotmánya elfogadásának folyamamata idején valósítottuk meg, megemlítjük a kutatás idején hatályos alkotmányos és jogi megoldásokat is és az új szerbiai alkotmány rendelkezéseit is, amelyek tartalmazzák a nemzeti kisebbségi jogok következetes védelmének alapjait. Azonban ahhoz, hogy mindezek a jogok meg is valósuljanak, az alkotmányban rögzített megoldásokat még implementálni kell egy sor kölcsönösen összehangolt és egymáshoz kapcsolódó törvény rendszere által. A 2006. évi szerb alkotmányban található megoldások, amelyek a nemzeti kisebbségi identitás és jogok védelmére irányulnak, ismertek már az előző alkotmányhoz kapcsolódó szerbiai gyakorlatból és első megközelítésben nem igénylik a meglévő jogi megoldások reformátalakítását. Mindazonáltal mivel eddig nem született kezdeményezés a szerbiai multikulturális politika stratégiájának kidolgozására és nem fejlesztették ki a kisebbségvédelem elfogadott nemzetközi jogi normái megvalósításának mechanizmusait az országban, várható azon törvények intenzívebb reformja, amelyek segítségével közvetve vagy közvetlenül rendezhető a nemzeti kisebbségek helyzete.

Ebben az értelemben, a nemzeti kisebbségek helyzetét rendező törvények és más jogszabályok elemzése és a nemzeti kisebbségi jogok megvalósítását Kovacsicában biztosító helyi jogi infrastruktúra elemzése szélesebb társadalmi jelentőséggel bír és értékes tapasztalatot nyújt.

A második részben a községben élő nemzeti kisebbségek helyzetének történelmi és demográfiai szempontjai mellett, jogaik jelenlegi megvalósulásával foglalkoztunk a tapasztalati adatok alapján. Így vizsgáltuk a nemzeti kisebbségi kulturális autonómiához való jog megvalósulását, illetve a helyi önkormányzat viszonyát e jog megvalósulásához.

A legnagyobb létszámú etnikai közösségek Kovacsicában – a szlovákok, szerbek, magyarok és románok – a XVIII. század óta élnek a község területén (1.sz. táblázat). A község (helyi önkormányzat) közigazgatási központja – Kovacsica települése 1802-ben jött létre, s nagyrészt szlovákok lakják. A

lakosság jelenlegi eloszlása a község területén enyhe etnikai szegregációra utal, ami a történelmi és migrációs folyamatok következménye. A különböző etnikai közösségek koncentrálódása az egyes településeken (szlovákok Kovacsicán és Padinán / Nagylajosfalván, magyarok Debelyacsán / Torontálvásárhelyen, románok Uzdinban / Újzorán, szerbek Crepaján / Cserépalján, Idvorban / Torontáludvaron és Putnikovoban) befolyásolja a nemzeti kisebbségi közösségek kollektív jogainak megvalósulását.

A község területén hivatalos a szerb, a szlovák, a magyar és a román nyelv használata. A hét általános iskolában az oktatás ezeken a nyelveken folyik attól függően, hogy milyen az iskola által ellátott területen az egyes etnikai közösségek koncentrációja. A hivatalos nyelvhasználat legnagyobb mértékben az országos törvények által meghatározott módon került bevezetésre. Az iskolák nevét két nyelven tüntetik fel a névtáblákon: szerbül és az adott nemzeti kisebbség nyelvén. A dekoncentrált köztársasági intézmények, szervek elnevezése mind a négy nyelven szerepel a feliratokon. A helyi önkormányzat által alapított intézmények nevét is mind a négy hivatalos használatban levő nyelven kiírták. Mégis, habár Kovacsica a kedvező interetnikus viszonyok példájának tekinthető, a ritkán előforduló megnevezés és ellenszenv kiváltó oka a XIX. században lejátszódó események emléke, amikor a nem magyar nemzetiségű lakosok nemzeti kisebbségi jogait nem biztosították. A legtöbb indulatot azok az emlékek váltják ki, amelyek a szlovák és más nyelvek betiltására vonatkoznak az iskolában, az istentiszteletek alkalmával és a közigazgatásban (II.1.2). A mai körülmények között ez az örökség akadályozza a magyar nyelvű hagyományos településnevek feltüntetéseire vonatkozó jog következetes érvényesítését.

A nemzeti kisebbségek nyelvein könyveket, folyóiratokat és más kiadványokat megjelentető kiadók, valamint a nemzeti kisebbségek nyelvein adásokat sugárzó elektronikus média nehéz helyzetben vannak egyrészt a kedvezőtlen anyagi és személyi feltételekkel kapcsolatos problémák miatt, másrészt a tulajdonosváltás miatt, amely során nem élvezik azokat az előnyöket, amelyek a nemzeti kisebbségi közösségek identitásának megőrzésével kapcsolatos társadalmi jelentőségükből fakad.

A helyi önkormányzat támogatása ellenére hasonló helyzetben vannak a művelődési házak is, amelyek a község területén levő településeken találhatóak. Ezek az intézmények, amelyek a kulturális események színhelyei és a helyi tradíció és kultúra őrzői, éppen csak tengődnek pénzügyi problémákkal küszködve, de gondot jelentenek az ezen intézmények szervezetére és programjára vonatkozó idejétmúlt és sztereotíp nézetek is.

Végezetül pedig, a felmérés kiterjedt a helyi közigazgatás nézeteire is a nemzeti kisebbségek jogainak megvalósulásáról. A 62 megkérdezett többségének véleménye szerint a nemzetiségek közötti viszonyok a községben kedvezők (II.2), de az is megállapítható, hogy a községben «rejtett» kisebbségek is élnek, azaz hogy a kisebbségi jogok nagy részét a szlovák, a magyar és a román, s bizonyos mértékig, a roma kisebbséghez tartozók gyakorolják (III.1).

A helyi adminisztrációban (polgármesteri hivatalban) dolgozók úgy látják, hogy a nemzeti kisebbségek identitásának megőrzését szolgáló jogok nagy mértékben bevezetésre kerültek, mivel 68,3%-uk rámutatott arra, hogy a községben a nemzeti kisebbségek nyelvein valósulnak meg azok a jogok, amelyeket a megfelelő törvények a kulturális autonómiára való jogként definiálják (III.4). A helyi adminisztrációban dolgozók, akik, mivel napi kapcsolatban állnak a polgárokkal, leginkább rendelkeznek betekintéssel a nemzeti kisebbségi jogok megvalósulásába, nem látnak jelentősebb akadályokat e jogok megvalósításának útjában, de a nemzeti kisebbségek külön jogainak bővítése iránti igényt sem látnak. Ennek a nézetnek a magyarázatát, amely ellentétes a nemzeti kisebbségek védelmének korszerű intencióival, csak egy megfelelő mélyreható kutatással lehetne feltárni, s feltételezzük, hogy itt – mivel a megkérdezettek többsége valamely kisebbségi közösséghez tartozik – polgári társadalmi koncepcióról van szó, amely a speciális kisebbségi jogokat előnyben részesíti az integratív társadalmi értékekkel szemben. Végezetül, a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítése tekintetében a községben haladást elérni leginkább az esetleges diszkrimináció megszüntetésével, a törvények következetes alkalmazásával, a helyi önkormányzatok hatásköreinek növelésével és a polgároknak (lakosságnak) a képzésével lehet, amely a multikulturalizmus értékeire hívja fel a figyelmet (III.12).

A jelentés befejező részében megkíséreltük megfogalmazni az időben nyitott ajánlások néhány csoportját, melyek a nemzeti kisebbségi jogok védelmének egy hatékonyabb rendszerét tennék lehetővé a községben. Habár, tekintettel a nemzeti kisebbségi jogok védelmének magas szintjére a községben, nem volt egyszerű megfelelő elemeket találni az ajánlások felépítéséhez, megállapítottuk, hogy van elég társadalmi és jogi tér, amelyben a község, de a közigazgatás más szegmensei is megfogalmazhatnának és fejleszthetnének olyan megoldásokat, amelyek egy még hatékonyabb rendszerben előmozdítanák a nemzeti kisebbségek identitásának védelmét és elősegítenék a nemzetiségi viszonyok további javulását.

A multikulturalitást érintő legtöbb probléma, amellyel a helyi lakosság találkozik, nem a helyi közösségből származik, hanem az általános társadalmi és politikai viszonyokból. Az igazat megvallva, azonban egyes, időnként jelentkező nemzetiségek közötti feszültségek, amelyek akadályozzák egyes nemzeti kisebbségek jogainak megvalósulását, az említett történelmi és archaikus ellenszenvben gyökereznek.

Az ajánlások megfogalmazásakor ügyeltünk arra, hogy azok lefedjék az összes feltárt problémát, s tekintettel a helyi és általános feltételekre is, megállapítsuk e problémák megoldásának lehetséges mechanizmusait is egy adott időintervallumon belül. Miután felfigyeltünk arra, hogy egyes problémák folyamatosan jelen vannak a község életében és az egyes, törvény által elismert jogok elhamarkodott érvényesítése megzavarhatja a többé-kevésbé harmonikus nemzetiségi viszonyokat, a helyi demokrácia rugalmas fejlesztését javasoltuk, melynek során a multikulturalitásnak az egyik kulcsszerep jut.

Ezzel összefüggésben hosszú – és középtávú intézkedéseket fogalmaztunk meg, amelyek a helyi lakosság fogékonyságát növelnék a másság tisztelete és a jogállamiság, a tolerancia és az integratív multikulturalizmus iránt, de a közszolgáltatásokat is a multikulturalizmus községei belüli követelményeinek megfelelően szerveznék át (V):

Azonban egyes problémákat a helyi önkormányzatok nem tudnak maguk megoldani anélkül, hogy a központi hatalmi szerveknek ne változna meg a viszonya a többnemzetiségű állam felépítésével kapcsolatban. Ugyanis annak ellenére, hogy az állam elfogadta a nemzeti kisebbségi jogok védelmének nemzetközi instrumentumait, s ezekre alapozva megfogalmazta saját alkotmányos, jogi kötelezettségeit, nem jött létre a valós elkötelezettsége a multikulturalizmus, a különbözőségek tiszteletének és a nemzeti kisebbségek társadalmi integrációjának ösztönzése mellett. A mai Szerbiában megvalósuló nemzeti kisebbségi jogok nagyobbrészt megvalósultak korábban azokban az államokban is, amelyeknek Szerbia tagállama volt, különösen pedig a XX. század '70-es és '80-as éveiben. A Vajdaságban, melynek területén található Kovacsica községe is, a különbözőségek tiszteletének hagyománya és kultúrája van, különösen az őshonos lakosság körében és ez inkább jellemző, mint az ország más részein, de ebben a térségben is fellelhetők a lokális és regionális biztonságot terhelő problémák (Biber, Winterhagen 2006). Ezeket a kérdéseket napirendre kell venni és meg kell vitatni, s válaszokat kell a feltett kérdésekre találni a multikulturális állam fejlődésére vonatkozó megfelelő stratégia elfogadásával. A nemrég elfogadott alkotmányos elrendezés nem a legkedvezőbb egy ilyen folyamat számára, de nem is zárja ki a kohezív társadalmi kapcsolatok erősítésén és a nemzeti kisebbségek jogainak, nyelvének és kultúrájának megőrzésén, védelmén és fejlesztésén alapuló megközelítést. Az alkotmány által biztosított jogoknak, az állami (köztársasági), tartományi és helyi szinten kifejlészetendő megfelelő jogszabályok és mechanizmusok útján történő implementációjától függ az ország társadalmi fejlődésének iránya. Ebben a folyamatban a helyi önkormányzatok szerepe és tapasztalatai megkerülhetetlen tényezők. Kovacsica Község a maga lehetőségeivel és eddigi eredményi alapján is példaként szolgálhatna a multikulturalitás fenntartható modelljének kialakításához a helyi közösségekben.

Preveo Petar Lastić

DEMOCRAȚIA ȘI MULTICULTURALITATEA LOCALĂ

Raport despre rezultatele cercetărilor din cadrul proiectului „Urmărirea implementării drepturilor minorităților la nivel local – comuna Kovačica“

Rezumat

În colaborare cu Biroul Fundației „Friedrich Ebert“ din Skopje, Centrul pentru Cercetarea Etnicității a inițiat un proiect al cărui scop a fost urmărirea implementării drepturilor minorităților naționale în comunitățile locale din Europa de Sud-Est. În ultimul deceniu, majoritatea statelor din această regiune au adoptat standardele internaționale pentru protecția drepturilor minorităților naționale, pe baza cărora, cu ajutorul reglementărilor naționale, au dezvoltat mecanisme pentru punerea lor în practică. Rezultatele au fost diferite și, pe lângă exemple de bună practică, au fost înregistrate și cazuri care atrag atenția asupra faptului că în această regiune încă există tensiuni etnice latente și declarate.

Însă, în ceea ce privește alegerea localității Kovačica pentru cercetarea implementării drepturilor minorităților naționale din Serbia, ne-am condus după alte criterii. Și anume, ideea ca cercetările să fie efectuate într-o localitate în care există o tradiție dezvoltată a implementării drepturilor minorităților naționale a fost lansată cu speranța că aceasta va face posibilă conceperea unui model de dezvoltare susținută a democrației în localitățile multietnice. Dintre cele 68 de localități multietnice din Serbia am ales Kovačica, unde trăiesc reprezentanți ai doisprezece comunități etnice și în care, pe lângă limba sârbă, celelalte limbi oficiale sunt trei dintre limbile minorităților naționale. Aici există, de asemenea, o rețea de instituții de educație (preșcolare, școlare elementare și liceale) în care se predă în aceste limbi, redacții multilingve și, lucrul cel mai important, relațiile interetnice sunt armonioase. Prin urmare, am decis să efectuăm cercetările în această localitate, cunoscută pentru modelul său dezvoltat de punere în practică a drepturilor minorităților, considerând că, în măsura în care concepem mecanisme de promovare a drepturilor minorităților naționale într-un asemenea mediu, vom contribui eficient la definirea principiilor și mecanismelor modelului de dezvoltare susținută a democrației locale în toate comunitățile multietnice.

Metodologia de cercetare s-a bazat pe o combinație de abordări care au presupus: a) cercetarea implementării drepturilor minorităților naționale în cadrul administrației locale, pe baza interviului semi-structurat; b) discuții de tip focus-grup cu angajații din administrația locală, mijloacele de informare în masă, instituțiile școlare și culturale; c) analiza conținutului documentelor și d) interviuri libere cu cetățenii. Chestionarul pe baza căruia s-a

desfășurat prima fază a cercetărilor a fost direcționat către culegerea de informații-atitude ale angajaților din administrația comunală cu privire la implementarea drepturilor minorităților naționale în comună (anexa 1). Chiar dacă cercetările au fost efectuate pe un eșantion complet de 62 de informatori, datele obținute, din cauza numărului redus de informatori, nu au reprezentat o sursă relevantă. Argumentația, corecția și completarea datelor colectate au fost realizate cu ajutorul discuțiilor de tip focus-grup și al interviurilor individuale cu cetățenii.

Rezultatele cercetării sunt prezentate în acest raport, care cuprinde următoarele părți: a) protecția constituționalo-juridică a minorităților naționale; b) implementarea protecției constituționalo-juridice a drepturilor minorităților naționale în comuna Kovačica și c) recomandări în legătură cu implementarea drepturilor minorităților naționale.

În prima parte sunt analizate condițiile normative generale și particulare ale implementării drepturilor minorităților naționale din Serbia. Ținând cont de faptul că cercetarea a fost realizată în pragul transformării constituționale a țării, sunt menționate soluțiile constituționale și juridice care au fost în vigoare pe durata cercetării, dar și ordonanțe și prevederi din noua Constituție a Serbiei, în care există bazele pentru protecția consecventă a drepturilor minorităților naționale. Însă, pentru ca acest lucru să poată fi pus în practică, este necesar ca soluțiile constituționale să fie implementate printr-o serie de legi coordonate reciproc și legate în sistem. Deciziile cu privire la apărarea identității și drepturilor minorităților naționale, incluse în Constituția Serbiei din anul 2006, sunt cunoscute din practica constituțională și juridică anterioară din țară și, la prima vedere, nu pretind reconstrucția și reforma deciziilor juridice existente. Cu toate acestea, ținând cont de faptul că până acum nu a fost inițiată nici o strategie privitoare la multiculturalitatea politică din țară și că nu s-au dezvoltat mecanismele pentru implementarea standardelor juridice internaționale adoptate cu privire la protecția minorităților, este necesară o reformă mai intensivă a legilor prin care se stabilește, direct și indirect, statutul minorităților naționale.

În acest sens, analiza conținutului legilor și al altor acte prin care se determină statutul minorităților naționale și analiza deciziilor normative din comuna Kovačica prin care se asigură infrastructura juridică necesară realizării acestora au o însemnătate socială mai largă și reprezintă o experiență foarte valoroasă.

În a doua parte, pe lângă trecerea în revistă a aspectelor istorice și demografice ale statutului minorităților naționale din comună, este dezbătută, pe baza datelor empirice, implementarea propriu-zisă a drepturilor acestora în era contemporană. În acest sens, am urmărit implementarea drepturilor la nivelul autonomiei culturale a minorităților naționale și atitudinea administrației locale față de punerea lor în practică.

Cele mai numeroase grupuri etnice din Kovačica – slovacii, sârbii, ungurii și românii – s-au stabilit în spațiul acestei comune începând cu secolul

al XVIII-lea (tabelul 1). Localitatea Kovačica, care în timp s-a transformat într-un centru administrativ modern, a fost înființată în anul 1802, majoritatea locuitorilor fiind pe atunci de origine slovacă. Repartizarea actuală a locuitorilor, care indică o ușoară segregare spațială etnică, este consecința evenimentelor istorice și a migrațiilor. Concentrația anumitor minorități în diferite localități (slovaci în Kovačica și Padina; unguri în Debeljača; români în Uzdin și sârbi în Crepaja, Idvor și Putnikovo) influențează implementarea drepturilor colective ale comunităților minoritare.

În această comună, limbile oficiale sunt sârba, slovacă, maghiara și româna, iar în șapte școli generale din comună se predă în aceste limbi, în funcție de numărul membrilor diferitelor minorități din raza școlii respective. Utilizarea limbii în administrație este implementată, în cea mai mare măsură, în conformitate cu legislația națională. Denumirea școlilor apare pe plăcuțe bilingve, în limba sârbă și în limba respectivei minorități naționale, iar denumirile organelor de stat din comună sunt inscripționate în toate cele patru limbi. Denumirile instituțiilor al căror fondator este administrația locală sunt, de asemenea, inscripționate în toate cele patru limbi oficiale. Cu toate acestea, deși comuna Kovačica este un exemplu pozitiv în ceea ce privește relațiile interetnice, amintirea evenimentelor care au avut loc în secolul al XIX-lea, când locuitorilor ne-maghiari le-au fost limitate anumite drepturi, reprezintă motivul unor neînțelegeri și animozități, care apar însă relativ rar. Cea mai colorată emoțional este rememorarea interzicerii folosirii limbii slovacă și a altor limbi în școală, biserică și în administrația oficială (II.1.2). În circumstanțele contemporane, această moștenire reprezintă un obstacol în calea implementării consecvente a dreptului de inscripționare a denumirii localităților conform tradiției și ortografiei limbii maghiare.

Editurile care tipăresc reviste, cărți și alte publicații în limbile minorităților naționale, precum și mijloacele de informare electronică ce emit programe în limbile minorităților se află într-o situație dificilă, atât din cauza stării materiale precare și a lipsei de personal, cât și datorită privatizării, în urma căreia au dispărut avantajele care rezultau din însemnătatea socială pe care aceste instituții au avut-o pentru păstrarea identității comunităților etnice minoritare.

În ciuda ajutorului oferit de comună, într-o situație asemănătoare se află și casele de cultură concentrate în localități. Chiar dacă odinioară au fost locul de desfășurare a evenimentelor culturale, reprezentând adevărați păstrători ai tradiției și culturii locale, aceste instituții se luptă astăzi din greu cu problemele financiare, dar și cu concepțiile depășite și stereotipurile cu privire la organizarea și programul lor de funcționare.

Nu în ultimul rând, cercetările au analizat și atitudinea administrației comunale față de implementarea drepturilor minorităților naționale. Majoritatea celor 62 de informatori consideră că relațiile interetnice din comună sunt armonioase (III.2), dar este evident că aici există și minorități „ascunse”,

și anume că cele mai multe drepturi se aplică pentru membrii comunității slovace, maghiare, române și, într-o anumită măsură, rome (III.1).

Funcționarii din administrația locală consideră că drepturile individuale garantate în legătură cu apărarea identității minorităților naționale sunt puse în practică într-un grad ridicat, deoarece 68,3% dintre aceștia indică faptul că în comună sunt implementate, în limbile minorităților naționale, drepturile definite de lege ca drept la autonomia culturală (III.4). Membrii administrației locale, care, de bună seamă, au cea mai adecvată perspectivă asupra implementării drepturilor minorităților naționale, deoarece se află zilnic în contact cu cetățenii, au declarat că nu se confruntă cu obstacole semnificative în calea realizării acestora, și, în același timp, consideră că nu este necesară introducerea unor drepturi speciale ale minorităților naționale. Explicația unei astfel de atitudini, care se află în contradicție cu tendințele moderne ale protecției minorităților naționale, poate fi argumentată doar cu ajutorul unor cercetări ulterioare mai detaliate, dar, ținând cont de faptul că majoritatea funcționarilor intervievați aparțin uneia dintre minoritățile naționale, putem presupune că este vorba de conceptul social civil care așează drepturile etnice specifice înaintea valorilor sociale integratoare. În fine, cele mai reprezentative progrese în legătură cu implementarea drepturilor minorităților naționale în comună pot fi considerate eliminarea eventualelor forme de discriminare, aplicarea consecventă a legii, o competență sporită a administrației locale și educarea cetățenilor în scopul prețuirii valorilor multiculturalității (III.12).

În ultima parte a acestui raport am încercat să concepem o serie de grupe de recomandări, pe o perioadă de timp nelimitată, cu ajutorul cărora se poate eficientiza sistemul de protecție a drepturilor minorităților naționale în această comună. Chiar dacă, ținând cont de gradul ridicat de implementare a standardelor de protecție a drepturilor minorităților naționale în comună, se pot găsi elemente pentru conceperea unor recomandări adecvate, am constatat că există un spațiu social și juridic în care comuna, dar și alte segmente ale administrației locale, ar putea să creeze și să pună în practică soluții care să contribuie la un sistem și mai eficient de protecție a identității minorităților etnice și a unor relații interetnice mai armonioase.

Majoritatea problemelor legate de multiculturalitate, cu care se confruntă cetățenii, nu sunt cauzate de comunitatea locală, ci de condițiile sociale și politice generale. Însă unele dintre problemele care se manifestă periodic în cadrul relațiilor interetnice și care împiedică implementarea anumitor drepturi ale minorităților naționale își au rădăcinile în animozitățile istorice și arhaice locale menționate mai înainte.

Cu ocazia definirii recomandărilor, ne-am străduit să cuprindem toate problemele pe care le-am remarcat și, ținând cont de circumstanțele generale și locale, să stabilim posibilele mecanisme ale soluționării acestora într-o anumită perioadă de timp. Remarcând că unele dintre aceste probleme sunt constant prezente în viața comunei și că adoptarea bruscă a mecanismelor

pentru implementarea unor legi care să garanteze anumite drepturi ar putea tulbura relațiile interetnice mai mult sau mai puțin armonioase, am propus o dezvoltare flexibilă a democrației locale, în care problema multiculturalității joacă un rol-cheie. Astfel, au fost concepute măsuri pe termen lung și mediu, care au scopul de a sensibiliza cetățenii în legătură cu respectul pentru diferență și o mai bună înțelegere a principiului dominației dreptului, toleranței și multiculturalismului integrator, precum și de a ajuta la reorganizarea unui serviciu oficial în concordanță cu necesitățile multiculturalității din comună (V).

Cu toate acestea, administrațiile locale nu pot rezolva unele probleme în cazul în care conducerea centrală nu își modifică modul de abordare a organizării statului multiethnic. Mai exact, în ciuda faptului că statul a adoptat cele mai importante instrumente internaționale de protecție a drepturilor minorităților naționale și, pe baza acestora, și-a definit obligațiile constituțional-juridice, nu există un interes real pentru sprijinirea multiculturalității, a respectului față de ceilalți și a integrării sociale a minorităților naționale. Majoritatea drepturilor minorităților naționale care sunt implementate în Serbia modernă au existat, de asemenea, și în statele din care aceasta a făcut parte, în special pe parcursul anilor șaptezeci și optzeci ai secolului al XX-lea. În Voivodina, unde se află comuna Kovačica, tradiția și cultura respectului față de diferență, în special în rândul populației autohtone, sunt mai accentuate decât în celelalte părți ale țării, dar și în acest spațiu pot fi observate probleme care pun în pericol siguranța locală și regională (Biber; Winterhagen 2006). Astfel de probleme reclamă cea mai mare atenție și trebuie dezbătute intens, iar răspunsurile trebuie găsite prin intermediul adoptării unei strategii adecvate de dezvoltare a statului multicultural. Prevederile constituționale recente nu sunt cele mai potrivite pentru un astfel de proces, dar nu exclud abordarea bazată pe întărirea legăturilor sociale și pe conservarea, protecția și promovarea specificului cultural, lingvistic și a drepturilor minorităților naționale. De implementarea drepturilor garantate prin constituție cu ajutorul unor legi și mecanisme adecvate, care ar trebui să se dezvolte atât la nivel statal, cât și regional și local, depinde direcția de dezvoltare socială a țării. În cadrul acestui proces, experiența și rolul administrației locale reprezintă un factor crucial. Comuna Kovačica, cu potențialul și experiența sa de până acum, trebuie să slujească drept exemplu pentru construcția unui model susținut de multiculturalitate în comunitățile locale.

Prevela Annemarie Sorescu Marinković

Prilog 1

Upitnik za istraživanje „Praćenje sprovođenja manjinskih prava na lokalnom nivou – opština Kovačica“¹

1. Koje nacionalne manjine žive u vašoj opštini?
 1. _____
 2. _____
 3. Druge (navedite koje)
 4. Ne znam

2. Kako se slažete sa pripadnicima drugih nacionalnih zajednica?
 1. Veoma dobro
 2. Dobro
 3. Srednje
 4. Loše
 5. Veoma loše
 6. Ne znam

3. Mislite li da bi pripadnicima nacionalnih manjina trebalo dati posebna prava da bi bili zaštićeni?
 1. Da
 2. Ne
 3. Samo u nekim oblastima
 4. Ne znam

4. Koje usluge, koje pruža vaša opština, se odnose na zaštitu i unapređenje manjinskih prava?
 1. _____
 2. _____
 3. Druge (navedite koje)
 4. Ne znam

5. U kojoj meri manjine koriste ove usluge?
 1. Često
 2. Ne tako često
 3. Nedovoljno
 4. Ne znam

¹ Upitnik su formulisali stručnjaci Fondacije Friedrich Ebert, kancelarije u Skoplju, na osnovu seminara i dogovora sa partnerskim organizacijama u državama u jugoistočnoj Evropi.

6. Da li se u poslednjih nekoliko godina situacija u ovoj oblasti promenila?
 1. Promenila se nabolje
 2. Situacija je ostala ista
 3. Promenila se nagore
 4. Ne znam

7. U kojim slučajevima pripadnici manjina traže pomoć kada su u pitanju manjinska prava?
 1. Diskriminacija pri zapošljavanju
 2. Slobodan pristup informacijama
 3. Pravna pomoć
 4. Izdavanje dokumenata
 5. Drugo (navedite)
 6. Ne znam

8. Kakve šanse i konkretne mogućnosti vidite kada je u pitanju dalja integracija nacionalnih manjina?
 1. Organizovanje zajedničkih kulturnih aktivnosti
 2. Fakultativno obrazovanje u školama o vrednostima multikulturalizma
 3. Drugo (navedite šta)
 4. Ne znam

9. Koje usluge koje prevazilaze okvire postojećih pravnih obaveza nudi vaša opština/vaše službe?
 1. _____
 2. _____
 3. Ne znam

10. Koliko često koristite dokumenta koja se odnose na prava nacionalnih manjina u svakodnevnom radu?
 1. Veoma često
 2. Samo u određenim slučajevima
 3. Veoma retko
 4. Nikad
 5. Ne znam

11. Smatrate li da bi sprovođenje treninga o manjinskim pravima bilo korisno za vas?
 1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam

12. Da li se centralne vlasti mešaju u pitanja koja se odnose na prava manjina?

1. Veoma često
 2. Ponekad
 3. Retko kad
 4. Nikad
 5. Ne znam
13. Da li je bilo slučajeva diskriminacije pripadnika nacionalnih manjina od strane vaše opštine/opštinske administracije?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam
14. Ukoliko je bilo diskriminacije, u kojim oblastima se to dogodilo?
1. Zapošljavanje
 2. Religija
 3. Obrazovanje
 4. Jezik
 5. Ne znam
15. Da li je neko zaposlen u opštinskoj administraciji bio kažnjavao zbog kršenja manjinskih prava?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam
16. Da li pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da koriste maternji jezik u školama?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam
17. Da li pripadnici manjina koriste svoja manjinska prava?
1. Da
 2. Samo neke manjine koriste svoja prava
 3. Ne
 4. Ne znam
18. Da li je opština preuzela dodatne mere da spreči napuštanje škola od strane pripadnika pojedinih manjina?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam

19. Koje mogućnosti za integraciju/participaciju manjina postoje u okviru vaše službe?
1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
 5. _____
 6. Ne znam
20. U kojim oblastima je lokalna vlast radila na pitanju integracije manjina?
1. _____
 2. _____
 3. Ne znam
21. Da li pripadnici manjina učestvuju u odlučivanju?
1. Da
 2. Ponekad
 3. Ne
 4. Ne znam
22. Koje mehanizme koristi vaša opština kada je u pitanju slobodan pristup građana informacijama?
1. _____
 2. _____
 3. Ne znam
23. Da li pripadnici manjina ostvaruju pravo pristupa informacijama?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam
24. Da li je bilo slučajeva sprečavanja slobodnog pristupa informacijama pripadnicima nacionalnih manjina?
1. Da
 2. Samo nekoliko slučajeva
 3. Ne
 4. Ne znam
25. Da li mislite da bi se manjinska prava bolje ostvarivala ukoliko bi predstavnici manjina bili šire zastupljeni u lokalnim vlastima/skupštini opštine?
1. Da
 2. Ne
 3. Ne znam

26. Koji mehanizmi postoje u vašoj opštini kada je u pitanju predstavljanje manjina u Skupštini opštine?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. Ne znam

27. Da li pripadnici manjina imaju pravo da se obrate opštini na maternjem jeziku?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

28. U kojim oblastima pripadnici manjina ostvaruju svoja prava na teritoriji vaše opštine?

1. _____
2. _____
3. Ne znam

29. Da li su zakonske odredbe o ispisivanju naziva mesta i ulica na manjinskim jezicima implementirane na lokalnom nivou?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

30. Da li je podela nadležnosti između lokalnih, pokrajinskih i centralnih vlasti precizno određena?

1. Da
2. Još uvek nije
3. Ne
4. Ne znam

31. Ako nije, u kojim oblastima nije precizno određena?

1. _____
2. _____
3. Ne znam

32. Šta biste predložili kada je u pitanju rešavanje problema u vezi s nadležnostima?

1. _____
2. _____
3. Ne znam

33. Koje mere biste predložili kada je u pitanju poboljšanje prava nacionalnih manjina na lokalnom nivou?
 1. Trening o manjinskim pravima za pripadnike nacionalnih manjina
 2. Trening o manjinskim pravima za zaposlene u opštinskoj administraciji
 3. Seminari ili radionice koje će organizovati opština
 4. Strogo poštovanje i primena postojećih zakonskih odredbi o kažnjavanju diskriminacije
 5. Drugo (navedite)
 6. Ne znam

34. Koje konkretne mere predlažete u cilju sprečavanja diskriminacije pripadnika nacionalnih manjina?
 1. Antidiskriminacioni zakon
 2. Trening zaposlenih u opštinskoj administraciji
 3. Druge mere (navedite)

35. Na koji način mislite da može da se popravi situacija kada je u pitanju obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina?
 1. Putem procene situacije u obrazovanju na jezicima manjina
 2. Okvirnim projektima koji će se odnositi na obrazovanje manjina
 3. Jednakim šansama za sve nacionalne zajednice
 4. Druge mere (navedite)
 5. Ne znam

36. Koje konkretne mere biste preduzeli u cilju poboljšanja integracije manjina na lokalnom nivou?
 1. Podsticanje pripadnika manjina da nauče jezike koji su u zvaničnoj upotrebi na teritoriji opštine
 2. Organizovanje manifestacija kojima se promovišu kultura i druge vrednosti različitih nacionalnih zajednica
 3. Druge mere (navedite)
 4. Ne znam

37. Koje mere biste predložili u cilju poboljšanja pristupa informacijama?
 1. Zakonsku regulativu
 2. Politiku otvorene opštine
 3. Bolje odnose i kontakt sa građanima
 4. Specijalan bilten koji će se baviti manjinskim pitanjima
 5. Putem lokalnih medija
 6. Druge mere (navedite)
 7. Ne znam

38. Na koji način se može poboljšati predstavljanje nacionalnih manjina?
1. Rezervisanim mestima u Skupštini opštine
 2. Politikom proporcionalnog zapošljavanja
 3. Otvaranjem lokalnih kancelarija za manjinska pitanja
 4. Osnivanjem savetodavnog organa sačinjenog od pripadnika manjina
 5. Drugim merama (navedite)
 6. Ne znam
39. Koje konkretne mere opština može ponuditi u cilju unapređenja službene upotrebe manjinskih jezika?
1. Podzakonskim aktima koji bi se odnosili na implementaciju postojećih odredbi o službenoj upotrebi jezika
 2. Doslednim sprovođenjem postojećih zakona
 3. Drugim merama (navedite)
 4. Ne znam

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

342.25:323.15 (497.113)
352.07:316.347 (497.113)
342.724/.726 (497.113)
341.234 (497.113)
316.723 (497.113)

БАШИЋ, Горан

Lokalna demokratija i multikulturalnost : izveštaj o rezultatima istraživanja na Projektu „Praćenje sprovođenja manjinskih Prava na lokalnom nivou – opština Kovačica“ / Goran Bašić, Katarina Crnjanski. – Beograd : Centar za istraživanje etniciteta, 2006 (Niš : Grafika Galeb). – 88 str. : graf. prikazi, tabele ; 20 cm

Tiraž 300. – Bibliografija : str. 65

Resumé : Lokálna demokracia a multikultúrnost' ;
Rezumat : Democrația și multiculturalitatea locală.

ISBN 86-84481-05-4

1. Црњански, Катарина

а) Националне мањине – Заштита – Истраживање – Ковачица б) Мултикултурализам – Мањинске групе – Ковачица ц) Локална самоуправа – Вишенационална заједница – Ковачица д) Мањинске групе – Међународна заштита – Ковачица

COBISS.SR-ID 135895564